

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální pedagogiky

Týrané a zneužívané dítě z pohledu vysokoškolských studentů

Bakalářské práce

Autor: Adéla Barešová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii
Vedoucí: Mgr. Gabriela Slaninová

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ

Pedagogická fakulta

Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	Adéla Barešová
Osobní číslo:	P121344
Studijní program:	B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor:	Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii
Název tématu:	Týrané a zneužívané dítě z pohledu vysokoškolských studentů
Zadávající katedra:	Katedra sociální pedagogiky

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í:

Cílem bakalářské práce bude popsat a analyzovat problematiku týrání a sexuálního zneužívání dětí a zjistit, jaký je pohled vysokoškolských studentů, především mužů, na týrané a zneužívané dítě. Pozornost bude soustředěna k formám, projevům a důsledkům týrání a sexuálního zneužívání s akcentem k dětem školního věku. Zaměříme se na děti jako oběti násilí způsobeného blízkou osobou, na aktéry v roli agresora a na možné formy pomoci. Jako metody sběru dat bude využito rozhovoru, data budou analyzována za využití kódování.

Vedoucí diplomové práce:	Mgr. Gabriela Slaninová Katedra sociální pedagogiky
--------------------------	---

Datum zadání diplomové práce:	7.1.2014
Termín odevzdání diplomové práce:	20.3.2015

L.S.

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.
děkan

Mgr. Iva Junová, Ph.D.
vedoucí katedry

V Hradci Králové, dne 20.3.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citované literatury a jiných odborných zdrojů, které uvádím v seznamu literatury.

Tištěná a elektronická verze bakalářské práce jsou totožné.

V Hradci Králové, dne 20. března 2015

.....

Adéla Barešová

Poděkování

Nejvíce bych chtěla touto cestou poděkovat vedoucí své práce - paní Mgr. Slaninové za ochotné přijetí, odbornou konzultaci, poskytnutí pomoci, za připomínky a cenné rady během sepsání mé bakalářské práce.

Děkuji všem respondentům, kteří byli ochotni odpovědět na mé otázky pro zpracování výzkumné části mé bakalářské práce. Můj dík patří také rodině a přátelům za morální podporu, ohleduplnost a trpělivost při sepsání této bakalářské práce.

Anotace

BAREŠOVÁ, Adéla. *Týrané a zneužívané dítě z pohledu vysokoškolských studentů*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 109 s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce bude zaměřena na popis a analýzu problematiky týrání a sexuálního zneužívání dětí. Pozornost bude soustředěna k formám, projevům a důsledkům týrání a sexuálního zneužívání s akcentem k dětem školního věku. Zaměříme se na děti jako oběti násilí způsobeného blízkou osobou, na aktéry v roli agresora a na možné formy pomoci. Zvláštní zřetel bude věnován pedagogickým pracovníkům, kteří jsou v každodenním kontaktu s dětmi a mohou identifikovat projevy týraného či zneužívaného dítěte. Cílem práce bude s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat téma týrání a zneužívání dětí a zjistit postoje budoucích pedagogů k tomuto fenoménu. Metodou sběru dat bude polostrukturovaný rozhovor, data budou analyzována za využití kódování.

Klíčová slova: Dítě, týrání, zneužívání, pedagog

Annotation

BAREŠOVÁ, Adéla. *Maltreatment and child abuse from the perspective of university students*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 109 pp. Bachelor thesis.

The Bachelor thesis will focus on the description and analysis of the children maltreatment and sexual abuse. The core is in the forms, demonstrations and consequences of the maltreatment and sexual abuse especially of the children in the school age. We will focus our attention on the children victims of the violence caused by related persons, on the actors in the role of the aggressor and also on the forms of possible support. There will be a special consideration for the pedagogical staff, which is daily in touch with the children and in this way they can identify some signs of abusing. The main aim of this thesis is to describe and analyse the issue of children maltreatment and sexual abuse with the support of the literature and also to learn more about the attitude of the future pedagogues towards this topic. The method of the data collection will be half-structured questionnaire, the data will be analysed by coding.

Keywords: Child, maltreatment, abuse, educator

OBSAH

ÚVOD.....	9
1 DÍTĚ.....	11
1.1 DÍTĚ Z POHLEDU VÝVOJOVÉ PSYCHOLOGIE (S AKCENTEM K BIOLOGICKÝM A PSYCHICKÝM POTŘEBÁM)	11
1.2 DĚTSKÁ PRÁVA	17
2 SYNDROM TÝRANÉHO A ZNEUŽÍVANÉHO DÍTĚTE.....	21
2.1 TÝRÁNÍ – VYMEZENÍ A FORMY	22
2.1.1 FYZICKÉ (TĚLESNÉ) TÝRÁNÍ – VARIANTY A DŮSLEDKY PRO TĚLESNOU A PSYCHICKOU OBLAST	23
2.1.2 PSYCHICKÉ TÝRÁNÍ JAKO MNOHDY SKRYTÁ FORMA NÁSILÍ PÁCHANÉHO NA DĚTECH	26
2.2 ZNEUŽÍVÁNÍ – AKTUÁLNÍ POHLED NA SEXUÁLNÍ TRAUMA	27
2.2.1 FORMY SEXUÁLNÍHO ZNEUŽÍVÁNÍ S AKCENTEM K DOTYKOVÉ A BEZDOTYKOVÉ VARIANTĚ	30
2.2.2 KOMERČNÍ FORMA ZNEUŽÍVÁNÍ.....	31
2.2.3 SYNDROM DĚTSKÉHO PŘÍZPŮSOBNÍ SEXUÁLNÍMU ZNEUŽITÍ.....	35
2.3 ZVLÁŠTNÍ FORMY TÝRÁNÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ.....	39
2.4 PŘÍČINY VZNIKU – RIZIKOVÉ FAKTORY	44
2.5 PROJEVY TÝRANÉHO A ZNEUŽÍVANÉHO DÍTĚTE.....	48
2.5.1 PROJEVY TÝRANÉHO A ZNEUŽÍVANÉHO DÍTĚTE DLE VĚKOVÝCH SPECIFIK.....	50
2.6 DŮSLEDKY TÝRÁNÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ DĚTÍ	53
2.6.1 PSYCHICKÁ DEPRIVACE A TRAUMATIZACE.....	53
2.6.2 POSTTRAUMATICKÁ STRESOVÁ PORUCHA	59
2.6.3 TRANSGENERAČNÍ PŘENOS.....	61
3 PREVENCE SE ZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM K TÉMATU TÝRÁNÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ.....	62
3.1 PRIMÁRNÍ PREVENCE.....	62
3.2 SEKUNDÁRNÍ PREVENCE	63
3.3 TERCIÁLNÍ PREVENCE	63
4 VYBRANÉ ASPEKTY PÉČE O TÝRANÉ A ZNEUŽÍVANÉ DĚTI	65
5 POSTOJE	67
6 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	71
6.1 VÝSLEDKY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	77
6.2 DISKUZE VÝSLEDKŮ	94
ZÁVĚR	98

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	101
SEZNAM PŘÍLOH.....	105

ÚVOD

Týrání a zneužívání dětí není téma, které by mezi nás přicházelo poslední dobou. Tato problematika se u nás objevuje od počátku věků. Tak, jak pokračují změny v době i kultuře, pokračují zároveň změny v této problematice. Lze konstatovat, že týrání a zneužívání má veliké dopady na dítě – ať už se jedná o stránku psychickou nebo tělesnou. Na vážnosti této problematice přidávají důsledky v podobě posttraumatického stresu či posttraumatické stresové poruchy. (Praško, 2003, Vizinová, Preis, 1999)

Naléhavost tématu je patrna tím spíše, že se týrání a zneužívání dětí mnohdy odehrává přímo v rámci rodiny.

Rodina je jeden z nejdůležitějších socializačních činitelů v životě každého z nás. Odnášíme si z ní zkušenosti, které nás určitým způsobem formují a ovlivňují v dalších etapách našeho života. Dává nám základy lidského bytí, v interakcích s významnými druhými se formují naše sebepojetí a postoje – proto by měla být rodina harmonická a klidná. Týrané a zneužívané děti mají ze svého „dětství“ vzpomínky a zážitky deficitů v základních potřebách, intruze, agrese. S týranými a zneužívanými dětmi se mohou setkat ve své praxi především pomáhající pracovníci. Vycházíme z předpokladu, že tím, kdo první u dítěte nahlédne projevy setkání s tématem týrání a zneužívání, může být pedagog, ať už ve škole či v rámci školských nebo volnočasových zařízení.

Předpokládáme, že budoucí pedagogové disponují teoretickými znalostmi a rámcově i praktickými dovednostmi o tématu týrání a zneužívání a nahlíží své kompetence ve vztahu k tomuto tématu. Proto nás zajímá a **cílem práce bude s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat téma týrání a zneužívání dětí a zjistit postoje budoucích pedagogů k tomuto fenoménu.**

V souvislosti s výše zmíněným si klademe následující otázky. Jaké informace mají VŠ studenti o tématu týrání a zneužívání dětí? Jak tyto informace získávají? Jaké projevy předpokládají u dětí, které byly týrány či zneužívány? Jaký je jejich vztah k tomuto fenoménu? Jaké emoce u sebe zaznamenávají v souvislosti tímto tématem? Jaké jsou jejich subjektivní předpoklady reakce jednání při setkání s tímto tématem v roli pedagoga? Jak by uplatňovali své kompetence? Jak by realizovali a směřovali cílenou pomoc pro dítě?

Za nosné a zajímavé pro obohacení pedagogického prostředí považujeme soustředit se na podrobné a autentické výpovědi budoucích pedagogů. Z tohoto důvodu bude zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Chceme věnovat zvláštní zřetel budoucím pedagogům – mužům. Naším cílem není poskytnout komparaci v rámci gender problematiky, ale soustředit se na méně početnou populaci pedagogických pracovníků a přinést podrobná zjištění. Výzkumným problémem je tedy postoj budoucích pedagogů k týrání a zneužívání dětí. **Hlavní výzkumná otázka** tedy zní: **Jaké jsou postoje budoucích pedagogů – mužů k tématu týrání a zneužívání dětí?** Metodou sběru dat bude polostrukturovaný rozhovor, data budou analyzována za využití kódování.

1 DÍTĚ

V této kapitole se budeme zabývat dítětem. Zvláštní pozornost bude věnována vymezení dítěte z pohledu vývojové psychologie a dále se zaměříme na dítě a jeho práva.

Důvodem, proč jsem si vybrala období dítěte, je hlavně zvýšený výskyt vědomého ubližování dětem a to jak psychicky, tak i fyzicky. Děti jsou častým terčem a to především z důvodu, že se nedokážou dospělému tolik bránit a jsou důvěřivé.

Podle Úmluvy o právech dítěte, přijaté dne 20. 11. 1989 v New Yorku, se dítětem rozumí osoba mladší 18 let, pokud nedosáhla zletilosti dříve. Obecně, podle zákona o rodině, jsou za děti považovány osoby mladší 15 let. (Chmelík a kol., 2003, s. 15)

1.1 Dítě z pohledu vývojové psychologie (s akcentem k biologickým a psychickým potřebám)

Od narození po vstupu do školy prodělává dítě intenzivní duševní vývoj, který tvoří základ jeho pozdějších projevů v oblasti poznávání, prožívání i chování. Kromě uspokojování základních **biologických potřeb** zajišťujících zdraví organismu, je třeba pro optimální psychický vývoj zabezpečit i nasycení základních **psychických potřeb**. Člověk totiž není jen **organismus**, ale především **osobnost**. (Čačka, 1994, s. 28)

Paulík (2004, s. 30 - 31) uvádí, že **novorozenec** je prvních šest týdnů života dítěte. Dále uvádí, že jedinec je relativně silně závislý na dospělých a jeho kontakty s okolím jsou omezené. První projevy chování dítěte vycházejí z vrozených reflexů. K nejvýznamnějším patří reflexy sací, vyměšovací, obranné (škytání, kašlání, zvracení), úchopový či Babinského reflex (roztažení prstů u nohy při podráždění chodidla).

Dle Čačky **novorozenec** (do dvou měsíců) představuje nejranější vývojovou fázi, ve které je z centrálního nervového systému plně funkční především prodloužená mícha řídící se základní životní procesy jako je dýchání, srdeční činnost aj. Pokud jde o poznávací funkce, lze prokázat, že podněty pro zpuštění nepodmíněných reflexů

vycházejí z některých již u plodu funkčních počitků. Můžeme tedy říci, že u novorozenců se v oblasti poznávacích funkcí rozvíjí hmat, chuť, čich, zrak, termoreceptory, receptory bolesti a sluch. Novorozenec je schopen v oblasti prožívání přijímat podvědomě a globálně – názorně-prožitkovou cestou sumy podnětů zahrnující např. komplex doteků lidského těla, podobu a hlas matky. Novorozenec je sice dosud „sociálně naivní“, ale není „sociálně slepý“, nechybí mu tedy již schopnost odrážet jisté sociální signály. Jde však o velmi jemnou interakci novorozeného dítěte s matkou na základě vzájemného vcítění, která přináší oběma stranám potěšení. U novorozenců existují i projevy nepřizpůsobivosti, jako například lekavost, která souvisí se zvýšenou dráždivostí oslabeného nervového systému. (Čačka, 1994. s. 29 – 30)

Fáze **kojence** (2-12měsíců) je obdobím vyznačujícím se těsnou vazbou úrovně tělesného a psychického dění. V tomto období se postupně rozšiřuje možnost experimentace. Emoce jsou důležitou součástí nejen výběrové orientace v realitě, ale také počátků pro další duševní vývoj významného **sebeuvědomování a seberegulace** dítěte. **Citové procesy** či fixové **citové asociace**, mají v duševní dění kojence výrazně centrální postavení. Prvního půl roku se dítě chová lidem ještě poměrně pasivně, postupně však můžeme pozorovat, především k dospělým, stále vřelejší vztah. (Čačka, 1994, s. 32 – 34) Období kojenecké popisuje Paulík (2004, s. 30 – 32) do jednoho roku věku dítěte. Postupně se rozvíjí koordinace ruce – oči (klíšťový úchop a **motorické dovednosti** umožňují uchopit a přemísťovat předměty z místa na místo i z ruky do ruky. Kolem čtvrtého měsíce si lze povšimnout nástupu řeči. V tomto období (období prvního roka života) autor zdůrazňuje proces socializace, která se odvíjí především od vztahu k matce (k rodičům). Dítě ji postupně vnímá jako samostatnou bytost, čímž se vytváří také předpoklady k uvědomování sebe sama jako samostatného jedince. Právě citový chlad a lhostejnost matky nezajišťující naplnění potřeb dítěte bezpečí a citové jistoty pak způsobuje **citovou deprivaci**.

Batole (1. – 3. rok) je také ještě silně ovládáno city. Ke všem podnětům okolí přistupuje především egocentricky z pozic vlastních plně uvědomovaných přání. Výrazný posun nastává zvláště v oblasti cílevědomých pohybů. Ve vlastní činnosti již převládají nad funkčními hrami (experimentací) hry fikční (námětové), které kromě své duševně hygienické funkce, tj. uvolnění tenze abreakcí, umožňují dítěti i dramatickým přehráváním jisté poznání a osvojení mnohých, jinak obtížně uchopitelných jevů zvláště v oblasti mezilidských vztahů. Emoční život batolat se na počátku vyznačuje

spontánností a intenzitou citů, bez schopnosti je příliš ovládat. Zvláště v první polovině batolecí fáze se často přechodně vyskytuje emoční labilita spojená s afekty zlosti a strachu. Zlost a hněv jsou obvykle reakce na frustraci. Strach je zase zažíván v nových a nejistých situacích. V této době se také podle charakterem působení ustaluje i základní emoční ladění dítěte, a to buď stenické (radost, spokojenost, sebedůvěra), či astenické (žalost, hněv, strach, obavy, nízká sebedůvěra). Také vlastní „já“ začíná být v této době ještě výrazněji uvědomováno, což je podmínkou jak rozvoje individualizace motivů, tak volných projevů, včetně sebeovládání dítěte. Mezi druhým a třetím rokem si již batole začíná zřetelněji uvědomovat, že může své jednání do jisté míry spoluusměrňovat a řídit. Objevuje například, že může chtít i nechtít. Svou vůli však uplatňuje impulzivně a bez zábran. Není správné spontánní projevy dítěte přísně usměrňovat. Nejobvyklejším výchovným problémem v tomto věku bývá „vzdor“. Jde o přirozený výraz střetu dítěte, nadaného již jistou vnitřní autonomií, s nějakou pro něj nezvládnutelnou překážkou, reprezentovanou vesměs vůlí rodičů. První známkou nezdravého vzdoru je jeho dlouhé trvání. Dítě nejen reaguje záporně, ale ve vzdoru setrvává, křičí někdy i celé hodiny, nehne se z místa, sedí, stojí nebo leží. Druhá forma nezdravého vzdoru se vyznačuje permanentním odporem. Dítě třeba poslechne pokyn, ale vykonává jej jinak. Zásadně tedy odmítá ztotožňovat se s vychovatelem. Třetí forma je vzdor neurotický. Dítě nejen odmítá vykonat příkaz, nebo jej koná odlišně, ale aktivně a soustavně provádí opak rozkazu, nebo se alespoň v zápětí snaží provést něco, čím by dospělého rozzlobilo a narušilo kontakt. (Čačka, 1994, s. 36 – 40) Langmeier a Krejčířová (2006, s. 72 - 80) dále uvádí, že teprve teď na začátku druhého roku života, získává dítě ve skutečnosti druhově specifické charakteristiky, které člověka odlišují od ostatních živočišných druhů – chodí vzpřímeně a začíná mluvit. Začínají se objevovat první výrazy, které mají podoby tzv. „**dětského žargonu**“ – hantýrky, kterým rozumí jen rodiče. V tomto období je dítě schopno **oddálené napodoby** (dítě napodobuje model, který není už přítomen). Velký pokrok nastává i představitivosti. Nyní činnosti konané se skutečnými věcmi mohou přejít v činnosti konané jen v **mysli** (v představě), a tak překračují rámeček blízkého prostoru a času.

Předškolní věk (4 – 6 let) je poslední fázi raného dětství. Duševní změny už nejsou tak bouřlivé jako v předcházejících obdobích. Fyzicky dochází po první fázi plnosti (2 – 4 let) také k první fázi vytahování (5-6 let) během které dítě nabývá zpravidla již více než metrové výšky. Postupně dosahuje stále lepšího ovládání jemné

motoriky (kreslení, vystřihování, zavazování bot a jiné). V duševním dění dominuje, díky přetrvávající jednotě „já a svět“, subjektem řízený rozmach živé fantazie, nespoutané dosud požadavky racionality. **Vnímání** dosud zachycuje spíše celkový dojem, po celý předškolní věk dělá dětem potíže i stálá proměnlivost **časových** vztahů (dnes, včera, zítra). Subjektivní prožitky a touhy dětí předškolního věku zasahují i do vštěpování a vybavování, takže **paměť** je také dosud nespolehlivá. Předškolní věk je tedy i obdobím častých a intenzivních strachů a obav. Tyto obavy se opírají o identifikaci s požadavky okolí. **Vůli** dítěte lze již v předškolním věku posilovat vedením k zachování návyků a pravidel, včetně rozvíjení schopnosti tlumit nežádoucí projevy. Volní projevy jsou svou vazbou na zkušenosti, sebevědomí, zájmy, plánovitost aj. natolik komplexní, že z nich lze posoudit úroveň celé osobnosti. Citová pohoda mezi **rodiči** a dětmi je nutná pro zdravý duševní vývoj ve všech stádiích. V předškolním období však na ní záleží i proto, že usnadňuje naplnění jednoho ze základních vývojových úkolů této fáze tj. *identifikaci s rodičem totožného pohlaví*. Jistými kritérii dovršenosti vývoje předškolního období jsou i předpoklady potvrzující „**školní zralost**“, tedy připravenost dítěte ke školní práci. Jedná se o soubor požadavků v oblasti tělesné, duševní a sociální. (Čačka, 1994, s. 42 – 50)

Období školní docházky rozdělujeme na mladší a starší školní období. Vstup do školy klade zvýšené nároky na adaptabilitu dítěte. Souhrnným předpokladem je školní připravenost (způsobilst) jako souhrn všech podmínek (potřebných vědomostí a dovedností, motivace, funkčního organismu apod.) nezbytných pro zvládnutí školních nároků. Někdy se v této souvislosti uplatňuje ještě pojem školní zralost. Následně uvádím některá ze **základních kritérií školní připravenosti**:

- nakreslit úplnou lidskou postavu,
- nakreslit zřetelně různé tvary (kruh, čtverec, trojúhelník ap.),
- napočítat do deseti,
- obléci se a dodržovat základní hygienu,
- recitovat krátkou básničku,
- nebo např. orientovat se ve své rodině, bydlišti, jeho okolí, v prostorových vztazích (nahore, dole, vpředu, vzadu, ap.).

Mnohdy se v odborné literatuře rozlišují různé **stránky školní zralosti**: somatická, kognitivní, emocionální (sebekontrola, stabilita), sociální (začlenění do skupin vrstevníků, přizpůsobivost, přijetí norem), motivační (přiměřené postoje ke škole, odpovídající zájmy). (Paulík, 2003, s. 33 – 34)

Jako **mladší školní období** označujeme zpravidla dobu od 6 – 7let , kdy dítě vstupuje do školy, do 11 – 12let, kdy začínají první známky pohlavního dospívání i s průvodními psychickými projevy. Kdybychom chtěli celé období psychologicky celkově smysluplně charakterizovat, patrně bychom je mohli označit jako věk **střízlivého realismu**. Zpravidla, je realismu školáka zprvu závislý na tom, co mu autority (rodiče, učitelé, knihy) povědí, je to realismu „naivní“, a teprve později se dítě stává kritičtější, a tedy i jeho přístup ke světu je „kriticky realistický“ – to už se ohlašuje blízkost dospívání. Schopnost vybavit si v paměti dřívější vjemy – *představivost* – dosahuje u dětí školního věku až tak překvapivého vrcholu, že se soudilo na zvláštní psychický jev – *eidetismus*. Nejen motorika a smyslové vnímání se ve školním věku zdokonalují a rozvíjejí do složitých a vzájemně propojených forem, ale výrazně se vyvíjí také řeč, která lidskou činnost řídí a dovoluje další kvalitativně nový rozvoj v celé oblasti chování a prožívání. Ve školním věku roste výrazně slovní zásoba, délka a složitost vět a souvětí a celá stavba vět i užití gramatických pravidel celkově postupují na vyšší úroveň – jistě také vlivem formálního učení ve škole.

Langmeier, Krejčířová (2006) tvrdí, že začlenění dítěte do lidského společenství postupuje výrazně vstupem do školy. Významnými osobami, podle nichž se dítě učí modelovat své vlastní způsoby chování, nejsou už pouze rodiče, ale přistupují k nim stále více učitelé a spolužáci. Zvláště skupiny dětí ve třídě i mimo ni přispívají k rozvoji všech tří základních složek socializačního procesu. Pokud jde o způsoby sociální reaktivity, dává skupina dítěti příležitost k četnějším a rozlišenějším interakcím. Také se zmiňují o tom, že **vývoj morálního vědomí a jednání** – chápání mravních norem a hodnot a jednání podle nich – závisí na celkovém vývoji dítěte, zejména na jeho schopnosti poznávat a řadit věci, tedy na vývoji kognitivním. Teprve kolem deseti let se vytvářejí trvalejší vztahy přátelství, založené na osobních vlastnostech, a celá skupina se začíná vnitřně diferencovat. (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 117 – 140)

Dle Paulíka (2003, s. 35 – 36) je **starší školní období (puberta)** označováno ve věkovém rozhraní u dívek 10/11 až 13/14 let, u chlapců je to 11/12 až 14/15 let. Někdy

se ještě rozlišuje prepuberta u dívek kolem 10. a u chlapců kolem 11. roku. **Pro somatický vývoj** v pubertě je příznačná tzv. druhá strukturální přeměna postavy se zvýšením tělesné výšky a hmotnosti, mění se proporce obličeje. V důsledku zvýšení tvorby hormonů (pohlavní hormony ženské – estrogen a progesteron, mužské – testosteron a androsteron) se rozvíjejí **sekundární pohlavní znaky** (ochlupení, řadry, změna hlasu, vousy). **Hledání vlastní identity a přijatelné sociální pozice** jedince v tomto období je poznamenáno na jedné straně určitým osamostatňováním podloženým mimo jiné i rozvojem myšlení umožňujícím zobecnění dosavadních zkušeností (jedinec si uvědomuje nedostatky a omyly dospělých, vidí, že nejsou ani silní, ani dokonalí, daleko kritičtěji než v dětství přijímá jejich názory a normy, přirozená neformální autorita dospělých, jak je to vidět např. u rodičů či učitelů všeobecně klesá), na druhé straně přetrvávající ekonomickou závislostí na dospělých. V zájmové oblasti se postupně do popředí dostává zájem o druhé pohlaví a sexuální kontakty. V chování pubescentů je možno vidět některé rozpory. Např. vzdory v morální oblasti mezi opravdovostí, horlivostí, zaujetím pro pravdu a vlastní povrchností, leností a nedůsledností či nízkou náročností na sebe. Chování někdy má znaky hlučnosti, hrubosti, vandalství, násilnictví. Průběh puberty, do značné míry, záleží na úrovni rodinných vztahů a na zájmové orientaci. (Paulík, 2003, s. 35 – 36)

V každém vývojovém stádiu, kterým jedinec prochází nejen v období od novorozence po starší školní věk, je charakteristická určitá změna osobnosti. Dochází ke změnám nejen psychickým, kdy se dítě učí nápodobou, nachází své vlastní „já“, formují se city a emoce, ale také jsou viditelné tělesné změny – formování těla (výška, váha, svalový růst, apod.). Od narození se, s každým přibývajícím rokem, u jedinců prohlubují citové vazby, vytváří emoční vztahy (s rodiči, sourozenci, vrstevníky, atd.), ztotožňují se s vlastní osobou apod.

Ve výše uvedené kapitole jsem chtěla poukázat na to, jak by měl probíhat vývoj dítěte. V případě týrání či zneužívání může právě docházet ke změnám nebo opoždění jednotlivých vývojových fází (nejen opoždění motorického, ale i psychického vývoje dítěte) či k odchylkám od výše uvedeného. Tyto změny by měly být alarmující pro rodinu, společnost a okolí a sloužit jako prvopočátek k diagnostikování problému.

1.2 Dětská práva

V kapitole dětská práva, se nejdříve zaměříme na právo objektivní a subjektivní a jejich úpravu. Následně zmíníme lidská práva, která jsou pro společnost nezbytnou součástí a Úmluvu o právech dítěte, která je v oblasti práv dítěte nezbytně důležitou součástí. V neposlední řadě vypisujeme několik dětských práv, které poukazují právě na práva dětí, normy a možnosti, na které mají děti ve společnosti právo.

Goldmann uvádí, že: *„Mezilidské vztahy a jejich praxe jsou odedávna upravovány různými dohodami. Jejich vnější formálnost může být vyjádřena různě: od všeobecně očekávaného zdvořilého chování a zachovávání běžných zvyků společnosti přes dodržování nepsaného práva až po jasně formulované kodexy, jejich závaznost a vymahatelnost však může být různá“*. (Báštecká, Goldmann, 2001, s. 344)

Právo je prostředkem regulace (řízení i ochrany) vztahů ve společnosti; stanoví souhrn závažných (právních) norem jednání. Právo bývá členěno na objektivní a subjektivní. (Hanzová, Kodým, Kremličková, 1995, s. 11)

Objektivní právo je souhrn norem upravujících chování lidí; jejich zachování lze vynutit státní mocí (donucením). V našich podmínkách se právo tradičně dělí na soukromé a veřejné. Od novověku se rozlišují jednotlivá právní odvětví, např. trestní, občanské atd. v rámci těchto dělení se rozlišuje právo hmotné (materiální), které svými normami stanoví subjektivní práva a povinnosti, a dále právo procesní (formální), které upravuje řízení před soudy nebo jinými státními orgány. (Hanzová, Kodým, Kremličková, 1995, s. 12)

Subjektivní právo je objektivním právem (zejména zákonem garantovaná míra možného chování oprávněné osoby). (Hanzová, Kodým, Kremličková, 1995, s. 12)

Lidská práva stanovují postavení občana ve státě. Představují souhrn práv občanských, hospodářských, politických, sociálních. Lidská práva je možno všeobecně charakterizovat, jako ta práva, která jsou vlastní naší přirozenosti a bez nichž nemůžeme žít jako lidské bytosti. Popírání lidských práv a základních svobod není jen individuální a lidskou strategií. Vytváří také podmínky pro sociální a politické nepokoje. Vyvolává konflikty a násilí uvnitř společnosti a země i mezi společnostmi a zeměmi. Naopak

respektování lidských práv a lidské důstojnosti je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě. (Hanzová, Kodým, Kremličková, 1995, s. 13)

Problém právních norem spočívá v jejich nutné dynamice, která se pokouší kopírovat společenskou realitu. Tak, jak se mění sám život společnosti, který vytváří nové situace i vztahy a z nich vyplývající nároky na právní úpravy budou vždy existovat problémové okruhy, které nebudou (možná prozatím) nijak normativně řešeny. (Goldmann, In: Báštecká, Goldmann, 2001, s. 345)

Špeciánová (2003, s. 28) uvádí: „Z výčtu základních lidských práv lze vzpomenout **způsobilost každého mít právo na život, nedotknutelnost osoby, právo nebýt podroben mučení ani krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu, právo nebýt podroben nuceným pracím nebo službám, právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a právo na ochranu jména.**“

Ve své publikaci Špeciánová (2003, s. 29) píše, že za nejvýznamnější mezinárodněprávní dokument v této oblasti lze považovat **Úmluvu o právech dítěte**, kterou Česká republika ratifikovala v lednu roku 1991. V čl. 19 Úmluvy o právech dítěte je upravena povinnost smluvních stran činit všechna potřebná, zákonodárná, správní, sociální, a výchovná **opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným, duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbávání nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním.**

Česká republika ji ratifikovala 1. 1. 1993. Jejím základním smyslem je posílit postavení dítěte ve společnosti a zdůraznit potřebu jeho ochrany a zabezpečení. Úmluva proklamuje základní potřeby a práva občanská, politická, ekonomická, sociální a kulturní práva dítěte, a to od základních práv zabezpečujících přežití až po práva vyjadřující možnost dítěte o sobě rozhodovat. Cílem Úmluvy je především hájit zájmy dítěte a chránit jeho blaho (čl. 3). (Prevence, září 2009, ročník 6, číslo 7, s. 7)

Pro představu uvádíme několik dětských práv, která jsou publikovaná od autorů Hanzová, Kodým, Kremličková (1995) :

- Každé dítě má vrozené právo na život.
- Každému dítěti přísluší ustanovená práva, a to bez diskriminace rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženského, politického nebo jiného smýšlení,

národnostního, estetického, nebo sociálního původu, majetku, tělesné nebo duševní nezpůsobilosti, rodu nebo jiného postavení dítěte nebo jeho rodičů či zákonných zástupců.

- Stát zabezpečuje v nejvyšší míře zachování života a rozvoj dítěte.
- Dítě má právo výhody sociálního zabezpečení včetně sociálního pojištění.
- Dítě má právo na životní úroveň nezbytnou pro jeho tělesný, duševní, mravní a sociální rozvoj.
- Každé dítě má právo žít se svými rodiči, pokud soud nerozhodne, že je v nejlepším zájmu dítěte nezbytné jeho odloučení od rodičů.
- Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do soukromého života, do rodiny, domova, nebo korespondence ani nezákonným útokům na jeho čest a pověst.
- Uznává se právo dítěte na ochranu před hospodářským vykořisťováním a před vykonáváním jakékoliv práce, která může být pro ně nebezpečná nebo může bránit jeho vzdělávání, nebo která by škodila zdraví dítěte nebo jeho tělesnému, duševnímu, duchovnímu, mravnímu nebo sociálnímu rozvoji.
- Dítěti musí být zajištěna taková ochrana a péče, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž je brán ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za ně odpovědných.
- Dítě má právo na ochranu před sexuálním využíváním a zneužíváním, před využíváním k prostituci a pornografii.
- Stát chrání děti před jakýmkoliv tělesným nebo duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním včetně sexuálního zneužívání rodiči, zákonnými zástupci a jinými osobami starajícími se o dítě.

Od narození máme každý svá práva – právo na život, právo na zachování osobní cti či právo nebýt podroben nelidskému zacházení. Otázkou však zůstává, zda si rodiče, vychovatelé, blízcí příbuzní a ostatní agresori uvědomují, že ta samá práva, co mají oni,

mají i děti, které týrají (fyzicky nebo psychicky) či sexuálně zneužívají (kontaktně nebo bezkontaktně).

Věk v oblasti dětského práva nehraje roli – práva mají všichni stejná, ať jsou dítěti 3 roky nebo 10 let. Předpokladem ovšem je, že naše práva budou v rodině a společnosti respektována a dodržována. Díky právní úpravě dochází při nerespektování práv k postihům vůči pachateli – agresorovi. A to i těm pachatelům, kteří nedodržovali právě právo dětské – především v oblasti týrání či zneužívání dítěte.

Je třeba věnovat pozornost tomu, zda u dítěte nedochází k narušení psychického, morálního či fyzického vývoje dítěte a v případě potvrzení určitých nejasností, zahájit právní kroky takového trestného činu.

2 SYNDROM TÝRANÉHO A ZNEUŽÍVANÉHO DÍTĚTE

V následující kapitole bude hlavním tématem týrání a zneužívání dětí. Přiblíží nám fyzické a psychické týrání, jeho aktivní a pasivní povahy. Dále bude směřováno k tématu zneužívání, především sexuálnímu zneužívání (CSA) a formám sexuálního zneužívání, kde je hlavní pozornost věnována komerčním formám zneužívání – dětské pornografii, prostituci a sexuální turistice.

Mufsonová a Kranzová (1996, s. 5 – 6) uvádí, že většina dospívajících je na své rodině závislá, protože ta jim poskytuje jídlo a bydlení, stejně jako rady a podporu. Očekává se, že učitelé a jiní dospělí v pozici autority budou pomáhat mladým lidem, aby se učili a rozvíjeli svoji budoucnost: jejich zaměstnání je založeno na tom, aby chápali potřeby teenagerů a aby jim pomohli vyvinout potřebné dovednosti. Ale co se stane, když dospělí tyto své úkoly *nesplní*? Co dělat, když se člen rodiny, učitel, příbuzný nebo rodinný chová destruktivně a neposkytne svým jednáním dospívajícímu podporu? Co si počít s otcem, jehož představa udržování kázně se zvrhne v kruté bití, nebo s matkou, jejíž „konstruktivní kritika“ je ve skutečnosti neustálý proud urážek? Co s rodinným přítelem, jehož přátelské objetí vám začne být jaksi nepříjemné nebo s příbuzným, který donutí dospívající dívku k sexuálnímu styku a pak ji obviní, že ho „svedla“? Takovému chování se říká *týrání a zneužívání*.

Týrání a zneužívání je popisováno jako **jakékoliv nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně nevědomé) jednání rodiče, vychovatele nebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav i vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt.** (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 24)

Jakmile se zvýšilo veřejné povědomí o tomto problému, dozvěděli jsme se víc také o závažnosti jeho následků. Samozřejmě že nejdramatičtější z nich je smrt. Je tragické, že nejvyšší pravděpodobnost týrání tak vážného, že vede k úmrtí, existuje u velice malých dětí, zvláště předškolních. (Mufsonová, Kranzová, 1996, s. 7)

Týrání a zneužívání dětí se vyskytuje daleko častěji, než se podaří odhalit. Tyto děti často několik let svého dospívání tráví v patologických vztazích se svými nejbližšími, kteří by jim měli poskytnout pocit bezpečí a klidu, aby mohly nerušeně a

zdravě růst a psychicky se vyvíjet. To, že k tomu nemůže dojít, je vinou těch rodičů, kteří se na nich dopouštějí násilí nebo je zneužívají, ale též vinou těch, kteří mají podezření, že k tomu dochází, a nic nepodniknou, ve výpovědích dospělých lidí, kteří byli v dětství zneužíváni, nebo týráni, je ve velkém procentu zastoupena skutečnost, že o jejich stavu věděli i učitelé, dokonce se jich na to někdy zeptali, ale spokojili se s jejich ustrašenou odpovědí, vše popírající. Dále se lze dozvědět, že někdy i na přímou žádost o pomoc konkrétní učitel zlehčil výpověď dítěte a nic nepodnikl. (Prevence 2008, ročník 5, číslo 10, s. 18)

Je třeba, aby i pedagogičtí pracovníci, tzn.: učitelé, vychovatelé, věnovali těmto aspektům větší pozornost a projevovali snahu řešit konkrétní problémy (spolupráce s poradnami, psychology, organizace sociálně právní ochrany dětí, apod.).

2.1 Týrání – vymezení a formy

Mezi týrání patří formy fyzického a psychického týrání. Týrání spolu se zneužíváním je dnes velmi studovaným, i když jen neúplně objasněným společenským jevem. Většinou se týká dětí, ale ohroženy mohou být i některé skupiny dospělých (ženy, invalidé, staří lidí aj.). (Krejčířová, In: Kolektiv autorů, 2007, s. 11 – 19)

Vágnerová (2004, s. 611) uvádí, že **týrání** je takový projev chování rodičů či jiných osob, které **dítě tělesně či duševně poškozuje a ohrožuje tak i jeho další vývoj**. Tělesné týrání může mít charakter nadměrného tělesného trestání, bití nebo odírání jídla, odpočinku apod. Tělesné strádání je samozřejmě spojeno i s utrpením psychickým. Psychické týrání je hůře identifikovatelné, jeho následky nejsou tak jednoznačné, ale pro další vývoj dítěte mohou být ještě nepříznivější. Jakákoli forma týrání představuje závažnou, komplexní zátěžovou situaci, **která zahrnuje jak deprivacní zkušenost, tak silný stres** (dítě strádá nedostatkem citového přijetí, ale také v oblasti biologických potřeb, bití mu způsobuje bolest atd.). K dalšímu poškození může dojít v důsledku tzv. **sekundární viktimizace**, která vzniká na základě souhrnného působení všech negativních vlivů vyplývajících z necitlivého řešení této situace (např. odloučení dítěte od rodiny) nebo reakcí společnosti.

Tělesné tresty (stejně jako jiné formy násilí) jsou světovým fenoménem. Děti tělesně trestané žijí ve většině společností. Názor, že různé typy týrání a zneužívání se objevují hlavně v poslední době, je mylný. Od dávných dob až donedávna byly děti považovány za majetek svých otců, takže týrání, zneužívání a zanedbávání bylo velice pravděpodobné. Rodiče a zaměstnavatelé měli právo děti ukáznit, jak uznali za vhodné, a děti chycené při krádeži mohly být dokonce oběšeny. Hlavní příčinné faktory týrání dětí sestávají ze tří dimenzí, a to z osobnosti rodiče, osobnosti dítěte a vnějších faktorů (prostředí). (Prevence 2009, ročník 6, číslo 7, s. 4)

2.1.1 Fyzické (tělesné) týrání – varianty a důsledky pro tělesnou a psychickou oblast

Týrání tělesné bylo prvním z popsaných součástí dnešního syndromu CAN, je to také typ týrání dítěte, laickou a širokou odbornou veřejností, pokládáný za „typický“ a dle obecného názoru nejčastější projev agrese vůči dítěti. (Matějček 1994, In: Slaný, 2008, s. 16)

Tělesné týrání může být aktivní, nebo pasivní povahy. Autoři Spilková, Dunovský (1995, s. 41 - 42) uvádí, že **tělesné týrání dětí a jejich zneužívání aktivní povahy** zahrnuje všechny akty násilí (omission) na dítěti. Patří sem záměrné opomenutí v péči o dítě, které vyústí v jeho poranění nebo smrt. Mezi děti tělesně týrané s následným poraněním se zařazují děti, u nichž vzniklo poranění v důsledku bití, popálení, opaření, trestání a také ovšem selhání ochrany dítěte před násilím. Druhou podskupinou jsou pak **tělesně týrané děti, jež nemají bezprostřední známky tělesného poranění**, ale jsou zasaženy mnohým utrpením způsobeným dušením, otrávením či jiným obdobným násilím. V kapitole o tělesném týrání dítěte aktivní povahy, se dále zmiňují o důležitosti rozhodnutí vzniku týrání dítěte z lékařského hlediska. Podotýkají, že je často těžké rozhodnout, zda poranění vzniklo „nešťastnou náhodou“ či nedostatečnou pozorností k dítěti a nedostatečnou péčí o ně. Proto je nezbytnou povinností každého lékaře se nad každým poraněním zamyslet a vyšetřit (i za pomoci sociálních pracovníků, praktických dětských lékařů a dalších), jak skutečně

k úrazu došlo a proč. Je např. neuvěřitelné, že i po několikerém vážném poranění téhož dítěte lékaři nemyslí na tuto možnost.

Při fyzickém týrání aktivní povahy vznikají různá tělesná poranění a postižení orgánů a funkcí, kam spadají zavřená poranění, otevřená poranění či mnohočetná zranění. Do skupiny zavřených poranění řadíme otřesy, pohmoždění, poranění svalů, šlach, kloubů, poranění kostí, poranění hlavy (třesení, otřes mozku, zhmoždění mozku) nebo poranění míchy. Mezi otevřená poranění patří rány na hlavě, nitrooční krvácení (úder pěstí do oka), rány na hrudníku či popáleniny. Do třetí skupiny, skupiny mnohočetných zranění, spadají četná poranění (různé oděrky, zhmožděny), různých typů ran a úderů, jejichž datumy vzniku jsou různé. Důležitá je včasná diagnóza a zahájení léčby.

Také Mufsonová a Kranzová (1996, s. 36 – 37) uvádí několik podob aktivního týrání dítěte. Mezi ně patří například:

- jakýkoli tělesný kontakt, který zanechává škrábance, podlitiny nebo zlomeniny
- popáleniny a opařeniny od horké vody, louhu nebo od rozpáleného tuku
- silné třesení, hlavně s malým dítětem
- škrcení a dušení
- smýkání dítětem ze schodů, proti stěně nebo nábytku, sražení dítěte na zem
- či svazování, připoutávání.

Dunovský (1995, s. 59 – 63) definuje **tělesné týrání pasivní povahy** jako stav, kdy jde o úmyslné, ale i neúmyslné nepečování při závažných psychických poruchách či značné nezralosti rodičů (dětí dětí). Dále jde o opomenutí (omission) v péči o dítě či nepochopení rodičovské role, ať již z důvodů nezralosti, otupělosti, hledání jiných životních hodnot než spojených s dětmi. K nejzávažnějším důsledkům takového zacházení s dítětem patří jeho zpustnutí, v krajním případě až smrt.

Mezi tělesné týrání pasivní povahy lze řadit následující poruchy a nedostatky.

- Porucha v prospívání dítěte neorganického původu – společným rysem tohoto syndromu je nedostatečná výživa jak po stránce kvalitativní, tak i po stránce

kvantitativní s výslednou těžkou dystrofií či atrofií. Ta se projevuje ve výrazné podváze a v nejtěžších případech i v zástavě růstu.

- Nedostatek zdravotní péče – vědomé odmítání zdravotní péče, zvláště jedná-li se o péči léčebnou, je u nás vsutku výjimkou. Sem musíme řadit i situace, kde rodiče nezabezpečují dítěti kvalitní hygienickou péči, dostatek ochrany, něhy a lásky, která je rozhodující zvláště v časném období po narození a na níž je existence dítěte i závislá. **To svým způsobem vede k rozšíření vlastního pojetí syndromu CAN a vyjadřuje názor, že každé dítě, které není milováno, je týráno. Právě v nejútlejším věku života je odepření lásky dítěti vždy těžkým prohřeškem proti jeho potřebám a znásilněním jeho práv.**
- Nedostatky ve vzdělání a výchově – jedním z významných práv dítěte je právo na vzdělání. Zdaleka není uspokojováno u všech dětí, zvláště pak v rozvojových zemích.
- Nedostatek přístřeší, ošacení a ochrany – nezabezpečení domova, vhodných životních podmínek a nedostatečná pozornost k nepříznivým vlivům ohrožujícím zdraví a život dítěte patří k závažným jevům nejen minulosti, ale i současnosti.
- Děti vykořisťované – je to především staronový problém dětské námezdní práce, jejíž zákaz do 16 let věku dítěte u nás již platí mnoho desetiletí. Zcela nově se však objevilo žebrání dětí, zvláště dětí přistěhovalců, uprchlíků, přecházejících naší zemí do západní Evropy. (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 59 - 63)

Tělesné týrání, jak je již výše zmíněno, je nejčastějším projevem lidské agrese. Nezáleží na tom, jakou formou jsou děti týrány. Aktivní forma týrání je stejně bolestivá a krutá pro dítě, jako forma pasivní. Negativní dopad na děti mají obě formy týrání, které ovlivňují další vývoj jedinců – a to především vývoj psychický. V případě, že dochází k týrání v raném dětství, jsou zásadně ohroženy další vývojové fáze, čímž je dítě poznamenáno po celý život.

2.1.2 Psychické týrání jako mnohdy skrytá forma násilí páchaného na dětech

Zatímco sexuální zneužívání a fyzické týrání jsou pojmy, pod kterými si většinou dovedeme představit konkrétní události a činy, psychické či emocionální týrání jsou pojmy, obecně značně nejasné a také se o ni ch ani zdaleka tak často nehovoří. Termín psychické týrání v sobě zahrnuje kromě jiných komponent i složku týrání emocionálního. Zůstává však diskutabilní, zda je z hlediska užívání toto rozlišování praktické. (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 65)

Týrání duševní je další z možností jak ublížit dítěti, a to ať již jako **izolované** přítomná podoba nebo v **širším komplexu dalšího týrání** (tělesného, sexuálního abusu vůči dítěti apod.). Duševní týrání může probíhat jednak jako **aktivní** děj (dítě je ponižováno, zesměšňováno, směřující k němu dávky, ...) nebo je to situace, kdy v rovině psychické a emoční **nenastává něco, co nastávat má** (odmítavost, nevšímavost, nezáměr, nedostatek lásky, času, pozornosti, izolace dítěte apod.). Obě tyto podoby se v praxi samozřejmě často kombinují, ale nemusí to být vždy pravidlem. (Slaný, 2008, s. 24)

Naopak Špeciánová (2003, s. 21) uvádí, že psychické týrání spočívá v takovém jednání, který má závažný nepříznivý vliv na citový vývoj a chování dítěte. Může mít formu slovních útoků na sebevědomí dítěte, opakovaného ponižování, odmítání či zavrhování dítěte. Půjde však i o případy, kdy je dítě vystavováno závažným domácím konfliktům, je násilně izolováno anebo kontrolováno s cílem vyvolat pocit citového ohrožení. Dále může být podrývána sebedůvěra a sebevědomí dítěte opakovaným urážením anebo podceňováním. Rodiče mohou na dítě klást nerealistické nároky, které dítě není schopno splnit a následkem toho, jsou rodiče neustále nespokojeni, ať už jde o sportovní výkony, školní výsledky či jakékoliv další výkony dítěte. Dítě tak nabývá dojmu, že nikdy nebude pro rodiče dost dobré.

Týrání s emocionálním podtextem není ve společnosti tolik diskutované téma, jako například týrání fyzické - tělesné. Jde i o fakt, že fyzické týrání za sebou zanechává viditelné stopy, šrámy na těle dítěte. Ale šrámy na dětské duši nejsou již tolik zjevné a tím pádem pouhým okem pro společnost neviditelné, v prvopočátku nezjistitelné. Emocionální týrání ovlivňuje, stejně jako týrání fyzické, další vývoj dítěte.

Závěrem bych chtěla citovat autora Pöethe (1996, s. 34): „*Bolest psychická či bolest duše je neměřitelná. Může ji procítit jenom ten, kdo měl vlastní zkušenost se svou vlastní bolestí nebo bolestmi*“.

2.2 Zneužívání – aktuální pohled na sexuální trauma

Následující kapitola pojednává o zneužívání, kde se zaměřujeme na zneužívání sexuální a to z pohledu různých autorů. Následovně uvádíme formy sexuálního zneužívání, které lze dělit na dotykové a bezdotykové. Zvláštní pozornost bude věnována komerční formě sexuálního zneužívání, kam zařazujeme obchod s dětmi, dětskou prostituci a dětskou pornografií. Na závěr kapitoly uvádím také syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití.

„*Pomyšlení, že se dítě stává objektem sociálního uspokojování dospělého, je pro většinu z nás tak nepřijatelné, že jsme náchylní tento fakt buď popírat, nebo vysvětlovat či omlouvat*“ (Pöthe, 1996, s. 38)

V posledních letech se i u nás začíná věnovat stále větší pozornost fenoménu sexuálního zneužití v dětství. Navazujeme tím na trend zahájený v západních zemích především začátkem osmdesátých let, kdy se v souvislosti s rozvojem moderního feministického a emancipačního hnutí žen začalo otevřeně mluvit (nejdříve v USA, posléze i v zemích západní Evropy) o existenci a rozsahu sexuálního zneužívání a incestu ve společnosti. (Weiss a kol., 2005, s. 11)

Vaníčková, Provazník a Hadj-Mousová (1999, s. 8) píší, že sexuální zneužívání dětí obecně označované v anglosaské literatuře jako *Child Sexual Abuse* (CSA), bylo vymezeno definicí zdravotnické komise Rady Evropy v roce 1992. Definice je poměrně široká a uvádí, že: „*Za sexuální zneužití dítěte je považováno jakékoli nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti, či chování. Zahrnuje jakékoli sexuální dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoli, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoli, kdo se s dítětem dostal do nějakého kontaktu. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba*“.

Autorky Mufsonová a Kranzová (1996, s. 46 – 48) uvádí, že sexuální zneužití se velice liší od fyzického nebo emocionálního zneužití, ale má s nimi dvě věci společné: zneužívající často očekává, že zneužívaný uchová celou věc v tajnosti, a zneužívaný zase může usoudit, že se nějak podílí na tom, co zneužívající provádí. Druhý případ je zvláště pravděpodobný, pokud zneužívající osoba je rodič dítěte, nebo je nějakým jiným způsobem zneužívanému velice blízký. Všeobecně se to děje proto, že čím bližší si s někým jste, tím hůře přijímáte myšlenku, že vám ten člověk ublížil. Může být snazší z toho obviňovat sebe.

Za sexuální zneužívání lze dokonce označit i svéráznou „sexuální výchovu“, ve které vychovatel používá vulgární pojmy, učí děti masturbaci, předvádí vlastní pohlavní orgány atd. Naproti tomu návštěva nudistické pláže nebo sauny s malým dítětem není sexuálním zneužíváním dítěte. (Täubner, 1996, s. 11)

Kolektiv autorů, Vaníčková, Provazník a Hadj-Mousoová, uvádí ve své publikaci (1999, s. 9), že jistým předstupněm sexuálního zneužití dítěte je sexuální obtěžování, která má podobu tří základních forem. Jako první můžeme definovat situaci, kdy je dítě exponováno nabídkou k sexuální aktivitě, bez ohledu na to, zda tak učiní osoba blízká nebo ho vyzve osoba cizí s nabídkou finanční úplaty. Druhá forma je obraz sexuálního obtěžování dítěte v rámci šikanování, kdy je dítě vystaveno sexuálním útokům nebo ponižování od svých vrstevníků. Třetí forma sexuálního obtěžování je velice těžko definovatelná, jedná se o takové chování dospělé osoby, která dítě uvádí v rozpaky a je jím nepříjemně pocíťováno a kontakt s touto osobou těžce prožíván (připusťme, že jiné dítě by stejnou situaci zhodnotilo zcela jinak, záleží tedy na osobní zkušenosti a návycích dítěte).

Závažnost sexuálního traumatu pro další vývoj obětí souvisí s mírou použitého násilí, s délkou doby traumatizace (např. je rozdíl v tom, zda se jedná o jednorázové zneužití, nebo zda zneužívání probíhá po dobu několika let), a s věkem, v němž k traumatu dochází (např. znásilnění ve třinácti letech má obvykle závažnější následky než v sedmnácti). V případě incestního zneužití pak může hrát roli i příbuzenská blízkost zneužívající osoby – zneužití strýcem bude pravděpodobně obětí prožíváno jinak než zneužití vlastním otcem. (Weiss a kol., 2000, s. 9)

V souvislosti se sexuálním násilím, ať už zaměřeným vůči dospělému partnerovi, nebo dokonce proto dítěti, nemůžeme opomenout **Deklaraci sexuálních**

práv, která byla přijata ve Valencii v roce 1997. Deklarace taxativně vymezuje 9 základních sexuálních práv. Jsou jimi:

- Právo na svobodu – vylučuje nátlak a zneužívání.
- Právo na autonomii, integritu a bezpečnost těla – garantuje radost z těla bez násilí.
- Právo na sexuální rovnost – respektuje volbu pohlaví.
- Právo na sexuální zdraví – respektuje bezpečný sex, ochranu před HIV-AIDS.
- Právo na informace o lidské sexualitě – umožňuje správné rozhodnutí.
- Právo na dostatečnou sexuální výchovu – umožňuje naplnění kvality života.
- Právo svobodně se stýkat – respektuje všechny formy sexuálního soužití.
- Právo svobodné a odpovědné volby – umožňuje volbu plánovaného těhotenství.
- Právo na soukromí – respektuje rozhodnutí o sexuálním životě. (Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999, s. 43)

Sexuální zneužití je fenoménem, který se v poslední době objevuje kolem nás – v médiích, ve společnosti, ve školství atd. Jsou určité prvky, které jsou pro zneužití a týrání dětí společné, ovšem rozdíly, které jsou mezi nimi, jsou větší. Sexuální zneužití není vždy „jen“ přímým pohlavním stykem. Za sexuální zneužití považujeme i osahávání, mazlení se rodič s dítětem či pozorování nahého těla dítěte. Dítě je poznamenáno v jakémkoli případě sexuálního zneužití. Velice záleží na věku, kdy k zneužití docházelo a formě, jak bylo dítě zneužíváno. Zapotřebí je včasné odhalení jevu a zahájení šetření.

2.2.1 Formy sexuálního zneužívání s akcentem k dotykové a bezdotykové variantě

Vaníčková, Provazník a Hady-Mousova (1999, s. 8) zmiňují definici Rady Evropy 1992, že: „*Pohlavní zneužívání se dělí na dotykové a bezdotykové. Bezdotykové zneužití zahrnuje setkání s exhibicionisty a účast na sexuálních aktivitách, kde nedochází k žádnému tělesnému kontaktu např. vystavení dítěte pornografickým videozáznamům. Kontaktní zneužití je takové, kde dochází k pohlavnímu kontaktu, včetně laskání prsou a pohlavních orgánů dítěte, pohlavnímu styku, orálnímu či análnímu sexu*“.

Také v literatuře od Vladimíra Täubnera (1996, s. 10) je uvedeno, že sexuální zneužívání může být bezdotykové, což mnoho lidí chápe spíše jako nemravnost, než trestný čin, nebo dotykové. Pod pojem sexuálního zneužívání dětí lze tedy zařadit velkou škálu sexuálních aktivit pachatele, který mnohdy vnímáme spíše jako nemravnost než jako trestný čin.

Dle Špeciánové (2003, s. 22) do bezdotykového a dotykového sexuálního zneužívání patří následující formy:

- Do **bezdotykové formy sexuálního zneužívání** zejména patří:
 - exhibicionismus, při kterém dospělý ukazuje své genitálie a často upřednostňuje jako cíl své aktivity děti;
 - harassment, který je vymezován jako znepokojování, zneklidňování dítěte, slovními nápady, poplácáváním po zadku, tisknutím k sobě, pokud toto chování dospělého má sexuální podtext;
 - obscénní telefonické hovory;
 - přinucení dítěte k obnažení a fotografování, k prohlížení si časopisů s pornografií
- Do **dotykové formy sexuálního zneužívání** spadá zejména:
 - jednání, při kterém je dítě dospělým obtěžováno, líbáno, osahováno na erotogenních zónách. Toto jednání je často doprovázeno slovními útoky;

- sexuální útok, kdy se dospělý, za užití síly a často při obraně oběti, dítěte dotýká na jeho erotogenních zónách, mazlí se s ním a poškozují ho tím, že do něj vniká např. prstem, jazykem či předměty;

- znásilnění, které spočívá ve vynuceném vniknutí do vagíny, konečníku či úst dítěte penisem;

- incest, který je definován jako sexuální aktivita mezi dvěma osobami, jimž není zákonem dovoleno uzavřít sňatek;

- intrafemulární styk (sytý mezi stehna)

- nebo komerční sexuální zneužívání.

Sexuální zneužití rozlišujeme, jak je již uvedeno výše, na bezdotykové (nekontaktní) a kontaktní (dotykové) chování. Nelze tedy striktně a generalizovaně říci, co by dítě mohlo snášet lépe (poplácávání po zadku) nebo hůře (přímý pohlavní styk). Ať už se jedná o zneužití, kdy došlo k přímému nucenému pohlavnímu styku, osahávání dítěte či přinucenému prohlížení pornografického materiálu, vše má na dítě negativní dopad.

2.2.2 Komerční forma zneužívání

V této podkapitole si přiblížíme jednu z výše zmiňovaných forem sexuálního zneužívání, do které zařazujeme dětskou pornografii, dětskou prostituci či sexuální turistiku.

Při řešení problematiky sexuálního zneužívání dětí se stále více soustřeďuje pozornost odborné i laické veřejnosti na jeho zvláštní podobu, při níž se setkává tento nepříznivý jev s komercí a posléze s organizovaným zločinem. Toto spojení bylo nazváno komerčním sexuálním zneužíváním či vykořisťováním dětí (dále jen CSEC, tedy Commercial Sexual Exploitation of Children). Za ně se pokládá **každé užití dítěte pro sexuální účely za finanční či jinou odměnu**. Vždy je však finanční odměna v těchto případech poskytována všem, kteří obchod s dětmi provozují a organizují

(zprostředkovatel, agent či další zúčastnění). (Dunovský 1995, In: Weiss a kol., 2005, s. 139)

Za nejzávažnější formy komerčního zneužívání lze považovat, dle mínění Dunovského (Dunovský, In: Weiss a kol. 2005, s. 139), **obchod s dětmi, dětskou prostitucí a dětskou pornografií**. Ač všechny byly již více či méně známy v minulosti, dostává se jim nyní náležitého popisu, analýzy a zařazení do celého systému péče o dítě a jeho ochrany, odpovídajícímu interdisciplinárnímu pojetí a hlavně racionálnímu praktickému řešení.

- **Obchod s dětmi**

Jedním z komerčních forem sexuálního zneužívání je obchod s dětmi, který se vlivem současnosti (společnosti, politikou, ekonomikou i prostředím) neustále šíří, prohlubuje.

Dunovský (In: WEISS a kol., 2005, s. 141) uvádí, že **pod pojmem obchodování s dětmi se rozumí jakákoli transakce, na jejímž základě je dítě předáno jednou osobou nebo skupinou osob jiné osobě nebo skupině nebo skupině osob, a to za úplatu nebo poskytnutí jiného plnění**. Dále podotýká, že únosy dětí, jež jsou nejčastějším zdrojem „zboží“ pro obchod s nimi, jsou u nás velmi vzácné a relativně nejčastěji se vyskytují při sporech rozvádějících se či rozvedených rodičů o dítě, při mezinárodním osvojování dětí a dětské prostituci. Mezi další formy obchodování s dětmi bez sexuálního kontextu je uváděn prodej dětí na těžkou práci v zahraničí, do armády a nejnebezpečnější pak pro získání jejich orgánů za účelem transplantace.

- **Dětská prostituce**

Dětská prostituce je další formou komerčního sexuálního zneužívání, o které je v posledních letech slyšet více a více.

Pojem dětské prostituce se rozumí využívání dětí při sexuálních aktivitách za úplatu nebo poskytnutí jiného plnění. Dětská prostituce se rozvíjí s ohromným nárůstem prostituce obecně. Zahrnuje celou řadu forem nebo na ně navazuje (například zmíněný únos dítěte do zahraničí, sexuální turistika, ubližování dítěti, omezování jeho

svobody, týrání a další). Ve své podstatě se uskutečňuje v podobě klasické prostituce, od její pouliční formy zabezpečované „pasáky“ až k prostituci provozované ve speciálních salonech. Dále se uskutečňuje v podobě homosexuální, nejčastěji sexuální turistiky za mladistvými chlapci z výchovných ústavů. (Weiss a kol., 2005, s. 141)

Příčin ke vzniku dětské prostituce může být nepřehledné množství. V publikaci, od kolektivu autorů Vaníčkové, Provazníka, Hady-Mousové a Spilkové (1999, s. 99), se uvádí, že některé děti může vést k prostituci jejich finanční situace, prostituce může být i prostředkem pro přežití na ulici, pomoc vlastní rodině, zakoupení šatstva nebo jiných výrobků. Jiné děti svede všudypřítomná reklama vyzývající ke konzumaci. Místo, situace a podmínky se mohou lišit, ale sexuální zneužívání pro komerční účely – prodej dětí k sexuálním účelům – je vždy nezákonné a pro dítě traumatizující.

Jde o mnohostranné ohrožení. Pocit lidské důstojnosti, identity a sebeúcty dítěte je otřesen a dítě již není schopno nikomu věřit. Jeho fyzická a psychická zdraví je ohroženo, jeho práva jsou porušena a jeho budoucnost je nejistá. Děti přinucené nebo zlákané k sexuálnímu poměru s dospělými jsou často vystaveny bolestným pocitům a nemoci; jsou stigmatizované a vyloučené ze společnosti. Ti, kdo děti sexuálně zneužívají, jsou většinou řádnými občany státu. Jsou to obchodníci, pracovníci firem a úředníci, kteří nevědí, nebo nechťejí vědět, jaké bude mít jejich počínání pro děti následky. (Vaníčková, Provazník, Hady-Mousová, Spilková, 1999, s. 99 - 100)

Již výše uvedený kolektiv autorů se v téže publikaci zabývá faktory, které mohou vést k prostituci. Nejvýznamnější faktorem je **konzumní přístup** k životu – horečná touha po tom, něco vlastnit, koupit nebo pronajmout vede lidi, kteří v dětech nevidí žádnou hodnotu a nerespektují jejich práva. Dalším faktorem je v mnoha zemích **nízké sociální postavení žen a dívek** – ženy a dívky jsou zvláště zranitelné a často jsou považovány za zboží, které lze koupit nebo prodat. Patří sem i vliv **bouřlivého rozvoje služebních cest a cestovního ruchu** (díky turistům a obchodníkům na služebních cestách, roste nejen zvýšení ekonomické strany jednotlivých zemí, ale také se zvyšuje poptávka po sexuálních stycích s dětmi, kterým bývá velice často vyhověno).

Závěrem k odstavci dětská prostituce, zmiňujeme fakt, že dětská prostituce je v České republice postihována podle ustanovení § 204 *trestního zákona* o trestném činu **kuplířství**. Za tento trestný čin je postihován ten, *kdo jiného zjedná, přiměje nebo svede k provozování prostituce nebo kdo kořistí z prostituce provozované jiným*. Kuplíři jsou

většinou velmi dobře organizovaní. Jsou si vědomi většího rizika spojeného s prostitucí dívek mladších 15 let, a proto se zaměřují na dívky starší. (Vaníčková, Provazník, Hadj-Mousová, Spilková, 1999, s. 102)

- **Dětská pornografie**

Do skupiny komerčních forem sexuálního zneužívání se řadí i dětská pornografie. Od poloviny osmdesátých let se stále více v diskuzích mezi odborníky objevuje téma pohlavního zneužívání dětí a s tím spojená výroba a šíření dětské pornografie. Dětská pornografie je provozována v ilegality, tajně. Děti takto sexuálně zneužívané jsou vystavovány patologickému narušení jejich osobnosti. Pro oběti (děti) je typický pocit hlubokého zmatku, dezorientace, odcizení. Nebezpečí spočívá i v tom, že oběť si spojuje se sexualitou zpravidla násilí, citovou závislost. Sexuálně zneužívané děti jsou v dospělosti velmi náchylné k obdobnému deviantnímu jednání a jsou potenciálními pachateli mravnostních trestných činů. (Chmelík a kol., 2003, s. 52 - 53)

Dle Vaníčkové, Provazníka, Hadj-Mousové a Spilkové, je pornografie s využitím dětí jedním z aspektů mnoha praktik spojených se sexuálním využíváním dětí ke komerčním účelům, jež zaujímá význačné a velmi lukrativní místo na světovém trhu pornografie, který stále kvete. Dětská pornografie je definována jako jakýkoliv **zvukový nebo obrazový materiál, který používá děti v sexuálně explicitním kontextu. Obrazová pornografie** je zobrazení dítěte při výslovné sexuální činnosti, skutečné či stimulované, nebo oplzlé vystavování pohlavních orgánů pro sexuální uspokojení uživatele; zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu. **Zvuková pornografie** je používání jakýchkoli zvukových prostředků užívajících dětský hlas, skutečný či simulovaný, za účelem sexuálního uspokojení uživatele; zahrnuje výrobu, rozšiřování nebo používání takového materiálu.

Chmelík (2003, s. 53 – 54) uvádí, že některými autory je rozlišováno mezi dětskou pornografií a tzv. nudistickým materiálem. Za nudistický materiál jsou označovány fotografie, videozáznamy apod., které vznikly v rodině při pořizování „rodinných alb“, a které se pak nezjistitelnými cestami dostaly do pornografické produkce mezi pedofily. Je třeba uvědomit si, že většina zákazníků dětské pornografie jedná na základě sexuálního zájmu o děti. Lze dodat, že rozhodující je, kdo a pro jaké účely tyto snímky a záběry pořizuje. Jiná bude situace, kdy děti fotografují rodiče na

dovolené, a jiná, když tyto záběry jsou komerčně zpracovány a využívány, nebo dokonce pořizovány profesionálně k účelům rozšiřování mezi pedofily nebo k potřebě ovlivňování dětí ke komerčnímu sexuálnímu zneužívání.

Na závěr této podkapitoly bych chtěla zmínit legislativu, která se dětskou pornografií upravuje. Dětská pornografie je v České republice postihována dle ustanovení § 205 *trestního zákona* trestného činu ohrožování mravnosti. Tohoto trestného činu se pachatel dopustí tím, *že uvádí do oběhu, rozšiřuje, činí veřejně přístupnými, vyrábí nebo dováží pornografická díla písemná, nosiče zvuku nebo obrazu, zobrazení nebo jiné předměty ohrožující mravnost, v nichž se projevuje neúcta k člověku a násilí, nebo která zobrazují sexuální styk s dítětem, se zvířetem nebo jiné sexuální praktiky.* (Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999, s. 96)

Komerční zneužívání je velice obsáhlé téma, do kterého spadají zmiňované druhy zneužití. Ať už si agresor vybere jednu z forem komerčního zneužití, vždy se obětí stane dítě. Bezbranné dítě, se kterým dospělá osoba, skupina dospělých osob, jedná za cílem vlastního uspokojení. Při obchodování s dětmi je to uspokojení finanční situace, v dětské prostituci může vézt k vylepšení sociální situace, kdy rodiče se snahou rodině pomoci, dítěti ubližují (rodiče mohou dítěti sice koupit ošacení, ale to, co si dítě odnáší po této „zkušenosti“ je šatům nevyrovnatelné). Pozadu nestojí ani dětská pornografie, která se díky rychlosti moderní doby šíří rychle a to nejen pomocí internetu a technologických vymožeností – dochází k uspokojení několika příznivců „sběratelů“ pornografického materiálu.

2.2.3 Syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití

Dle Vágnerové (2004, s. 627) se trauma sexuálního zneužívání a z něho vyplývající další problémy určitým způsobem vyvíjí a prochází několika fázemi. I když je sexuální zneužívání odhaleno, potíže dítěte tím nekončí. Může být dále traumatizováno vyšetřováním, reakcemi společnosti, strachem z rozpadu rodiny, negativní reakcí matky, odloučením od rodiny a umístěním do ústavního zařízení.

Poprvé pojem **syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu užití** definovat v roce 1983 lékař Ronald C. Summit a to na základě svých bohatých zkušeností z terapie sexuálně zneužitých dětí na jedné kalifornské psychiatrické klinice. Právil, že: „*Popření je nejběžnější forma vyrovnání se se stresem, nicméně je to projev bezmocnosti*“. (Vaníčková, In: Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999, s. 65)

Mezi jednotlivé kategorie (fáze) syndromu patří:

- **Utajování**, které je dáno závislostí dítěte na dospělé osobě, jež ho zneužije a přiměje dítě společnou zkušenost prožívat jako společné tajemství, jehož vyjádření by ohrozilo buď dítě, druhého rodiče, nebo sourozence apod. K utajování je dítě přinuceno vyhrožováním, citovým vydíráním a zastrahováním, a vyjádření se tak stává zdrojem strachu. Mlčení pak naopak dostává až magické proporce. Hlavním a téměř jediným důvodem, proč dětské oběti nevyhledávají pomoc, je strach z toho, že jim nikdo neuvěří, že vina bude přičtena jim a že někomu v rovině ublíží. (Vaníčková, In: Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999, s. 66)

Vágnerová (2004, s. 627) k **utajování** dodává, že dítě je zneužíváním blízkou osobu zaskočeno, někdy situaci ani nerozumí, neví, co znamená. Navíc je tento člověk nutí k mlčení (uplácí, slibuje, vyhrožuje spod.). Prožitek konfliktu mezi potřebou svěřit se a obavami z následků takového jednání je zdrojem značného napětí. Čím delší doba od počátku zneužívání uplyne, tím nevěrohodněji jeho sdělení působí. Někdy nehledá pomoc proto, že se víc bojí ztráty rodinného zázemí než nepříjemných zážitků spojených se zneužíváním.

- Vágnerová (2004, s. 625) uvádí: „*Dítě, které je zneužíváno a nenalezlo u nikoho pomoc a oporu, se cítí **bezmocné**. Člověk, který nad ním má moc, je zneužívá, manipuluje s ním a dítě se nedovede bránit. Prožitá bezmocnost vede k pasivitě a rezignaci, k pocitu bezvýhradné závislosti na vnějších vlivech. Aktér násilí mu jeho bezmoc opakovaně potvrzuje*“.
- **Bezmocnost**, která je dána především ambivalentním vztahem dítěte k sexuálnímu agresorovi. Sexuální agresor často bývá osoba, které je dítě svěřeno do péče a kterou má rádo. Děti často popisují své první zážitky tak, že je

probudilo, když jim otec osahával prsty jejich tělo či měly penis v ústech nebo mezi nohama. Dítě se nebrání tak, jak by dospělí očekávali, jeho selhání je dáno právě autoritou dospělého a skutečností, kdy se domnívají, že někdo, kdo je má rád, by jim přece nikdy nemohl ublížit, udělat něco špatného. Dítě si je vědomo svého selhání a tento pocit ještě prohlubuje jeho bezmocnost a bezradnost. (Vaníčková, In: Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999, s. 66)

- **Svedení a přizpůsobení se** sexuálnímu zneužívání se rozvíjí tehdy, jestliže se dítě ihned nesvěřilo a nevyhledalo ochrannou intervenci, a znamená jedinou zdravou alternativu, jak situaci přijmout, vyrovnat se s ní a přežít. Pro sexuálního agresora, který je oběti známý a je s ní v každodenním kontaktu, je obtížné se sexuální aktivitou přestat pro sladkou chuť zakázaného ovoce.

Mezi mechanismy přizpůsobení patří domácí mučednictví, rozštěpení reality, alterované vědomí, hysterický fenomén, delikvence, sociální patologie, vztek, agrese, automutilace (sebepoškozování). K úniku z pekla přizpůsobení se realitě sexuálního zneužití oběti často sahají ke zneužívání drog. (Vaníčková, In: Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999, s. 66 - 67)

„Zneužívané dítě zpracovává traumatizující situaci tak, že samo sebe začne považovat za viníka a snaží se být „hodné“, to znamená, chová se podle požadavků násilníka, resp. jeho způsobu výkladu tohoto dění. Mění se hodnocení této situace, sexuální zneužívání přestane být posuzováno jako něco, co je ve své podstatě špatné“. (Halfarová, 1995, In: Vágnerová, 2004, s. 628)

- V neposlední řadě bych nechtěla opomenout zmínit **opožděné, nepřesvědčivé a konfliktní odhalení**, kde spouštěcím mechanismem nebývá sám akt sexuálního násilí, ale často bývá odhalení vyvoláno rodinným konfliktem (rozvod) nebo selhání přizpůsobovacích mechanismů v pubertě a adolescenci oběti. Dospívající se osamostatňuje, uniká do part svých vrstevníků, což vyvolá „žárlivost“ sexuálního agresora, která stanovuje přísná pravidla a přísně trestá.

Dítě, které vypovídá o sexuálním zneužití, se velice často setkává s nevěřícím posluchačem; vypovídá-li o své zkušenosti problémový pubescent, postpubescent, je jeho postavení ještě horší. Dospělí nechápou, proč se nesvěřil bezprostředně po aktu násilí, navíc se identifikují s názory rodičů, kteří

vypovídají o výchovných problémech (mechanismy přizpůsobení sexuálnímu zneužití) s ním. Kromě sekundární viktimizace je to neblahá zkušenosti pro chování v dospělosti. (Vaníčková, In: Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999, s. 67)

Vágnerová (2004, s. 628) opožděné odhalení doplňuje tím, že dítě zneužíváním trpí a teprve po určité době najde odvahu hledat pomoc. Za těchto okolností působí jeho sdělení nevěrohodně. Vyvolává různé reakce, včetně nedůvěry a obvinění ze lži, protože leckdy nemá pro své tvrzení jednoznačný důkaz. Dospělí členové rodiny jsou starší, dovedou lépe argumentovat, jejich výpovědi působí věrohodněji. Přinejmenším vzniká pochybnost o reálnosti dětského zážitku.

- Poslední, ale neméně důležitou fází, kterou zmiňuji, je **odvolání výpovědi**, což znamená, že dítě pod tlakem vývoje událostí, která eskalují po jeho odhalení, pravděpodobně „přizná“, že si historku vymyslelo. Dítě tak pozná, že strach z prozrazení byl opodstatněný: rodina je rozbita, agresorovi (nejčastěji otci) hrozí vězení, matka dítě odsuzuje, napadá či citově vydírá, dospělí je označují za lháře, je potupně vyslýcháno, všichni se na ně dívají jako na nějakou raritu a často je odňato z emocionálního bezpečí rodiny a předáno do ústavu.

Dítě tak znovu nese odpovědnost za zachování nebo rozbití rodiny. Opět pokračuje role obrácení, kdy „špatnou“ volbou je říci pravdu a dobrou volbou je v zájmu rodiny obnovit lež. Tím zároveň potvrdí očekávání dospělých, že dětem se nedá věřit, a paradoxně tak posílí jejich postoje k dalšímu příběhu sexuálního násilí. (Vaníčková, In: Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999, s. 67)

Intenzita sekundární zátěže může být tak velká, že ji dítě neunes a své obvinění odvolá. Navíc zneužívané děti často nikomu nevěří, ani profesionálům, kteří jim chtějí pomoci. Mezi lidmi příliš nerozlišují, a proto k novému prostředí nemají důvěru, nejsou si jisté, co by je tam čekalo. (Vágnerová, 2004, s. 628)

Z výše uvedeného vyplývá, že sexuálně zneužitě dítě, neprožívá „pouze“ trauma ze zneužití samotného, ale ještě prochází určitými fázemi. Čímž se jeho trauma a dopady na psychický vývoj prohlubují a důsledky ze zneužití dítě prožívá opakovaně – při snaze chránit agresora, pocitům bezmocnosti a samoty, při odhodlání se s prožitkem

někomu svěřit nebo při odvolání výpovědi, kdy jedinec zdůrazní své „pochybení“ a dává si vše za vinu.

2.3 Zvláštní formy týrání a zneužívání

Do kategorie zvláštních forem týrání a zneužívání patří Münchhausenův syndrom by proxy (v zastoupení), šikana, systémové týrání, rituální týrání a v neposlední řadě sexuální turistka. V následující kapitole si tyto jednotlivé formy týrání a zneužívání dětí více přiblížíme.

- **Münchhausenův syndrom by proxy (v zastoupení)**

Tento syndrom patří do skupiny předstíraných poruch, kdy dospělý, obvykle je to matka, simuluje, agravuje nebo vytváří u dítěte různé zdravotní potíže, kvůli nimž vyhledává a vyžaduje lékařskou péči. Důsledkem takového jednání může být dlouhodobé poškození zdraví dítěte, např. podáváním nevhodných léků, vyvolávajících somatické potíže. Předstírání chorobných příznaků u dítěte má za cíl zdůraznění významu vlastní osoby. Tyto matky potřebují být středem pozornosti a obdivu, chtějí být hodnoceny jako pečující a obětující se. Samy mívají tendence k předstírání zdravotních potíží a k sebezraňování. Dítě se stává náhradním objektem takového jednání. Ačkoli je tento syndrom vzácný, může končit smrtelně, předpokládá se, že je tomu tak až je jedné pětině případů. (Dunovský, 1995, In: Vágnerová a kol., 2004, s. 612)

Vaníčková (1999, s. 90 – 91) dále popisuje lékařskou prohlídku u tohoto syndromu. Pro vyšetření dítěte, ať se jedná o běžnou prohlídku, či prohlídku cílenou při podezření na sexuální styk, je důležité, aby lékař/lékařka pacientce/pacientovi projevila dostatek respektu a vyšetřením jim nezpůsobili rozpaky ani ponížení. V této souvislosti připomeňme, že je vhodné, aby v ordinaci byla přítomna ještě další osoba (zdravotní sestra, na přání dítěte osoba jemu blízká), aby si lékař/lékařka vyžádal/a od dítěte souhlas k prohlídce a dítě předem informoval/a o vyšetření, které bude následovat. Na závěr lékařského vyšetření je lékař/lékařka povinen/na dítěti sdělit úměrně jeho věku informace, které se ho dotýkají a souvisí s vyšetřením, stejně tak jako informace týkající se dalšího postupu.

- **Šikana**

Pod pojmem **šikana** nebo šikanování mezi dětmi se rozumí široký okruh chování dítěte nebo skupiny dětí s cílem ohrožit, zastrašit, ponížit nebo jinak ublížit jinému dítěti nebo skupině dětí. Šikana zahrnuje slovní ponižování, nadávání a neustálé kritizování, výsměch, hrubé žertování, vydírání, omezování svobody, pohrdání, poškozování oděvu a osobních věcí, tělesné napadání. (Pöthe, 1996, s. 96)

Další definice zní: „**Šikanování**“ se obvykle definuje jako agrese, které se dopouští jedinec nebo skupina vůči jedinci nebo skupině víceméně bezbranným, ať už pro fyzickou nebo jinou slabost nebo nemožnost účinné obrany. Za charakteristické se považuje opakování agrese vůči téže oběti. Obtíže jsou s určením způsobu a míry agrese, jež rozhoduje o tom, zda lze určité jednání považovat za šikanování. Nejtypičtější je hrubé fyzické násilí nebo ponižující manipulace, jako např. obnažení oběti před skupinou. Kruté ovšem mohou být i nadávky a hrubý posměch. Nemusí být snadné určit hranici mezi takovýmto posměchem a běžným škádlením. (Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 69 – 70)

Pöthe (1996, s. 79) tvrdí, že obětí šikany se může stát kdokoli, tato možnost více než jinde hrozí ve společnostech a v prostředí, které zahrnuje i jednotlivé školy, kde vládne vysoká tolerance k násilným formám chování a kde je otevřená agresivita legitimním nástrojem k dosahování cílů jednotlivce.

Oběti jsou často šikanováním tak zdrceny, že raději ani nikomu neřeknou, co se jim děje. Proto je třeba dětem dodat odvahy. Šikanování se, stejně tak jako jiným formám zneužívání dětí, daří v atmosféře tajemství. Existují však určité znaky, které Vám mohou napovědět, že cosi s dítětem není v pořádku. Oběti šikanování mohou:

- Bát se chodit do školy nebo ze školy;
- Zhoršit se ve škole;
- Pravidelně chodit domů s poškozeným oděvem nebo knihami;
- Projevovat nezúčastněnost, náhle začít zadržávat v řeči;
- Pokusit se o sebevraždu nebo sebevraždou hrozit;
- Křičet ze spaní;

- Mít na těle nevysvětlitelné modřiny, škrábance či řezné rány;
- Odmítat svěřit se s tím, co je trápí
- Nebo uvádět nepravděpodobná vysvětlení jakéhokoli z výše uvedených chování. (Elliottová, 1995, s. 90 – 91)

Pöthe (1996, s. 81) doplňuje i tzv. přímé známky šikanování dítěte. Ty vyplývají ze způsobů, kterými k šikaně dochází. Patří k nim příklad:

- Zesměšňování
- Nadávání a neustálé kritizování
- Ponižování před vrstevníky
- Poškození oděvu a osobních věcí
- Ignorování a pohrdání
- Vydírání, vyhrožování
- Nebo například nucení k sexuálním praktikám.

Agresoři jsou neřešením šikanování taktéž poškozování – získávají zkušenost, že společnost není schopna jejich jednání zabránit. Tím dochází k rozvolnění jejich hranic a ke zvýšení rizika násilného jednání i v budoucnosti. Pokud jejich jednání není efektivně řešeno, tak často nabývají dojem, že jsou za ně nepostižitelní a že si mohou, co chtějí. Tento dojem nepostižitelnosti je ve skutečnosti mylným. Dojem nepostižitelnosti se tedy u agresorů vytváří především v důsledku pasivních postojů dospělého okolí vůči jejich jednání (někdy ze strany učitelů či ředitelů, jindy pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí atd.), nikoli z důvodu nedokonalé legislativy. Nepřímým projevem této pasivity vůči jednání agresorů může být i situace, kdy učitelé jako jedinou formu řešení šikany žádají psychologické vyšetření oběti šikanování. Již takový návrh může být pro ni poškozující, protože je tak nepřímo označená za viníka situace. Je to stejné, jako bychom takové vyšetření nabídli oběti domácích násilí či sexuálního zneužívání a neudělali nic pro zamezení tomuto jednání. Oběť nepotřebuje „vyšetřit“, potřebuje, aby šikaně bylo co nejrychleji zabráněno, a potřebuje

jednoznačnou podporu s ujištěním, že k ní nedocházelo její vinou. (Prevence 2008, ročník 5, číslo 10, s. 7)

Snažíme-li pochopit, proč děti šikanují, musíme rozlišovat mezi těmi, které chtějí někoho potrápit jen krátkodobě, aby si tak ventilovaly své okamžité rozrušení – příčinami krátkodobého šikanování je rozvod rodičů, úmrtí příbuzného, frustrace, pocity nudy a osamocení apod. Dále mezi chronickými šikanovateli, jejichž chování je narušené po všech stránkách – sem patří ti, kteří mají pocity nejistoty, nedostatečnosti, jsou oběťmi fyzického ubližování nebo mají pocit, že vybočují z řady. Šikana probíhá mezi dětmi a mládeží, ale jsou také dospělí, kteří šikanují děti. Před nimi jsou děti ještě bezmocnější, než když je šikanuje jiné dítě, zvláště dopouští-li se takového jednání učitel nebo rodič, k němuž by dítě za normálních okolností utíkalo pro pomoc. (Elliottová, 1995, s. 84 – 89)

- **Rituální týrání**

Tento typ zneužívání dětí lze označit za nejpodivuhodnější, projevující se často bizarními či alespoň pro dnešní dobu neuvěřitelnými příznaky a rysy. Mají někdy až fantastický nádech, který jejich věrohodnost, zvláště jsou-li popisovány pouze dětmi, velmi zlehčuje a někdy i vylučuje. Nicméně, i v takových případech je třeba brát dítě vážně a jeho tvrzení si přinejmenším ověřit. Lze souhlasit i s námitkou, že jen skupina dospělých v rituálním smyslu může zneužívat skupinu dětí. Tajemno, magika, nadpřirozenost přináší totiž tolik různorodých a mnohočetných projevů a reakcí, že všechny tyto procesy mohou probíhat pokaždé zcela odlišně – a my je musíme odhalit, porozumět jim a hlavně zjistit jejich všechny současné i budoucí důsledky pro stav a vývoj dítěte – a léčit je. V tomto smyslu se znovu zdůrazňuje, že rituální zneužití není nemoc, kterou lze klasickým způsobem diagnostikovat, ale že je to soubor jevů, jež lze všestranným poznáním „poskládat“ do jednoho společného, byť specifického syndromu CAN. (Dunovský, In: Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 101 - 102)

Dle La Fontainové (1993, In: Vaníčková, Provazník, Hadj-Mousová, Spilková, 1999, s. 89 - 90) je **rituální týrání** definováno jako takové zacházení s dětmi, které se uskutečňuje v souvislosti s nějakými symboly, jež mají náboženskou, magickou, či nadpřirozenou charakteristiku a jsou součástí nějakého organizovaného společenství.

McFadyen(1993, In: Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999, s. 989 – 90) definici doplňuje o představu, že se nemusí vždy jednat o skupinový jev a že nelze předjímat, jak se bude zneužívati k dítěti chovat.

- **Systémové týrání**

Systémové týrání (druhotné ponižování) je působeno tím systémem, který byl založen pro pomoc a ochranu dětí a jejich rodin. Příklady takového týrání jsou:

- Dítěti je upřeno právo na informace
- Je mu upřeno právo být slyšen
- Dítě je neprávem odděleno od svých rodičů
- Trauma způsobené dítěti necitlivými či zbytečnými lékařskými prohlídkami
- Úzkost způsobená dítěti v rámci jeho kontaktu se soudním systémem (např. protahování slyšení či poškozování dítěte zkušenostmi, které podstupuje jako svědek
- Odepření rodičovských práv na informovanost a na účast na rozhodování, kdykoliv je to pro dobro dítěte
- Nedostatečné služby či zdroje pomoci týranému dítěti, aby mohlo zůstat se svou rodinou, kdykoliv je to možné. (Vaníčková, Hadj-Moussová, Provazníková, 1995, s. 34)

Dunovský (In: Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 97) doplňuje, že jde v podstatě o to, že dítě je takovýmto systémem péče poškozováno, ač by mu měl být k prospěchu. Dále sem, dle autora, patří celá řada zbytečných, opakovaných, necitlivě prováděných, osobnost dítěte nešetřících a poškozujících vyšetření nejružnějšími odborníky. Není přitom respektován přístup interdisciplinární, orientovaný především na zájem dítěte a také vhodně koordinovaný. Systémové týrání či zneužívání se označuje také jako **druhotné ubližování (sekundární viktimizace)**. Po prvním traumatu, poranění či poškození dítěte následuje toto druhotné týrání právě těmi, kteří by měli dítě chránit a po útocích na ně zamezit dalším škodám a prvotní odstranit.

- **Sexuální turistika**

Sexuální turistika představuje poměrně nový jev, který částečně souvisí se značným zvýšením počtu lidí cestujících služebně nebo provozujících zahraniční turistiku, k němuž došlo ve druhé polovině 20. století. Sexuální zneužívání dětí v souvislosti s turistikou padá na vrub nejen pedofilů, kteří se na sexuálním zneužívání dětí podílejí hlavně měrou, ale i na skupiny vyhledávající sexuální kontakt s jedinci pubertálního věku a dále na skupinu, která děti sexuálně zneužívá příležitostně, aniž by se na ně výhradně orientovala. (Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999, s. 103)

Počet dětí, které jsou prostituovány, neustále stoupá. Kdo toho se zdá, že se jev šíří. **Příliv sexuálních turistů přichází hlavně z ekonomicky rozvinutých zemí západní Evropy, Severní Ameriky, z oblasti Austrálie, Nového Zélandu a Guineje a zaměřuje se na chudé země.** (Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999, s. 103)

Forem týrání a zneužívání je hned několik a každá z nich má u dětí jiný průběh a hlavně jiné dopady. Nelze říci, která forma je pro dítě nejhorší, protože jakékoliv ubližování dítěti má určité následky, které se ovšem projevují u každého dítěte jinak. Ať se jedná o jakoukoliv formu týrání či zneužití dítěte, je třeba všimnout si projevů a změn na chování dítěte. Díky včasnému zakročení a naslouchání rodiny, přátel, ale i široké společnosti se dá předejít dalšímu pokračování teroru a také minimalizování traumatu u dítěte.

2.4 Příčiny vzniku – rizikové faktory

Následující kapitola pojednává o příčinách týrání a zneužívání dětí a o rizikových faktorech, které přispívají ke vzniku tohoto jevu. V kapitole shrneme, z jakých důvodů se agresori dopouští na dětech takového jednání (nejen toho viditelného, ale i toho, co není na první pohled viditelné). Dále se zaměříme na dopady, jaké má týrání a zneužívání na děti.

Mezi příčiny vzniku patří rizikové děti, rizikovní dospělí a rizikové situace.

- **Rizikové děti**

Täubner (Täubner, In: Weiss a kol., 2005, s. 78) uvádí, že věk dítěte je významným rizikovým faktorem z hlediska sexuálního zneužívání. Děti ve vývojovém stádiu kojenec, batole jsou rizikové naprosto všechny. Vysoce rizikové jsou pak děti i ve věku předškolním. S rostoucím věkem, a tím i se zrající osobností dítěte, lze přímo úměrně hovořit o snižování rizikovosti. Věkové hledisko je koncipováno z hlediska aktivní obrany schopnosti dítěte a ze schopnosti diagnostiky ohrožení.

V posledních letech se velká pozornost věnuje dětem s trvalými tělesnými a duševními poruchami. Ještě před několika lety se předpokládalo, že handicapované děti se stávají obětí týrání či zneužívání méně často než děti „zdravé“. Snad tomu tak bylo proto, že málokoho napadlo, že by někdo těžce postiženému dítěti záměrně ubližoval. Smutnou pravdou je, že tyto děti jsou vystaveny ubližování včetně týrání a pohlavního zneužívání častěji než jejich „zdraví“ vrstevníci. (Pöthe, 1996, s. 61)

Autoři Matějček a Dytrych (1994, s. 17 – 18) dále doplňují, že rizikové děti jsou ty, jejichž projevy jsou z různých důvodů sociálnímu okolí „nesrozumitelné“, takže není lehké je výchovně zvládat a usměrňovat. Dále ty děti, které svým chováním vychovatele unavují, vyčerpávají, dráždí nebo v případě pohlavního zneužívání i svým způsobem provokují či svádějí. Bývají to tedy děti: s

- tzv. lehkými mozkovými dysfunkcemi, neklidné, nesoustředěné, dráždivé, s výkyvy nálad, impulzivní, se sklonem ke zkratkovitému jednání,
- s různým stupněm mentální retardace, které přinášejí svým rodičům zklamání v jejich životních nadějích a tím vyvolávají někdy i jejich agresivní postoje nebo dávají podnět k omezení jejich rodičovského zájmu a rodičovské péče s následným zanedbáváním,
- nebo děti s lehce sníženými intelektovými schopnostmi, chronicky ve škole neprospívající, děti s tzv. specifickými poruchami učení, děti neobratné, úzkostné či jakkoliv nezapadající do běžné normy a rodičovského očekávání.

Ohroženým dítětem je také dítě nemocné. Nejde sice o osobnostní charakteristiku, ale důsledek nemoci ovlivňuje aktuální psychický stav dítěte a dočasně

nebo trvale postihuje osobnostní charakteristiky. Podle typu nemoci se snižuje i obranyschopnost dítěte. (Täubner, In: Weiss a kol., 2005, s. 79)

- **Riziková dospělí**

V centru problému týrání stojí dospělá autorita, která se může svobodně rozhodnout, zda bude dítěti ubližovat, bez ohledu na to, jaké objektivní faktory zvyšující riziko ublížení na ni nebo v ní působí. Předpoklad svéprávného rozhodnutí a možnost kontroly svého chování však neplatí v případech lidí s těžkými duševními poruchami, kteří nedokážou následky svého chování odhadnout ani plně ovládnout. (Pöthe, 1996, s. 62)

Pöthe (1996, s. 62) dále uvádí, že v souvislosti s ohrožením novorozenců jsou vysoce rizikovým faktorem takzvané laktační psychózy. Toto psychotické onemocnění může postihnout ženy do několika hodin po porodu a v případě pozdního rozpoznání a nezačínání léčby je u nich vysoké riziko ublížení dítěti i sobě samé. Poměrně běžné a většinou podceňované nebezpečí ze strany dospělého představuje organické onemocnění mozku, především demence. V procesu týrání se významně uplatňují další faktory, mimo jiné i stav chronické úzkostné či depresivní poruchy spojené s pocity nedostatečnosti a celkově schopností snášet zátěž.

Můžeme realisticky soudit, že z potencionálně „ohrožujících“ skupin dospělých tu budou zastoupeni lidé:

- s anomálním vývojem osobnosti, s agresivními povahovými rysy, lidé impulzivní, nezdrženliví, trpící neurotickými obtížemi aj,
- lidé závislí na alkoholu a drogách,
- rodiče ve věku mladistvém, lidé rodičovsky nezralí a nevyspělí,
- nebo například lidé žijící chronicky ve stresové situaci (např. „uražení a ponížení“, zneuznání, zklamání, někdy i lidé neúspěšní a dlouhodobě nezaměstnaní). (Matějček, Dytrych, 1994, s. 16)

- **Rizikové situace**

„Rizikovou situací z hlediska sexuálního zneužívání dítěte rozumíme takovou sociální situaci, ve které je dítě přímo ohroženo sexuálním zneužitím. Tyto situace jsou vázány jednak na typické sociální skupiny jako například rodina, vrstevnická skupina apod., nebo na situace, do nichž se dítě dostává mimo sociální skupinu. Podstatné pro rizikovou situaci je přítomnost potencionálního pachatele, přítomnost potencionální oběti a některé exogenní podmínky (dítě je samo s pachatelem, dítě je mimo dozor a pachatel hledá kontakt atd.)“. (Täubner, 2005, s. 83)

Autoři Matějček a Dytrych (1994, s. 18) tvrdí, že častěji dochází k ubližování dítěti právě díky rizikovým situacím. Jejich vyvolávající momentem bývá:

- nejčastěji akutní stres dospělého vychovatele, přičemž důvody tohoto stresu mohou být nejrozumnější – někdy více jindy méně předvídatelné, a tedy i více nebo méně přístupné prevenci.
- Dále pramení z rodinných konfliktů, z rozvodových sporů, ze „zhrzené lásky“ milenecké nebo manželské.
- Nebezpečný je alkohol a drogy, zvláště v akutní fázi intoxikace.
- Řadu stresových situací vyvolává hmotná bída rodiny, nezaměstnanost, sociální nejistota, zklamání z vlastní neúspěšnosti, ztížený životní prostor společenská izolovanost apod.
- V neposlední řadě je nutno vzít na určitou váhu i příležitost, kdy se v rizikové situaci setkávají rizikovní dospělí s rizikovými dětmi (např. impulzivní otec s agresivními sklony, pod vlivem alkoholu – dítě celou noc pláče, křičí, vzteká se – matka zmizela, šla za „svými zájmy“, nevrací se – jsou už 4 hodiny ráno).

Jinou skupinu rizikových situací představují veřejné služby, které bývají pachatelem zneužity. Patří mezi ně **telefonování** (existují lidé, kteří zneužívají telefonů k obscénním telefonátům, k vyřizování vzkazů – pachatel si ověřuje osamocenost dítěte doma atd.). Druhou rizikovou situací jsou **osoby, kterým rodiče svěřují své dítě do péče** (dítě je „hlídáno“ najatým pečovatelem, aby rodiče mohli opustit byt atd.). (Täubner, In: Weiss a kol., 2005, s. 83)

Další autor, Matějček (Dunovský et al. 1995, In: Weiss a kol., 2005, s. 83 – 84), vnímá rizikové situace jako sociálně-psychologický problém a označuje za ně zpravidla:

- Milenecké a manželské hádky, rozvodové situace, porozvodové spory atd., ve kterých se jeden rodič chce pomstít svému partnerovi a ublíží mu na dítěti,
- Jakékoliv stresové situace,
- Alkoholovou, drogovou a jinou intoxikaci,
- Hmotnou bídu,
- Stres při prožitku vlastní viny,
- Nebo stresové situace při somatickém onemocnění.

Příčin vzniku, jak je uvedeno výše, je několik druhů a forem. Rizikové děti se, bohužel, ve většině případů již rodí s předpokladem, že se stanou, oběťmi týrání (ať už psychického nebo fyzického) či zneužívání. Ať už je to dáno zdravotní vadou (jako je například mentální retardace), poruchami učení nebo poruchami chování. Dospělí, jež se stávají pro děti rizikovými, jsou především ti, kteří užívají návykové drogy a jednají tak pod vlivem opojení, dále dospělí, u kterých nedošlo k uspokojení vlastních potřeb či nevyzrálí jedince. Mezi rizikové situace patří například rodinné konflikty či dlouhodobá nezaměstnanost rodičů.

V některých případech jdou příčiny odhalit včas, ale důležitá je včasná diagnostika a léčba – terapie.

2.5 Projevy týraného a zneužívaného dítěte

Projevy týraného či zneužívaného dítěte jsou důležitým faktorem pro diagnostiku tohoto jevu. Následná podkapitola představuje, jaké jsou projevy u týraných dětí, ale i těch zneužívaných. Také jsou uvedeny projevy týrání a zneužívání dle věkových specifik.

K diagnostikování týrání dítěte jsou důležité **projevy** chování **týraného dítěte**, které jsou většinou nápadné, nezvyklé a právě díky nim máme možnost zjistit, že s dítětem není něco v pořádku a dle toho se zachovat – jednat.

Mezi takové projevy patří, že týrané děti mohou být tiché, zakřiknuté, **pasivní a apatické**, nápadné nezájmem o okolí, mohou odmítat jakýkoli způsob kontaktu, někdy dochází k inhibici verbálního projevu. Tyto děti si asociovaly sociální interakci s bolestí a mají z opakování podobné situace strach.

V jiných případech může převažovat **neklid a hyperaktivita** (ta často bývá i spouštěčem nadměrných fyzických trestů). U těchto dětí se častěji objevují destruktivní a **agresivní tendence**, které mohou být výchovně obtížně zvladatelné. **Týrané děti selhávají v oblasti sociální adaptace**, jejich chování může být natolik odlišné od normy, kterou vlastně neznají, nesrozumitelné a nepříjemné, že bývají odmítány i mimo svou rodinu.

Týrané děti mívají problémy s učením a **horší školní prospěch**. Vlivem dlouhodobého týrání dochází k **fixaci negativního sebehodnocení** a z něho vyplývajících **nedostatku sebedůvěry**. (Vágnerová, 2004, s., 613 - 614)

K objasnění problematiky sexuálně zneužívaných dětí je třeba zdůraznit i to, jak zneužívané dítě reaguje, jak se chová, apod. Mezi **projevy**, kterých si u **zneužívaných dětí** můžeme všimnout, patří např.:

- Poškozené sebevědomí
- Myšlenky na sebevraždu nebo pokusy o ni
- Poruchy příjmu potravy
- Sexuální „vyvádění“, jako promiskuita, destruktivní sexuální vztahy nebo prostituce
- Útěky z domova s rizikem dalšího zneužívání
- Tendence dostávat se do dalších vztahů, v nichž dochází k sexuálnímu zneužívání
- Potíže s tím, abychom měli příjemné pocity z jiných sexuálních vztahů

- V neposlední řadě i potíže s vytvářením důvěrných vztahů, s nalezením někoho blízkého. (Mufsonová, Kranzová, 1996, s. 84)

Halfarová (In: Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 80) dále dodává, že prožité psychické trauma má krátkodobé i dlouhodobé následky. Mezi nejnapadnější krátkodobé příznaky patří strach, úzkost, pocity viny a hanby, deprese a nízká sebeúcta. Dítě přestává důvěřovat dospělým, může dojít k nápadným změnám v chování, ke zhoršení školních výsledků, problémy se mohou projevovat natolik, že oběť sexuálního útoku si může odreagovávat pocity bezmocnosti tím, že osahává nebo sexuálně zneužívá druhé děti. Ze somatických stížností jsou to bolesti hlavy, břicha, enuréza, poruchy spánku, příjmu potravy a regresivní chování, např. cucání palce a spaní s hračkou u dětí, které už toto vývojovou fázi překonaly. K nejnapadnějším příznakům patří nepřiměřené sexuální chování, sebepoškozující a sebevražedné jednání.

Projevy, výše zmíněné, jsou individuální – nelze stanovit, že se u každého týraného nebo zneužívaného dítěte projeví. Stejně tak nelze říci v jaké míře a o jaké projevy se jedná. Rodina, přátelé, ale i společnost, kde dítě tráví svůj volný čas, jsou těmi, kteří by si měli všimnout nápadných změn a negativních projevů, které se u dítěte dříve nevyskytovaly. Jsou nápomocné k tomu, abychom mohli včas rozpoznat, že se s dítětem něco děje, že není něco v pořádku a včas zahájit léčbu, především psychickou cestou.

Následně budou představeny ve stručnosti projevy, které se vyskytují u týraných a zneužívaných dětí a mohou být vodítkem pro pomáhající profese.

2.5.1 Projevy týraného a zneužívaného dítěte dle věkových specifík

Miminka a malé děti mají omezenou schopnost pohybu a slovního vyjádření. Nemohou vyprávět o tom, co se jim stalo, a nemohou se bránit tak jako starší děti a dospělí. U malých dětí je tedy pravděpodobnější, že se u nich objeví nové projevy strachu, vyhubavé chování, podrážděnost, nutkavé chování nebo se stáhnou do sebe a jejich systém se uzavře. Malé děti nám často dávají vědět, že jsou traumatizované, skrze svoji hru, vzorce spánku, změnu míry aktivity, přehnané emocionální reakce (strach a

zlost), somatické potíže jako je bolest břicha nebo hlavy, či regresy do ranějších stádií vývoje, v nichž se mohou cítit bezpečněji. (Levine, Klineová, 2012, s. 79)

U batolat a dětí předškolního věku se znaky nadměrného stresu mohou projevovat v podobě „hyperaktivity“, nebo naopak znecitlivění a uzavření systému, letargie, nadměrné stydlivosti, děti si také mohou přestat hrát nebo se začnou stranit druhých. Tyto projevy se mohou střídát se záchvaty neutěšitelného pláče nebo zlosti. Přehlčené malé dítě může příliš velké množství energie (nadměrné rozrušení) projevit skrze opakovanou hru, ve které se odrážejí některé aspekty traumatické události. V tomto typu hry chybí představivost a různorodost. U dětí, jež byly hrubě fyzicky trestány, nebo se staly svědky zneužívání sourozence, není neobvyklé, že přehrávají tuto scénu s panenkami nebo figurkami jako jsou vojákci a válečníci. Během hry mohou střídavě měnit role násilníka a oběti. Dítě může například nejprve panence hrubě vynadat a naplácat jí. Poté si vymění role, utěšuje a hladí panenku a říká jí jednoduchá slova jako „to je v pořádku, maličká“. (Levine, Klineová, 2012, s. 82 – 83)

U dětí školního věku, stejně jako u dětí předškolního věku a dospívajících, se objevují variace běžných symptomů traumatu: nadměrné rozrušení, disociace, stažení a uzavření systémů (nebo zmrznutí), jež provází pocit bezmoci. U dětí v této věkové kategorii (přibližně od 5 do 11 let) se také stává, že události znovu prožívají, mají potíže se spánkem, somatické obtíže, a projevují nesourodé chování, které se mísí s projevy nového strachu a agrese. Děti v tomto věku jsou zvláště náchylné k tomu dělat si starosti a živě si představovat tu nejhorší možnost, což je způsob myšlení, který je daleko víc imaginativní než reálný.

Učitelé často zaznamenají projevy traumatu jako první. Tyto projevy jsou někdy diagnostikovány jako „fobie ze školy“, porucha pozornosti s hyperaktivitou, deprese a poruchy chování.

Stejně jako malé děti, starší děti často znovu prožívají detaily traumatické události během své hry. Strach a bezmoc se často projeví jako chaotické a vzrušené jednání. Přestože děti mohou příběh vyprávět, obvykle nejsou schopné dát své pocity do slov nebo dokonce nejsou schopné přesně porozumět tomu, co cítí, a vědí jen, že jsou „zmatené“, „rozrušené“ a „otřesené“. Tyto děti si nedělají starosti jen s detaily samotné události. Mohou se zaměřit na vyprávění jejich vlastních činů nebo na neschopnost během události jednat.

Protože mají vyvinutější smysl pro budoucnost, mohou se poprvé bát o své bezpečí, mohou mít strach, že jejich budoucnost je ohrožena, že už se nemají na co těšit, nebo že už žádnou budoucnost nemají! Děti této věkové kategorie mají někdy strach ze svých vlastních pocitů zármutku, které pravděpodobně zažívají vůbec poprvé. Dalším překvapivým novým pocitem může být touha po pomstě. Ve škole se to může projevovat jako neposednost, dítě se snadno vyděsí a těká očima po okolí, přičemž zaznamená i tne nejmenější zvuk nebo pohyb na druhé straně místnosti. Učitelé mohou rodičům říkat, že jejich dítě má sklony k nutkavému mluvení, je neschopné zůstat sedět u svého stolu (ze strachu z ostatních kolem něho). (Levine, Klineová, 2012, s. 91 – 94)

Dospívání není snadné ani v těch nejlepších podmínkách. Mívají tendenci znovuprožívat traumatické události skrze flashbaky a udělají všechno pro to, aby se vyhnuli aktivitám, myšlenkám a pocitům, které by v nich mohly vzpomínku na nepříjemné události znovu vyvolat. Pokud nepříjemné vzpomínky nevytěsní, udělají všechno pro to, aby nemuseli cítit. Z tohoto důvodu je u traumatizovaných dospívajících obvyklé, že se uchýlí k drogám, alkoholu, nikotinu, sexu a budou vyhledávat nebezpečné situace jako je vyhýbavé mechanismy, které jim umožní, aby se mohli svým vlastním způsobem „léčit“ a situaci zvládnout. Také se u nich bude více projevovat nespavost, podrážděnost, deprese, úzkost a nepozornost než u jejich mladších sourozenců. To všechno může vést k tomu, že budou chodit za školu, mít špatné známky a chovat se vzdorovitě, což může být chybně interpretováno tak, že dělají naschvál všechno jinak. Deprese a úzkost u dospívajících dětí jsou často příznakem traumatického stresu. (Levine, Klineová, 2012, Vizinová, Preiss, 1999). Některé dospívající děti nepotřebují „léčit“ skrze požívání ilegálních látek a nebezpečné aktivity (přestože to často dělají). Zvláště v případech sexuálního a fyzického zneužití se spustí mechanismus chemického znecitlivění, které si tělo umí samo vytvořit, aby tak pomohlo zmírnit bolest a dočasně vytěsnilo nesnesitelné prožitky. Mysl a tělo se oddělí takovým způsobem, že se část všech nepříjemných událostí oddělí. Pokud tedy do vědomí vejdou bolestivé vzpomínky na traumatizující událost, mysl se jim může okamžitě vyhnout – jako kdyby neexistovaly. Disociace se může projevovat tak mírně, jako momentální nepřítomnost pozornosti, denní snění nebo tak, že je někdo „duchem nepřítomný“. V nejzávažnějších případech, přestože k tomu dochází vzácně, může disociace vyústit v dlouhé období amnézie nebo žití nejrozličnějších „zástupných osobností“. Mohou se například opakovaně projevovat rozdílné části psyché, které se

budou neustále pohybovat mezi rolí agresora a oběti, jež se navzájem nepoznávají. Častěji se stává, že pocit disociace je takový, jako by člověk nebyl ve svém těle. (Levine, Klineová, 2012, s. 98 – 100)

Projevy traumatu u dospívajících:

- Náhlé změny ve vztazích jako například náhlý nezájem o oblíbené lidi
- Odtahitost a stažení do sebe
- Radikální změny známek, životního postoje nebo vzhledu
- Náhlé změny chování jako znovuprožívání ohrožující situace nebo jiná forma vnějšího projevu emocí
- Náhlé změny nálad, zvláště úzkost, deprese a myšlenky na sebevraždu
- Závislost na alkoholu a drogách
- Náhlý nezájem o oblíbené koníčky nebo sporty
- Podrážděnost, zlost a touha se pomstít
- Sexuální promiskuita (Levine, Klineová, 2012, s. 104)

2.6 Důsledky týrání a zneužívání dětí

Následující kapitola popisuje důsledky týrání a zneužívání dětí. Mezi následky patří psychická deprivace a traumatizace, posttraumatická stresová porucha a transgenerační přenos.

2.6.1 Psychická deprivace a traumatizace

Dvojice autorů Matějček a Langmeier (1974, s. 19) uvádí, že koncepce psychické deprivace není dosud hotová a ustálená z důvodu rozmanitosti termínů, které

mají tento pojem vyjádřit a které často naznačují už základní teoretická postoj autora. Nejčastěji, zejména v anglosaské literatuře, se užívá názvu „deprivace“ (deprivation popřípadě privation): značí ztrátu něčeho, strádání nedostatkem uspokojení nějaké důležité potřeby. Nejde o strádání fyzické, ale výlučně o nedostatečné uspokojení základních potřeb duševních (psychická deprivace).

Definice, která byla představena již v roce 1963 v publikaci *Psychická deprivace v dětství*, zní: „*Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu*“. (Matějček, Langmeier, 2011, s. 26)

Na základě aktuálních poznatků lze doplnit, že se deprivace může projevovat různými formami. Může to být deprivace, která **vznikne z důvodu nedostatku podnětů** působících na dítě v jeho prostředí. Dítě je nedostatečně stimulováno, žije v prostředí chudém na podněty, v prázdných prostorách, bez možnosti vnímat odlišnosti, rozvíjet smyslové vnímání a estetické cítění. Jiným typem je deprivace, která se vyvine jako **následek nedostatečné styčnosti** časové i prostorové. Procesy, které dítě obklopují, jsou příliš neuspořádané a jeho prostředí a vztahy do kterých je začleňováno, jsou pro zmatené, nečitelné a dezorganizované. Dítě stále mění prostředí, které ho obklopuje, mění se pečující osoby, mění se denní rituály či denní režim. Dalším typem je deprivace, která se **projeví především v procesu integrace vlastního Já** jako následek nedostatečně rozvinutého vztahu dítěte s matkou, jenž je základním předpokladem pro následný rozvoj vlastního Já dítěte. Já dítěte potřebuje pro svůj rozvoj stálý kontakt s matkou alespoň do tří let věku, kdy dochází k postupnému vymezování sebe sama ve vztahu k této primární pečující osobě. Nejčastěji zmiňovaným a popisovaným typem deprivace je **deprivace projevující se v procesu socializace**. Jedná se také o následek chybějícího vztahu dítěte s matkou nebo nezájem matky o projevy dítěte, její nedostatečná angažovanost ve vztahu k dítěti, neschopnost přijmout mateřskou roli. Tím se nerozvíjí, tzv. sociální Já, které dítěti umožňuje chápat okolní svět, jeho normy, potřeby jiných, přání jiných, pomáhá mu rozvíjet empatii, intuici, sociální dovednosti, osvojovat si sociální normy. (Šulová, In: Kolektiv autorů, 2007, s- 87 – 88)

Psychické potřeby dítěte jsou bezpochyby nejvíce uspokojovány jeho každodenním stykem s přirozeným věcným a společenským prostředím. Je-li mu z nějakého důvodu v takovém styku bráněno – je-li tedy od podnětového okolí izolováno, trpí nutně podnětovým nedostatkem. **Sociální izolace** je zřejmě nejtěžší deprivací. Její následky jsou velmi těžké. Duševní vývoj dítěte je hrubě opožděn, řeč není vyvinuta vůbec a užitečné sociální návyky nejsou vytvořeny. Jedním činitelem vzniku psychické deprivace je tedy nedostatečný přívod podnětů – sociálních citových, ale i senzorických, k němuž dochází, žije-li dítě v situaci „**sociální izolace**“. Předpokládá se, že druhým takovým činitelem je přerušení již vytvořeného vztahu mezi dítětem a jeho sociálním prostředím. K takové situaci dojde nejspíše, jel-li odloučeno od těch osob, které mu byly dosud zdrojem citového uspokojení – tak byl do psychologie uveden pojem **separace**. (Matějček, Langmeier, 2011, s. 39 – 50)

Pro lepší porozumění toho, jak deprivace probíhá, je nutné si připomenout základní potřeby dítěte, které Matějček uvedl v několika svých publikacích. Mezi potřeby patří:

- **Potřeba stimulace** – je třeba zásobovat dítě podněty v náležitém množství, kvalitě a proměnlivosti. Uspokojení této potřeby umožňuje, aby organismus dosáhl náležité úrovně aktivity. Prakticky to znamená, že bychom neměli čekat, až dítě zahájí nějakou aktivitu, ale přiměřeně ho k ní stimulovat.
- Další potřebou, je **potřeba smysluplného světa**, kdy rodiče dítěte vytvářejí důležitý předmětný i personální vztahový rámec vývoje dítěte. Formují mu denní rituály, vkládají stále se opakující hry, promluvy, dítě obklopuje určitá výtvarná domova a to vše je dítěti postupně objasňováno a svět se postupně stává smysluplným a dítě má pocit sounáležitosti s ním.
- Nejvydatněji se v citových a sociálních vztazích naplňuje **potřeba životní jistoty**. Dítě je schopno pátrat a aktivně vyhledávat změny jen v případě, že je prostředí, ve kterém žije, stabilní. V případech, kdy je situace rozkolísaná (v době předrozvodové krize apod.) ztrácí dítě zájem o vlastní aktivity a snaží se hájit zbytky stability a jistoty systému.
- **Potřeba pozitivní identity** (vědomí vlastního Já) a vlastní společenské hodnoty – uspokojení této potřeby je podmínkou pro rozvoj zdravého sebevědomí dítěte a

pro osvojení užitečných společenských rolí a hodnotových cílů životního snažení. Formování vlastní identity, formování vlastního Já, je nerozlučně spjata se vztahem k primární pečující osobě, k matce.

- V neposlední řadě je to i **potřeba otevřené budoucnosti (životní perspektivy)**
 - uspokojení této potřeby nám umožňuje žít v čase, od minulosti do budoucnosti, na něco se těšit, k něčemu směřovat, o něco se snažit. Dítě v rodině věnuje značnou pozornost životní kontinuitě, své podobnosti se členy rodiny, pátráním v rodinných albech a prohlížení si sebe jako miminka či úžasem nad tím, že i dědeček byl miminko. (Šulová, In: Kolektiv autorů, 2007, s. 88 – 89)

Traumatizaci lze rozdělit na traumatizaci **způsobenou týráním dítěte** a traumatizaci **způsobenou zneužitím dítěte**. Část důsledků se zdá být společná pro obě témata, v některých aspektech můžeme najít jisté odlišnosti. Následující kapitola uvádí shody a difference, které se v tomto objevují.

- **Traumatizace způsobená týráním**

Podkapitola se věnuje výčtu důsledků v podobě symptomů a obtíží spojených především s tématem týráním. Lze usuzovat, že není možno striktně oddělit důsledky týráním a zneužívání (viz následující podkapitola) v běžné praxi, nicméně zde jsme považovali za užitečné využít pro přehled teoretického rozlišení.

Opakovaně zažívaná traumata v dospělém věku narušují strukturu již zformované osobnosti, ale traumata opakovaně zažívaná v dětství osobnost formují a deformují. Dítě vyrůstající v prostředí, kde je týrané musí čelit obrovským problémům adaptace. Musí najít cestu, jak si zachovat pocit důvěry k nedůvěryhodným lidem, jak najít pocit bezpečí v nejisté situaci, jak zvládat situaci, která je hrozivě nepředvídatelná, jak najít sílu v situaci bezmocnosti. Neumí se o sebe postarat ani se chránit, ale už musí kompenzovat nedostatek péče a ochrany ze strany dospělých, a to za pomoci jediného prostředku, který má k dispozici – za pomoci nerozvinutého systému psychické obrany. (Herman, 2001, s. 139)

Dále se v publikaci od autora Hermana (2001, s. 144 – 146) dozvídáme, že týrané dítě žije v izolaci od ostatních členů rodiny stejně jako od širšího sociálního prostředí. Každodenně vnímá nejen to, že nejsilnější dospělá osoba jeho soukromého světa je pro něho nebezpečná, ale i to, že ani další dospělí, kteří se o něj mají starat, ho nechrání. Příčiny tohoto nedostatku ochrany jsou v jistém smyslu pro týrané dítě nepochopitelné – pociťuje ho v tom nejlepším případě jako projev lhostejnosti a v tom nejhorším jako zpřísahaneckou zradu. Z hlediska dítěte matka, odzbrojená tím, že o ničem neví, měla o věci vědět; kdyby jí na tom záleželo, byla by se to dozvěděla. Matka paralyzovaná zastrašováním měla podle něho zasáhnout; kdyby jí na tom opravdu záleželo, byla by bojovala. Dítě cítí, že bylo vydané napospas svému osudu, a tato opuštěnost se v jeho výčitkách objevuje mnohem výrazněji než samotné týrání.

V této atmosféře hluboko narušených vztahů čelí dítě ve svém vývoji nelehké úloze. Musí najít způsob, jak si vytvořit primární vazby k lidem, kteří se o něj mají starat, ale kteří ho ohrožují nebo zanedbávají. Musí najít způsob, jak si vytvořit pocit základní důvěry a bezpečnosti ve vztahu k nedůvěryhodným osobám, které mu nedávají pocit bezpečnosti. Musí si vytvářet pocit vlastní Já ve vztahu s jinými, kteří jsou bezmocní, lhostejní či krutí. Musí rozvíjet schopnost ovládat tělesné funkce v prostředí, kde je jeho tělo předmětem uspokojování potřeb jiných; a musí si v prostředí, které žádnou útěchu neposkytuje, vybudovat i schopnost sebeútěchy. Musí se naučit být aktivní v prostředí, které od něho vyžaduje, aby svoji vůli absolutně podřídil vůli člověka, který ho týrá. A nakonec, musí si v prostředí, kde jsou všechny intimní vztahy narušené, vypěstovat schopnost intimity; a v prostředí, kterého označuje za prostitutku a otroka, si musí vypěstovat i vlastní identitu.

Dítě jako oběť týrání raději věří, že k týrání nedošlo. V zájmu tohoto přání se pokouší zatajit týrání před sebou samým. Může přitom týrání vysloveně popřít, záměrně na něj potlačit myšlenky, ale je tu i celá škála možných disociativních reakcí. Schopnost uvést se do v tranzu nebo do různých stavů disociovanosti, která je u dětí školního věku obvykle vysoká, se u krutě trestaných nebo týraných dětí rozvíjí až na úroveň umění. Většina osob, které v dětství zažily týrání, udává, že si navoděním tranzu pomáhaly, přičemž některé z nich si vypěstovaly přímo disociační virtuozitu. Mohou si vypěstovat odolnost vůči silné bolesti, schopnost ukrýt vzpomínky v celkové amnézii, změnit vnímání času, prostoru nebo lidí a navodit si halucinace či stavy posedlosti. Někdy jsou

tyto změn vědomí záměrné, ale často k nim dochází automaticky a dítě je pocítuje jako cizí a nedobrovolné.

- **Traumatizace způsobená zneužíváním**

Psychické trauma je údělem bezmocných. Ve chvíli traumatu se oběť stává bezmocnou vůči síle, která ji přemáhá a ničí. Když je tou silou příroda, hovoříme o přírodní katastrofě. Když takovou ničí sílu představuje lidská bytost, hovoříme o ukrutnostech. Traumatické události ničí a ochromují obvyklé systémy péčí, které poskytují lidem pocit bezpečí, vzájemnosti a smysli. Traumatické reakce nastupují tehdy, když člověk nemá možnost přejít k akci. Když není možné ani klást odpor, ani uniknout, lidský branný systém se přetíží a rozvrátí. Jestliže se nemohla dostavit reakce, protože neměla smysl, každý komponent normální reakce na nebezpečí má tendenci přetrvávat v pozměněné a větší podobě ještě dlouho potom, když už skutečné nebezpečí pominulo. Traumatické události způsobují hluboké a trvalé změny ve fyziologické vzrušivosti, emocích, poznávacích a paměťových schopnostech. Navíc, traumatické události mohou tyto jinak integrované funkce oddělit jednu od druhé. Traumatizovaná osoba může přežívat intenzivní emoce, ale bez toho, aby se uměla jasně rozpomenout na událost, nebo si naopak může všechno detailně pamatovat, ale celkem bez emocí. Může se nacházet ve stavu ustavičné ostražitosti a podrážděnosti bez toho, aby věděla proč. Traumatické symptomy mají tendenci oddělit se od svého zdroje a žít svým vlastním životem. (Herman, 2001, s. 55 – 57)

Jsme biologicky naprogramováni tak, aby naše tělo zmrzlo (nebo znehybnělo), když je útěk nebo boj nemožný, nebo ho vnímáme jako nemožný. Zmrznutí je naším posledním útočištěm při stavu ohrožení, z něhož není úniku, dokonce, i když je touto hrozbou mikrob v naší krvi. Miminka a děti mají sníženou schopnost se bránit, a proto jsou zvláště náchylné ke zmrznutí a tedy i k traumatizaci. Proto je podpora dospělých pro prevenci traumatu a pomoc dětem při léčení tak zásadní. (Levine, Klineová, 2012 s. 40)

Herman (2001, s. 92 - 97) dále uvádí, že Emocionální podpora, kterou traumatizovaní lidé hledají u své rodiny, partnerů a blízkých přátel, má mnoho podob a postupně se mění podle toho, jak trauma odeznívá. V období těsně po traumatické

události je prvotním úkolem obnovit alespoň minimální důvěru. Ujistění o bezpečnosti a ochraně jsou velmi důležitá. Osoba, která přežila trauma, má velmi často hrůzu z toho, že zůstane sama, a zoufale touží po přítomnosti spolucitícího člověka. Osoba s traumatickou zkušeností, která zažila pocit totální izolace, si velmi intenzivně uvědomuje křehkost a zranitelnost všech mezilidských vztahů tváří v tvář nebezpečí. Proto potřebuje jasné a explicitní ubezpečení o tom, neuž nikdy nebude opuštěna. Aby člověk znovu získal pozitivní pohled na sebe, potřebuje nejen obnovit pocit vlastní autonomie v rámci spojení s jinými lidmi, ale i obnovit si vlastní sebeúctu. Žena, která přežila znásilnění, potřebuje pomoc druhých, aby mohla překonat hanbu a získat přiměřené hodnocení svého chování. Velmi důležité je, jak k ní přistupují její nejbližší. Realistické hodnocení celé situace pomáhá zmenšovat pocity ponížení a viny. Naopak, neúprosná kritika, nebo nezralá akceptace toho, co se stalo, velmi zvětšují sebeobviňování oběti a její izolaci.

2.6.2 Posttraumatická stresová porucha

Posttraumatická stresová porucha je reakcí na stres, ale vzniká jako protrahovaná reakce. Pro dissociativní amnézii je typický výskyt několika epizod s výpadkem paměti a neschopností vlastní identifikace. Pro dissociativní stavy, které pomáhají přežít, je typická přítomnost dvou nebo více rozdílných osobností. Při posttraumatické stresové poruše se začíná měnit chování, mění se rytmus spánku období bdělosti, dochází k disociaci osobnosti a může se vytvořit obraz mnohočetné osobnosti. Dochází také k imunologickým změnám, které vedou k opakovaným infekcím, kdy se dítě nemůže uzdravit. Mezi dalšími příznaky posttraumatické stresové poruchy jsou také poruchy řeči, psychosomatické obtíže, násilí zaměřené jak na sebe, tak na okolí. (Malá1995 In: Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, Spilková, 1999, s. 56 – 57)

Vaníčková a Spilková (1999, s. 77 - 80) dále uvádí typické příznaky, mezi které patří záblesky opakovaného ožívování traumatu, které se objeví v nečekaných situacích (flashbacky), noční můry, sny o prožitém traumatu nebo o jiných hrůzných zážitcích, potíže s usínáním, nespavost. Může se objevit stálý pocit necitlivosti a emočního otupění, sluchové halucinace, zvýšená citlivost na nepatrné podněty, zvýšená

dráždivost, subjektivní tělesné vjemy, psychogenní amnézie, ztráta zájmu o cokoliv, nereagování na okolí, špatná koncentrace, vyhýbání se činností a situacím, které postiženému připomínají trauma. Často se k posttraumatické stresové poruše pojí disociativní stavy, kterými jsou například **traumatická sexualizace** (dítě se učí používat sexuální chování jako strategii, kterou lze manipulovat druhými a docilovat tak svého prospěchu), **zrada** (především v případech týrání a zneužívání blízkou, známou osobou), **bezmocnost** či **stigmatizace** (dítě sexuálně zneužívané se cítí špatně, obává se, že to na něm každý pozná, stydí se za to, protože si navíc přičítá vinu za toto chování). Po každém ataku násilí jsou u většiny sexuálně zneužitých dětí popisovány krátkodobé následky, jako jsou bolest, smutek, vztek, hanba, zvýšená úzkost, lítostivost. Po různě dlouhé době latence se dostávají dlouhodobé příznaky sexuálního zneužívání, mezi které patří deprese, přetrvávající úzkost, poruchy příjmu potravy, nízké sebehodnocení, poruchy sexuální, prostituce, sexuální agrese nebo časté zneužívání alkoholu a drog.

Vyrovňávání s prožitým traumatem prochází i u dětí čtyřmi fázemi (které se v časovém průběhu i obsahu poněkud liší od reakcí dospělých):

- **Fáze vyplakávání** je bezprostřední, především emoční reakcí na prožitou událost, kdy si dítě plně neuvědomuje její význam a důsledky, respektive je vůbec nechápe.
- **Fáze popření** je obrannou reakcí, vytěsněním traumatického zážitku, protože dítě jej není schopné přijmout.
- **Fáze intruze** je obdobím, kdy se prožité události v různé podobě vrací do vědomí.
- **Fáze zpracování** a zvládnutí traumatické zkušenosti, obvykle s pomocí někoho jiného, kdo slouží jako emoční opora. (Vágnerová, 2004, s. 442 – 443)

2.6.3 Transgenerační přenos

Obecně je transgenerační přenos definován jako „*proces, následkem kterého se vědomě nebo neúmyslně přenášejí vzorce chování do další generace*“. (Dydňanská, 1992 In: Kolektiv autorů, 2007, s. 119)

Jedná se tedy o to, že dítě vyrůstající v rodině přebírá kladné nebo negativní vzorce chování a ty později, často nevědomě, uplatňuje ve své rodině. Pokud je dítě týráno, zneužíváno či zanedbáváno, existuje zde zvýšené riziko, že i ono bude své děti vychovávat nevhodným způsobem. (Dydňanská, In: Kolektiv autorů, 2007, s. 119)

Koukolík (1996, In: Kolektiv autorů 2007, s. 119), který ve své publikaci píše, že třetina dětí selže ve své rodičovské roli podobně, jako jejich rodiče. Další třetina se ke svým dětem chová běžným způsobem, ale v okamžiku, kdy se dostane do stresu, má sklon chovat se stejně jako třetina první. Poslední třetinou pravděpodobně tvoří odolné děti, z nichž vyrostli normální rodiče. Dále autor popisuje, že následky násilí se mohou skutečně projevit až v několikáté generaci (uvádí to na příkladu, kdy sexuální zneužívání dítěte jedním rodičem se projeví depresí v dospělosti u dítěte v druhé generaci).

Ve zlomení cyklu syndromu CAN hraje svoji úlohu důslednost ve výchově dítěte. U rodičů, kteří byli v dětství krutě týráni, ale důslední ve výchově svých dětí, se zjistilo, že své děti méně týrali než rodiče s podobnými zážitky, které své děti vychovávali nedůsledně. Rodič, jenž má nedostatek výchovných dovedností, pravděpodobně zažívá při jednání se svým dítětem velkou dávku stresu a frustrace. Pokud byl navíc v dětství týrán, může být výsledkem přenos násilného zacházení z jedné generace do další. Rodič totiž díky stresujícím prožitkům v interakci s dítětem není schopen s ním racionálně komunikovat, a proto se hned uchýlí k trestu. Podstatným činitelem chování k dítěti je vlastní zkušenost z dětství. Naučené vzorce chování potom rodiče aplikují ve výchově svých dětí. Své špatné chování často omlouvají tím, že „doma je také řezali a nijak jim to neublížilo“. Může se ale stát, že jedinec zaujme v dospělosti jiné stanovisko a chyb, kterých se na něm dopouštěli jeho rodiče, se ve své výchově snaží vyvarovat. Avšak v situacích afektu se zpravidla nejhlubší rané vzpomínky vnořují a rodič se ve vypjaté situaci zachová přesně podle vzoru rodičů, ačkoli toho může po odeznění afektu litovat. (Dydňanská, In: Kolektiv autorů, 2007, s. 120 – 121)

3 PREVENCE SE ZVLÁŠTNÍM ZŘETELEM K TÉMATU TÝRÁNÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ

V následující kapitole shrneme prevenci, která je při týrání a zneužívání dětí velice důležitá. Slouží především k tomu, aby docházelo k minimalizaci vzniku traumatu u dětí, ale i k předcházení týrání či zneužití dítěte. Prevenci možno tradičně diferencovat na primární, sekundární a terciální.

3.1 Primární prevence

Primární prevence podle definice Světové zdravotnické organizace znamená počínat si tak, aby k určitému neblahému společenskému jevu nedocházelo – tedy předejít jeho vzniku, potlačit jej v zárodku, nedat mu příležitost, nedat mu půdu, v níž by mohl zapustit kořeny. Pro takové společenské jevy, jakými jsou i týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte, se často užívá obrazu plovoucího ledovce. Lékaři, psychologové, sociální služba, krizová centra aj. zachycují jen to, co je nad povrchem, tj. to, co už je zjevné, co už se stalo. Je však zřejmé, že pod tímto zjevných vrcholem je daleko mohutnější vrstva patologie potencionální, tj. to, co je teprve připraveno stát se zjevným, budou-li podmínky příznivé. Tato patologie neexistuje zatím reálně – je teprve v možnosti, v jakémisi latentním stavu, v němž čeká na svou příležitost. Má zatím formu „rizika“, jež v budoucnosti může, ale také nemusí být uskutečněno. Primární prevence pak znamená pokud možno zabránit, aby vůbec k onomu „riziku“ docházelo. (Matějček, In: Dunovský, Dytrych, Matějček, 1995, s. 72 - 75)

Provazníková (In: Vaníčková, Hadj-Mousová, Provazníková, 1995, s. 37) dále dodává, že primární prevence má za cíl snížení pravděpodobnosti výskytu a vzniku poškození. Primární prevence je jednak specifická – zaměřené proti rizikům vedoucím ke vzniku poškození (bránit vzniku rizikových skupin obyvatelstva, rizikových životních situací) nebo nespecifická – podpora zdravého vývoje dítěte a rodiny (vytváření podmínek pro zdravý vývoj, vytvářet vzdělávací a intervenční programy).

3.2 Sekundární prevence

Autoři Matějček a Dytrych (1994, s. 21 – 22) uvádí, že tato prevence přichází ke slovu, když už k aktu násilí nebo k jinému ublížení dítěte došlo, a nyní jde o to, aby se to neopakovalo, ale aby dítě nebylo dále poškozováno a aby poškození, k němuž došlo, bylo ve svých důsledcích omezeno na minimum. Je zahájen proces diagnostický, který má vyústit v prognózu případu. Z této prognózy pak dále plyne návrh na pomocná, ochranná, terapeutická a další opatření ve prospěch dítěte. Po zachycení případu CAN a po náležitém jeho zhodnocení na podkladu materiálu získaných z nezávislých zdrojů a vlastním diagnostickým šetřením je třeba v zásadě rozhodnout, zda:

- dítě zůstane dále v rodině,
- dítě nezůstane dále ve své rodině a bude se hledat jiné optimální řešení jeho životní situace.

Neznamená to ovšem, že by takovéto rozhodnutí muselo být jedno pro vždy neměnné. Může se zajisté změnit, jsou-li pro to závažné důvody. Jde ovšem o to, aby takové důvody byly vskutku dobře ověřené! S osudem dítěte nelze manipulovat „na zkoušku“ – nelze lehkomyšlně dítě z rodiny odebírat a zase je tam vracet, měnit jednotlivé formy náhradní rodinné péče atd.

3.3 Terciální prevence

Smyslem terciální prevence je především zamezit dalšímu opakování násilí vůči dítěti, aby dítě nebylo dále poškozováno a aby poškození, které dítě utrpělo, bylo minimalizováno.

Matějček a Dytrych (1994, s. 21) hovoří o prevenci sekundárně – ovšem obsahově se autoři tolik neliší.

Terciální prevence má tři základní etapy:

- etapa diagnostická – v této etapě se provede odborná diagnóza míry poškození dítěte. Je zřejmé, že odbornou diagnózu provádí specializované pracoviště na

úrovni psychologické, medicínské a právní. Pro učitele a rodiče je tato etapa významná především v tom, že právě oni bývají první, kdo nějakým způsobem diagnostikují možné sexuální zneužívání dítěte a případ oznamují kompetentním činitelům.

- etapa pomocná, ochranná a terapeutická – zda dítě zůstane i nadále ve své rodině nebo ve své rodině nezůstane a je nutné najít jiné optimální řešení situace. (Täubner, 1996, s. 72 – 74)

Jak jsem již výše zmiňovala – prevence je důležitá v každém ohledu. Tak, jako bereme preventivně vitamíny na posilnění imunity, tak je stejně důležité posilovat i psychickou stránku a to i tu dětskou. Rodina, přátelé ale i společnost mohou být nápomocní k tomu, aby byla prevence silnější a výsledky byly co nejlepší. Prevence by měla být především ze strany nejbližších, pedagogů, ale i lékařů zdravotníků. To jsou Ti, kteří by měli udělat první kroky k prevenci.

4 VYBRANÉ ASPEKTY PÉČE O TÝRANÉ A ZNEUŽÍVANÉ DĚTI

Trauma spočívá v nervové soustavě – nikoli v události! K traumatu dojde, když nás zasáhne jakákoliv situace jako blesk z čistého nebe; přehltní nás, jsme v jejím důsledku jiní a odpojení od svého těla. Všechny ochranné mechanismy, které jsme měli, jsou podkopány, a my se cítíme naprosto bezmocní a zoufalí. Je to, jakoby nám někdo podtrhl nohy. Trauma je protikladem síly. Náchylnost k traumatu se u jednotlivých lidí liší, závisí zde na celé řadě faktorů, zvláště na věku a předchozích traumatech. Čím je dítě mladší, tím je pravděpodobnější, že ho přehltní běžné situace, které by na starší dítě nebo dospělého neměly takový vliv. (Levine, Klineová, 2012, s. 38)

Čím je dítě mladší, tím méně má k dispozici zdroje potřebné k tomu, aby se dokázalo ochránit. Dítě, které chodí do školy nebo základní školy, nedokáže utéct před zlým psem nebo na něj zaútočit, zatímco miminka nejsou schopná se sama ani zahřát. Z těchto důvodů je ochrana respektujícího dospělého, který vnímá potřeby bezpečí, tepla a klidu dítěte, a snaží se je naplnit, pro prevenci traumatu nanejvýš důležitá. Dospělý navíc mohou dítě utěšit a navodit mu pocit bezpečí tím, že mu dají hračku, panenku, anděla nebo i vymyšlenou postavu, která může představovat jeho kamaráda. Tyto předměty mohou děti velmi dobře utěšit zvláště tehdy, pokud musí být dočasně odloučený od svých rodičů, a jako podpora při usínání, když jsou v noci ve svém pokoji sami. Pravděpodobnost vzniku traumatických symptomů souvisí s mírou uzavření systému a s množstvím nevybité energie nashromážděné k přežití, která byla původně aktivována k boji nebo k útěku. Tento sebeobranný organismus nyní přestal fungovat. Děti potřebují podpořit, aby se v nich tento vysoce energetický náboj mohl uvolnit, vezmeme-li v úvahu, že jsou k následku traumatu tolik náchylné. Mýty o tom, že miminka a batolata „jsou příliš malá na to, aby je to ovlivnilo“ nebo že „na tom nezáleží, protože si to nebudou pamatovat“, můžeme odložit stranou. To, co nebylo příliš zřetelné, začne být evidentní, když zjistíme, že děti v prenatálním období novorozenci a malé děti jsou nejvíce náchylné ke stresu a vzniku traumatu díky nevyvinutému nervovému, motorickému a senzorickému systému. (Levine, Klineová, 2012, s. 41 – 42)

Je jistě zřejmé, jak vznikne rozpor s hlubokými následky, když lidé, kteří by nás měli milovat a chránit, jsou zároveň těmi, kteří nás zraňují, ponižují nás a páchají na nás

násilí. To podkopává základní pocit sama sebe a důvěru ve vlastní instinkty. Tím se oslabuje celkový pocit bezpečí a stability.

Mnoho rodičů a odborníků by trauma definovalo jako neočekávanou, děsivou, relativně vzácnou událost, která postihne jen pár nešťastných jedinců. My (autoři) se odvažují říci, že do jisté míry se nikdo nemůže zcela vyhnout dosahu stínu traumatu a že se s ním dříve nebo později v průběhu svého života každý setká. Ti, kteří byli traumatizováni v průběhu křehkého období dětství, v sobě nesou zátěž otisku traumatu v podobě celoživotního zápasu, který zahaluje náš obyčejný život temnou clonou. (Levine, Klineová, 2012, s. 48 – 51)

5 POSTOJE

Postoj jako pojem se historicky zprvu vyskytoval v malířském žargonu v průběhu 18. století. V umělecké sféře zůstal a v dramatickém umění měl podobu významu. Jako o pojmu ukotveném ve vědě o něm uvažujeme od dob Charlese Darwina a díla *Výraz emocí u člověka a zvířat* – v roce 1872. Ústřední kategorií se stává ve 20. století a to v oblasti sociální psychologie. (Výrost, in Výrost, Slaměník, 2008, s. 127)

Výrost (2008, s. 127) je toho názoru, že postoje nejsou neutrální, ale vyjadřují hodnotící vztah jedince či skupiny k sociálním objektům v jeho okolí. Postoj je spíše stabilní charakteristika. Zčásti je vrozený, ovšem většinu jedinec získává v průběhu života prostřednictvím zkušenosti s objekty nebo sociálním učením. Podobně Řezáč (1998, s. 30) nahlíží postoj jako získaný hodnotící vztah jedince k objektům a jevům životního prostředí, který se vyznačuje výběrovostí a zaměřeností dílčích psychických procesů i osobnosti jako celku. Dle autora se postoj projevuje predispozicí (připraveností jednat určitým způsobem) k určitému jednání.

Postoje mají rovněž svoji dynamiku, která se projevuje v proměnlivosti poměru dílčích postojových složek (vyváženost složek vede k tzv. konzistenci postoje), ve stabilitě x labilitě, v intenzitě, v hloubce postoje i v jeho polaritě – ve smyslu intencionality (vztahuje se k objektu), hodnocení (odráží kvalitu objektu), vlastností osobnosti (odpovídá celkovému zaměření), naučenosti (produkt sociálního učení), antipacace (předpokládaný efekt činnosti a vlastností objektu), interkonektivity (postoj k objektu se odvíjí od vztahu jiného člověka), regulace sociálního chování. (Řezáč, 1998, s. 31)

Obecnou funkcí postojů je umožnění adaptace jedince na prostředí. Festinger a Katz (cit. dle Výrost, 2008, s. 128) diferencovali dvě základní postojové funkce:

- poznávací – postoje organizují zkušenosti;
- instrumentální – maximalizace zisků a minimalizace ztrát.

Později se setkáváme s dalšími třemi funkcemi:

- funkce výrazu hodnot – postoji jedinec vyjadřuje, že je nositelem hodnot;

- sociální adjustace – postoje zprostředkovávají vztahy k druhým lidem“
- funkce sebeobranná (ego-defenziva) – udržováním stability sebeobrazu slouží postoje také k prevenci rizik a ohrožení přicházejících z prostředí, umožňují snadnější zvládání konfliktů a náročných životních situací. (Výrost, 2008, s. 128)

Vnitřní struktura postojů

Dle klasické teorie postojů možno rozdělit postoje na složku:

- poznávací (kognitivní);
- citovou (afektivní, emocionální);
- konativní (v nejširším slova smyslu behaviorální). (Výrost, 2008, s. 135 srov. Řezáč, 1998, s. 31)

Máme-li blíže specifikovat konkrétní postojové složky, pak složka poznávací koresponduje s kognitivní dimenzí. Abychom zaujali k něčemu či k někomu postoj, neobejdeme se bez informací o objektu. Otázkou zůstává, zda například při změně postoje hraje zásadní roli míra informací, které máme.

Emocionální dimenze, jak už z názvu vyplývá, je sycena city a emocemi. Například pro změnu postoje je tato složka stěžejní, stojí za „ochotou“ jedince změnit jindy relativně konzistentní postoj, pakliže k objektu zaujímá nějaký vztah.

Behaviorální dimenze budiž v určitém ohledu ve vztahu k postojům regulační a případně seberegulační. V kontextu získání potřebných informací zaujmeme k objektu vztah a v tomto duchu se pak k objektu i chováme.

Podle Kreche, Crutchfielda a Ballacheye (1968 cit. dle Nakonečný, 1997, s. 221, srov. Nakonečný, 2004): „... *měnitelnost postoje závisí na charakteristikách systému postojů, na osobnosti a na příslušnosti jedince ke skupině.*“ Za hlavní prostředek navození změny postoje se považuje persuaze (přesvědčování). (Eagly, Petty cit. dle Výrost, 2008, s. 138) Lze říci, že jedinec s nízkou potřebou afiliace snadněji mění postoje závislé na normách konkrétní skupiny, již je členem. (Nakonečný, 1997, s. 222, srov. Nakonečný, 2004)

Postoje jsou organizovány tak, že se u každého individua seskupují do konkrétních významových celků. Tímto utvářejí vnitřně organizované, hierarchicky uspořádané struktury. (Výrost, 2008, s. 143)

Za zdroje postojů možno považovat:

- specifické zkušenosti;
- sociální komunikaci (jsou výsledkem přebírání názorů – zprvu především od významných druhých – rodičovských osob – později se sociální pole významných druhých rozšiřuje o vrstevníky, partnery, pedagogy apod.);
- modely (jsou ovlivněny imitací a identifikací);
- institucionální a skupinové faktory (působící normy a hodnoty systému, skupin, jichž je jedinec členem). (Řezáč, 1998, s. 31-32)

Postoje mají podobu latentního regulátoru chování nebo jsou v jednání a chování jednice zcela zjevné.

Protože je předmětem výzkumného šetření také hodnocení fenoménu týrání a zneužívání dětí, dovolíme si zde stručně vymezit hodnoty v kontextu postojů. Jestliže chápeme postoje jako hodnotící vztahy, je nutno identifikovat psychologickou podstatu hodnocení. Hodnota je v tomto pojetí vymezena jako: „... prožívaná vlastnost objektu“, která je pak objektu subjektem přiřazována (Dorsch cit. dle Nakonečný, 1997, s. 224, srov. Nakonečný, 2004).

Vývoj postojů jako odraz běžného sociálního života

Na úvod vzpomeneme názor Fishbeina a Ajzena (cit. dle Hayesová, 2007, s. 99) o tom, že postoje získáváme v průběhu běžného sociálního života – z rodiny (v interagování s rodičovskými osobami) a s lidmi, s kterými se stýkáme. Tajfel (1978 cit. dle Hayesová, 2007, s. 99) vidí kořeny postojů v sociální identifikaci. Toto hledisko považujeme za důležité rovněž ve vztahu k našemu výzkumnému směřování. Na druhou stranu řada autorů, jak již bylo uvedeno, považuje postoje za zčásti vrozené (dále např.

Eysenck, Wilson, 1975 cit. dle Hayesová, 2007, s. 99). Toto hledisko se odvíjí od longitudinálních studií několika generací konkrétních rodin.

Bandura (cit. dle Hayesová, 2007) tvrdí, že rodina poskytuje dětem prostředí, ve kterém se mohou učit, děti pak snadno přejímají postoje a myšlenky ze svého okolí. Nicméně autor pak dodává, na základě výzkumu, že postoje si může jedinec osvojit i pouhou imitací druhých lidí a nemusí se je přímo učit.

6 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Výzkumný design

Miovský (2006) je toho názoru, že v začátku výzkumné studie si musí výzkumník ujasnit ideový záměr.

V našem případě bylo od začátku patrné směřování k tématu týraných a zneužívaných dětí. To, co jsme si ujasnili pročtením provedených výzkumů a monografií, bylo, že inovativní by mohl být záměr zařadit do výzkumu participanty z řad studentů – mužů humanitních oborů. Logicky se nabízeli budoucí pedagogové. Vytváří skicu a propojuje nápad a realizaci předpokládaného výzkumu. Při zpracování ideového záměru (kdy se postupně vytvářela jakási skica zamýšleného výzkumu), jsme svoje plány sdíleli s kolegy.

Ideový plán obsahoval tyto náležitosti:

- formulaci výzkumného problému,
- formulaci výzkumné otázky,
- zdůvodnění významu a smyslu řešit výzkumný problém,
- deskripci teoretického rámce výzkumu,
- metody sběru dat,
- metody analýzy dat,
- časový plán. (Miovský, 2006)

Původním záměrem bylo získávat kvantitativní data za využití dotazníků a deskriptivně zachytit větší množství dat, které bude možno zobecnit. To se nakonec ukázalo jako nosné jen částečně. Dále bylo v úvaze využít produktu ve formě slohové práce na téma: Jak vnímám týrané a zneužívané dítě – fiktivní kazuistika. Z tohoto záměru jsme rovněž ustoupili. Výsledkem úvah se pak stalo téma postojů budoucích pedagogů – mužů k týraným a zneužívaným dětem, které jsme do hloubky spatřovali zpracovat za využití

polostrukturnovaného interview. Vede nás k tomu idea, že jsou častěji k dispozici výsledky spíše populace žen, i z důvodu feminizace současného školství. Kvantitativní šetření jsme mj. z důvodu náročnosti na technickou proveditelnost (s přihlédnutím ke komplikovanému shánění takového množství mužské populace) nevyužili. Nasytit vzorek několika málo jedinců mužského pohlaví a získat od nich pomocí rozhovoru autentické výpovědi se nakonec ukázalo jako realizovatelné a pro první badatelský počín snad dostačující. Technicky proveditelné se zdálo k zachycení výzkumných dat využití audionahrávky, což bylo i uskutečněno.

Výzkumným cílem jsme posléze definovali popis a analýzu tématu týrání a zneužívání dětí a zjištění postojů budoucích pedagogů k tomuto fenoménu.

Jako **výzkumný problém** byl definován postoj budoucích pedagogů k týrání a zneužívání dětí.

Hlavní výzkumná otázka zní: Jaké jsou postoje budoucích pedagogů – mužů k tématu týrání a zneužívání dětí?

Obecnější HVO byla konkretizována do dílčích výzkumných otázek dle postojových složek. Záměrně jsme z důvodu teoretické transparentnosti volili diferenciaci postoje na rovinu kognitivní (DVO1), afektivní (DVO2) a konativní (DVO3).

DVO1 Jaké informace a odkud mají participanté výzkumu o týraných a zneužívaných dětech?

DVO2 Jaký mají k fenoménu týrání a zneužívání vztah a jak jej hodnotí?

DVO3 Jaké jsou subjektivní předpoklady jejich chování v tomto kontextu?

Deskripce teoretického rámce výzkumu

V rámci výzkumného designu jsme považovali za nosné vymezit také stěžejní témata a koncepty, s kterými budeme pracovat a které tvoří východisko k našemu výzkumnému šetření. Jako dvě dominantní témata byly shledány týrání a zneužívání dětí a postoje.

- **týrání** – chování rodičů, či jiných osob, které dítě tělesně, či duševně poškozuje a ohrožuje tak i jeho další vývoj (Vágnerová, 2004);

- **zneužívání** - přímý styk, dotýkání se oběti a pachatele či různé sexuální praktiky (prostituce aj.); dotykové (pohlavní styk, orální či anální sex) a bezdotykové (žádný tělesný kontakt – sledování pornografie). (Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1999);
- **agresor** – příbuzný člověk dítěti, rodič, dobrovolníci či cizí osoby (Vaníčková, Provazník, Hadj-Moussová, 1999);
- **postoje** – jako relativně konzistentní hodnotící vztahy
 - vědomé vztahy jedince k hodnotě (Thomas, Znaniecki, 1918 cit. dle Nakonečný, 1997, srov. Nakonečný, 2004)
 - stavy pohotovosti pro určitý typ odpovědi (Klineberg, 1954)
 - pohotovost k aktivaci motivu, predispozice jednat, vnímat myslit a cítit (Newcomb, 1950, cit. dle Nakonečný, 1997, srov. Nakonečný, 2004)
 - vzniknuvší za výrazného ovlivnění primárními a sekundárními skupinami (v první řadě rodina, škola apod.)
 - tříložkový model – složka rozumová, citová a konativní (dle Katz a Stotland cit. dle Řezáč, 1998).

Charakteristika výzkumného vzorku a kritéria výběru respondentů

V našem výzkumu budou, jak bylo zmíněno, postoje k týraným a zneužívaným dětem nahlíženy z pohledu budoucích pedagogů – mužů. Pro tento účel byli vybráni studenti humanitních oborů (humanitní vědy, humanitní studia, religiostika, anglický jazyk - učitelství). Předchozí studium jiného než humanitně zaměřeného oboru nebylo na překážku, kritérium znělo, že musí jít o studenty – budoucí pedagogy, kteří se uplatní v přímé práci a dětským klientem či s dítětem v roli vychovávaného, případně učícího subjektu. Kritériem výběru bylo také studium prezenčního typu, a byť to primárně nemusí s realizovaným výzkumem souviset, respondenti museli být doposavad bezdětní - šlo nám o jejich subjektivní představy, o implicitní sdělení. Respondenty výzkumného šetření byli jen muži – vysokoškolští studenti. Dotazovali jsme se šesti mužů od 20 let do 26 let věku.

Výzkumná strategie

V kontextu cíle práce, potažmo výzkumného záměru, byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie.

Důvody této volby jsou následující. Kvalitativní badatel si může na začátku výzkumu zvolit a určit základní výzkumné otázky. Ty pak může dle potřeby a krystalizace výzkumného záměru v průběhu výzkumu modifikovat či doplňovat. (Hendl, 2005) Autor dále zmiňuje, že kvalitativní výzkum obnáší vyhledávání, analýzu informací, které vedou k objasnění výzkumných otázek. Zároveň je možno vstoupit do terénu a spolupracovat s novými lidmi, vyvozovat induktivní a deduktivní závěry.

Creswell (2012, s. 12) na tomto místě charakterizuje kvalitativní výzkum jako: „... proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“

A v neposlední řadě je dle Hendla (2005) výhodou kvalitativního výzkumu skutečnost, že analýza i sběr dat probíhají kontinuálně, za přezkoumávání závěrů a ověřování validity výsledků.

Hendl (2005) také upozorňuje na to, co náleží do obsahu výzkumné zprávy. Obsahu přináleží podrobný popis místa zkoumání a rozsáhlé citace z rozhovorů a poznámek. Lze navrhnout teorii zkoumaného fenoménu.

Jak bude vidno v diskuzi výsledků, tomuto záměru jsme dostáli.

Metody sběru a analýzy dat

Jako **metoda sběru dat** bylo zvoleno **semistrukturované interview**. Obecnou výhodou rozhovorů tohoto typu je určitá základní struktura, kterou možno kreativně upravit, doplnit apod. V našem případě jsme záměrně postupovali takto, protože jsme předpokládali tendenci participantů výzkumu se místy více rozhovět, jindy jsme očekávali jistou zdrženlivost s nutností položit doplňující otázku. Tento záměr se nakonec vyjevil jako správný a danému tématu adekvátně využitý.

Jak jsme uvedli, průběh rozhovoru byl zachycen jako audionahrávka. Ani jeden z respondentů s tímto neměl problém a počáteční nesmělost spojená s tím, že muže – budoucí pedagogy někdo nahrává, opadla během prvních dvou otázek, které z tohoto předpokladu byly zaměřeny na kognitivní úroveň – dotazovaly se na informace o zkoumaném fenoménu.

Rozhovory byly uskutečněny na půdě školy, v kavárně či v restauraci, ale negativní vliv na kvalitu rozhovoru různá prostředí, dle našeho názoru, neměla. Všichni respondenti byli během rozhovoru velice upřímní, a co bychom chtěli vyzdvihnout, tak jejich názory a otevřenost jak k badatelům, tak k celému rozhovoru.

Nelze shrnout časovou rovinu jednotlivých rozhovorů, obsahově byly všechny rozhovory velice bohaté a pro výzkum přínosným materiálem. Rozhovory předčily naše představy a byli jsme příjemně překvapeni z výsledků. Vše probíhalo bez nějakých komplikací, nebo negativních situací.

Metoda analýzy dat byla inspirována Metodou zakotvené teorie, respektive elementy této metody – **otevřeným kódováním**.

Metoda zakotvené teorie (grounded theory method – GTM) je často využívaným přístupem v kvalitativním výzkumu. Hlavním cílem je vybudovat teorii zkoumaného jevu. Spíše než striktně metodou analýzy dat bychom metodu zakotvené teorie mohli považovat za komplexní přístup. Badatel nemusí využít celou GTM, může zvolit určitou část. (Řiháček, Čermák, Hytych a kol., 2013, s. 44-46)

My jsme využili pouze první fázi – tzv. tvorbu konceptů, která je označována častěji jako otevřené kódování. V textu jsme vyhledávali významové jednotky, které byly nositelem významu výzkumné otázky.

Kódy jsme poté seskupili pod nadřazené, rámuující termíny - kategorie.

Nároky na etiku a kvalitu výzkumu

Nároky respektovaly nutnost zachovat získaná data jako důvěryhodná. Toho bylo docíleno doptáváním, jak nahlíží významy samotní respondenti. Kolegiální reflexí jsme pak dospěli ke konstrukci kategorií.

Kódování probíhalo opakovaně - s odstupem cca jednoho měsíce – z důvodu časového presu, do kterého jsme v průběhu zpracování dostali částečně malou zkušeností a z části ne zcela bezproblémovým hospodařením s časem. Jsme si vědomi toho, že opětovné kódování s odstupem půl roku by mohlo přinést užitek. Přesto jsme i po jednom měsíci provedli místy korekci.

Výzkumný proces jsme zdokumentovali a výsledky jsme se snažili alespoň povětšinou validizovat propojením s tuzemskými a zahraničními zdroji. Nabyli jsme dojmu, že se nám toto vcelku obstojně podařilo, byť počítáme s rezervami – například zcela jistě nenabízíme takovou hloubku interpretace dat a stejně tak konzistenci, jakou si zpracované téma zaslouží – z důvodu našeho prvního „většího“ vstupu na pole badatelské.

Ctili jsme v průběhu zpracování výzkumu zákon o ochraně osobních dat a údajů a z toho důvodu nejsou uvedeny žádné identifikační a demografické údaje našich participantů. I tím jsme, doufáme, přispěli k zachování důvěryhodnosti. Respondenti jsou označeni obecně, aby nebylo možno je identifikovat.

Za dodržení etiky byli respondenti předem informováni o cílech našeho výzkumu, stejně jako předem znali svoji roli, kterou ve výzkumném šetření zaujímají.

Ústně byli požádáni o souhlas s anonymním publikováním dat.

6.1 Výsledky výzkumného šetření

Kategorie: Zneužití bezbrannosti dítěte

Kód 1

- nemůže se bránit, nechá si to líbit
- ublížení bezbrannému dítěti
- nemožnost si vybrat
- nezvládnutí dospělé role
- není nic horšího než ublížit bezmocnému
- slabost dospělých a mocnějších
- vybíjení zlosti silnějšího nad slabším
- ventilace agrese na dítěti
- zrada dospělého člověka

Kategorie Zneužití bezbrannosti dítěte v sobě skrývá představy respondentů o týraných a zneužívaných dětech. Odpovědi tazajících byly spíše originální, u každého respondenta se objevil originální výrok, informace o tomto jevu. Respondent 1 (J) se si pod týráním a zneužíváním dětí představuje: „... **ubližování bezbranným lidem.** Představuji si pod tím něco, co toho dotyčného poznamená na celý život, co ho zaškatulkuje někam, **kam si ani nemohl sám vybrat.** Představím si pod tím **nezvládnutí situace v roli dospělého, který to dítěti dělá.**“ Dále respondent vidí týrání jako: „... **slabost dospělých, starších lidí, vybíjet si zlost a ulevovat si na nich.**“ „Když bych měl být konkrétní, tak je to ten nejslabší člen, který se **nemůže dostatečně bránit a proto je na něm pácháno, co si nechá líbit.**“ – takto si představuje tento jev respondent 2 (L). Ani další respondent 4 (P) se nezdržel připomínky: „...**a nepředstavuji si pod tím nic jiného, než zradu v očích dítěte vůči dospělému člověku.**“

Tato kategorie vlastně podtrhuje nerespektování (ze strany agresora) Úmluvy o právech dítěte, kterou přijala Česká republika 1. ledna 1993. Mezi její cíle patří například zdůraznění potřeby ochrany dítěte nebo upevnění místa dítěte ve společnosti. (Prevence, září 2009, ročník 6, číslo 7, s. 7) Úmluva o právech dítěte jde ruku v ruce s Dětskými právy, které ani v tomto případě nejsou dodržována. Dětská práva, jako je právo na život, právo na ochranu před sexuálním zneužíváním či právo na ochranu před tělesným či duševním týráním, jsou porušována téměř ve všech ohledech.

Kategorie: Nositelé informací

Kód 2

- přednášky
- semináře
- tisk
- televize
- internet
- škola
- noviny

V kategorii, Nositelé informací, se odpovědi respondentů velice shodovaly. Respondent 1 (J) ve stručnosti shrnuje, že informace má díky škole a médiím: *„Tak především ze školy – z předmětů, jako je **psychologie**. Ale kdyby ne ze školy, tak určitě **média – hlavně internet**.“* I další respondenti, jako například respondent 2 (L) je informován díky škole a vlivu médií: *„Informace mám především ze školy v rámci **přednášek a seminářů**. Ale samozřejmě také díky **tisku, televizi a internetu**.“* Respondent 4 (P) uvádí: *„Nejvíce informací mám z **novin, televize a internetu**. Pokud jde o získávání informací, tak převážně **internet**.“* Ani předměty na vysoké škole nebyly v pozadí. Respondenti se shodovali v tom, že informace mají díky přednáškám či seminářům, někteří z nich byli i konkrétnější, jako například respondent 6 (L): *„Informace nějaký mám a to hlavně díky **studiu na škole**. Zmiňovali jsme se o tom na **přednáškách v psychologii, sociologii nebo biologii**.“*

Kategorie: Vážné téma jako senzace

Kód 3

- bulvární tisk
- zprávy na stanicích, kde se jen předhání ve sledovanosti, nafukují zprávu o tomto jevu
- neseriózní zprávy

Vážné téma jako senzace, je další kategorií, která z provedeného šetření vyplynula. Potvrzuje, že ne vždy jsou média správným informátorem a je třeba dávat si pozor na informace, které vstřebáváme z mediálního světa.

Jak řekl respondent 3 (P): „... v tisku **a televizi**, ale to především na programech, které jsou spíše **bulvární**, protože touží po větší pozornosti.“ Vždy bychom si měli uvědomovat, odkud k nám informace přichází, co si z dané informace vezmeme a popřípadě si pravdivost zprávy ověřit u seriózních médií. Respondent 4 (P) ještě dodává následující: „Přijde mi, že dle informací z médií jde většinou o **hledání senzace nebo být první, kdo to bude vysílat**.“ Nejčastěji, dle odpovědí mužů, je to televize, kde nám hlásí zprávy, které jsou zkreslené a informace nejsou podloženy fakty. Potvrzuje to i respondent 5 (T) „...přijde mi, že vždy, když hlásí takové zprávy, týkající se týrání nebo zneužívání dětí, tak **říkají jen částečné informace nebo to naopak neuvěřitelně nafukují**.“

Kategorie: Zvyšující se počet týraných a zneužívaných dětí aneb je to skutečně tak nebo se o tom více mluví?

Kód 4

- více týraných dětí
- více týraných i zneužívaných dětí

Následující kategorie, kategorie Zvyšující se počet týraných a zneužívaných dětí aneb je to skutečně tak nebo se o tom více mluví?, zmiňuje, jak muži vidí tento jev z pohledu narůstající problematiky. I když tato kategorie není obsáhlá co do výpovědí, je zajímavé, jak i muži tuto problematiku vnímají. Respondent 1 (J) uvádí následující: „Co vím je, že **týraných a zneužívaných dětí je čím dál více**. Je to i zvráceným světem, rodiče si na své děti neudělají dostatek času, aby se jim věnovali, vychovávali je a dávali jim potřebnou lásku.“ Druhý respondent (L) ve svém tvrzení pojednává o poměru týraných a zneužívaných dětí: „Myslím si, že **týraných dětí je mnohonásobně více než dětí zneužívaných**.“

Kategorie: Týrané dítě je samotář

Kód 5

- nesměje se
- samotářské
- vyžaduje samotu

- nestojí o lidskou společnost
- nestojí o doteky
- uzavírá se samo do sebe

Kategorie, která nese název Týrané dítě je samotář, ukazuje na to, jak respondenti vidí projevy u týraných dětí. Nejedná se pouze o emoce, ale především o znaky toho, že s dítětem není něco v pořádku. Muži odpovídali především o negativních a zatěžujících emocích, jakými jsou nedůvěra, samota či strach. Respondent 1 (J) se vyjádřil následovně: „*Týrané děti si představuju jako ty, co se nesmějí, nestojí i lidskou společnost a doteky.*“ I druhý respondent (L) si myslí, že dítě **nevyhledává společnost, samotářské, vyžaduje samotu**. Třetí respondent (P) se připojuje svým tvrzením k ostatním mužům – kolegům a dodává: „...*no a co se týče emocí, tak je uzavřené samo do sebe.*“

Výše zmíněné projevy, ke kterým, dle odpovědí mých respondentů, může docházet, potvrzují i autoři, kteří se tímto jevem zabývají. Například Vágnerová (2004) zmiňuje zhoršenou školní docházku či nízké hodnocení sebe sama, zhoršení důvěry ve svoji bytost. Dítě, které je týráno nebo zneužíváno je nedůvěřivé a vyžaduje samotu.

Subkategorie: Opakované týrání se stává normou

- chronické týrání je normální
- po čase jim na tom nepříjde nic divného

V subkategorii, Opakované týrání se stává normou, se objevují výroky mužů, kteří si myslí, že poškozené děti tento jev vidí v mnohých případech jako věc normální. Jako něco, na co si děti v průběhu týrání či zneužití zvyknou nebo dokonce vidí týrání či zneužití jako projev lásky od dospělého člověka. Respondent 1 (J) tvrdí, že: „... *po čase jim asi nepříjde nic zvláštního na tom, co se jim děje.*“ Druhý respondent (L) se v odpovědi shoduje s respondentem prvním: „*Týrané dítě, kterému je ubližováno skoro denně si tento jev vsugeruje jako normální a nepříjde mu jako něco výjimečného.*“

Kategorie: Negativní sebepojetí a snížená sebeúcta dítěte

Kód 6

- zakřiknuté
- úzkostné stavy
- strach ze všeho
- ustavičný pláč
- má obavy
- pocity méněcennosti
- pocity, že ho nemá nikdo rád
- pocit ublížení okolním světem
- neváží si samo sebe
- snižování sebevědomí
- sebeobviňování, že se za nastalou situaci mohou sami

Kategorie Negativní sebepojetí a snížená sebeúcta dítěte obsahuje projevy dětí, které se, dle mužů, u dětí projevují během týrání nebo zneužívání. Respondenti se shodovali v tom, že se jedná o negativní emoce, o emotivní změny, kterých si můžeme na dětech všimnat. Respondent 2 (L) si myslí, že děti, které jsou týrané nebo zneužívané, jsou **zakřiknuté a mají strach, přestávají věřit samy sobě a sebevědomí není na vysoké úrovni**. Třetí respondent (P) ještě dodává: „*No, a co se týče emocí, tak **úzkost, strach, strání se ostatním, pláče**.*“ S tímto se ztotožňuje i respondent 4 (P), které uvádí ještě projevující se emoci, jako je **obava**. Respondent 5 (T) uvádí: „*Domnívám se, že takové **dítě se uzavře do sebe, zřejmě trpí stavy úzkosti a může docházet k sebeobviňování**.*“ Poslední respondent (L) uvádí pocity, které dítě prožívá a které vyvolávají hluboké prožitky u dítěte: „*Myslím, že dítě se cítí **méněcenným** a že má **pocity, že ho nikdo nemá rád**.*“

Autorky Mufsonová a Kranzová (1996) uvádí negativní společenské emoce dětí, jakými jsou například: obtížné vytváření vztahů s okolím, špatné navazování komunikace, nezájem o okolí, ale i například snaha ubližovat si či možnost útěků z domova. V některých případech, dle autorek, může docházet k vyjadřování emocí právě způsobem, jakým bylo dětem ublíženo – například prostituce.

Kategorie: Prožitky viny

Kód 7

- vnuká si myšlenky, že za vzniklou situaci si může on sám
- hledá chyby v sobě samém, ne v rodičích či agresorech

Další kategorií, je kategorie Prožitky viny, do které jsme zařadily myšlenky a názory respondentů, vůči pocitům viny u dětí. Respondenti 5 (T) a 6 (L) se téměř shodovali ve svém názoru. Dle nich, se děti obviňují z toho, že **za situaci, která nastala, si mohou sami a tak hledají chyby na své straně a ne na straně pachatelů – agresorů.**

Kategorie: Vyhýbání se jako strategie týraných a zneužívaných dětí

Kód 8

- nechtějí obejmout
- nekomunikují/tiché
- vliv na partnerské vztahy
- stranění kolektivu
- nebaví se
- dělají úhybné manévry (chrání se před okolím)
- neochota být s někým sami
- nenávist
- obava a strach z dospělých
- generalizovaná nedůvěra
- potlačení projevů zájmů (co se jim líbí a co je baví)
- schovávání v koutě
- přikrývání jako zdroj bezpečí
- snaha utéct ode všeho
- nedůvěra k ostatním lidem
- útěky z domova

Kategorie Vyhýbání se jako strategie týraných a zneužívaných dětí obsahuje výpovědi respondentů o tom, jak se děti snaží bránit, ukrývat, schovávat se apod. před nebezpečím, které cítí, že by jim mohlo hrozit. Respondent 1 (J) uvádí: „*Tyto děti, si myslím, že nechtějí obejmout od ostatních, nekomunikují s nimi, nechtějí být s nikým sami, straní se společnosti – dělají úhybné manévry, nechtějí komunikovat, nedávají*

najevo, co se jim líbí a co je baví, schovávají se v koutě, přikrývají se, protože tak se cítí v bezpečí.“ Druhý respondent (L) si myslí, že změna v chování dítěte, u kterého došlo k týrání, se **projeví v partnerských životech, pocítují hlubokou nenávist, až přehnaně reagují ve společnosti.** Respondent 3 (P) uvádí, že: „... *může docházet k pokusům o útěk z domova, snaha utíkat ode všeho, nezáměr o okolí, stranění se společnosti.*“ S tímto tvrzením se shodují i respondenti 4 (P), 5 (T) i 6 (L). Respondent 4 (P) ještě dodává, že se mohou objevovat **pocity nedůvěřivosti**, mohou mít **obtíže s navazováním komunikace**, ale **i vztahů nejen s vrstevníky.**

Dvojice autorů, Levine a Klineová (2012), popisuje mnoho příznaků a projevů, kterým jsou charakteristické děti, které byly týrané či zneužívané. Děti, ale i dospívající prožívají trauma, které je charakteristické viditelnými změnami, jako například: nevyhledávání společnosti blízkých a přátel, vysoká náladovost, poškození mají důvěru jen v sebe, nekomunikují s ostatními, nevyhledávají tělesné kontakty – jsou odtažité, vyhýbají se objetí i prostému pohlázení, ztrácí zájem o věci, které pro ně byly dříve důležitou součástí života, nebo může docházet k sexuálnímu vyjadřování se – střídání partnerů, prostituce, aj.

Kategorie: Negativní emoční ladění týraných a zneužívaných dětí

Kód 9

- negativní ovlivnění do budoucna
- emočně rozladěné dítě
- negativní emoce
- vybíjení zlosti na jiných dětech
- páchají to samé kamarádům, vrstevníkům, mladším dětem

Kategorii Negativní emoční ladění týraných a zneužívaných dětí. Už z názvu vyplývá, že obsahuje negativní emoce, negativní dopad týrání nebo zneužívání dětí, což v dítěti může ponechat stopy a zůstává otázkou, v jaké míře se u dítěte v budoucnosti projeví. Jak uvádí respondent 2 (L), se kterým se shodují i další respondenti, že: „*Zneužívané dítě je, dle mého názoru, **poznamenáno mnohem více do budoucna, než dítě týrané. Emočně je hodně rozladěné a určité převládají emoce negativní.***“ Další respondent, 5 (T), zmiňuje a domnívá se, že: „... *časem si své utrpení může vylévat třeba na slabších vrstevnících, či mladších dětech. Dítě to ovlivní i do budoucna, do jeho rodinného a*

osobního života.“ Poslední respondent 6 (L) se ztotožňuje s tím, že to **dítě poznamená na celý život** a zmiňuje riziko, že si **dítě v budoucnosti může vylévat zlost na jiných dětech.**

Negativní emoce jsou „přirozenou“ reakcí dítěte na to, co prožilo, čeho se stalo obětí, ať týrání, nebo zneužití. Negativní emoce si dítě odnáší na celý život, je to něco, čeho se nezbaví, co z paměti neodmaže. Neodmazatelnými negativními emocemi je nízké sebevědomí, neprosazování sebe, podceňování nejen v přítomnosti kolektivu, ale i před sebou samým, ale i sebevražedné myšlenky. (Mufsonová, Kranzová, 1996)

Subkategorie: Vynucená samota a konstrukce self – self struktury dítě si přijde samo

- věří jen sobě
- nikdo je nemá rád
- nikoho nemají
- nemají se na koho obrátit o pomoc

Kategorie Vynucená samota a konstrukce self – self struktury dítě si přijde samo, poukazuje na to, jak si přijdou děti. Že mají pocit, že jsou sami, nemají se na koho obrátit. Jak zmiňuje například respondent 1 (J), že děti, **kterým bylo ublíženo, věří jen a jen sobě, mají pocit, že nikoho jiného už nemají.** Respondent 5 (T) uvádí: „... *člověk má pocit, že je sám a nemá se komu svěřovat nebo si jít pro pomoc.*“

Kategorie: Absence smyslu jednání dospělého

Kód 10

- proč se to děje?
- co se mi to děje?
- proč mi nikdo nepomůže?
- jak to, že si toho nikdo nevšímá?

V kategorii Absence smyslu jednání dospělého se odráží otázky, které si mohou klást děti, u nichž došlo k týrání nebo zneužití. Děti nevědí, co se jim děje, nerozumí tomu. Pokládají si otázky jako: Proč? Co? Jak uvádí i druhý respondent: „*Zneužitě dítě asi nebude chápat, co se to děje a proč se to děje.*“ I další otázky si, dle pátého respondenta (T), děti pokládají: „... *mohou se vracet otázky: Proč mi nikdo nepomohl? Jak je možné, že si toho nikdo nevšiml?*“

Kategorie: Trest pro ublížení bezmocnému

Kód 11

- trest bez slitování
- zavírání
- učinit totéž agresorovi

Kategorie Trest pro ublížení bezmocnému je kategorií, která je do práce zařazena z důvodu ukázky, jaký mají muži pohled na nastalou situaci a jak by řešili případné zjištění týrání či zneužití dítěte. Respondent 1(J) uvedl: „*Nemám, co jiného říct, než že bych takové lidi **zavíral a páchal jim to samé.***“ „*Všech, co se dopustí týrání, nebo zneužití bych trestal a vím, že se občas jedná o psychicky narušené či nemocné jedince, ale i v těchto případech bych **neměl slitování.***“ uvádí respondent 2 (L). Respondenti se shodovali v odpovědi, že by **udělali to samé agresorovi, pachateli**, které ublížilo dítěti, nebo **agresora zavřeli**.

Kategorie: Ohavné jednání

Kód 12

- svinstvo
- hnus
- ohavnost
- nepochopení
- nechut'

Následující kategorie Ohavné jednání vypovídá o tom, co si muži představují pod pojmem týrání nebo zneužívání. Jak na ně působí tento jev – v celém pojetí. Vulgárnější výrazy jsou v tomto případě na místě. První respondent (J) se v první řadě omlouvá za slovní vyjádření, které použije, ale jiné vyjádření ho momentálně nenapadá. Užívá slova jako **hnus** a **svinstvo**. Ovšem není sám a přidává se k němu i respondent 3 (P), který užívá stejného slovního vyjádření. Respondent 6 (L) říká: „*Je to něco, co **nepochopím.*** *Čím více toho o zneužívání vím, tím více to ve mně vyvolává **pocity nechuti a nepochopitelnosti situace.***“

Kategorie: Zamezení pokračování rodu u zneuživatelů

Kód 13

- polemika nad znemožněním zneuživatelům pokračovat v rodu
- maximum pro to, aby zneuživatelé neměli děti
- zamyslet se nad tím, zda se duševně chorým mají rodit děti

Kategorie Zamezení pokračování rodu zneuživatelů je další kapitolou, která se věnuje názoru mužů ohledně jevu týrání a zneužívání dětí, tentokrát z pohledu pokračování rodového šíření tohoto jevu. První respondent (J) v rozhovoru uvedl: „...*a mělo by se dělat maximum proto, aby třeba narušení jedinci nemohli mít svoje děti a tak.*“ S tímto tvrzením se ztotožňuje i respondent 6 (L). Respondent 2 (L) uvedl, že: „...*zvažoval a rozmýšlel bych o tom, zda se vůbec psychicky narušeným jedincům děti rodit mají či nemají.*“

Kategorie: Zlost na agresora

Kód 14

- neskutečná zloba
- nenávisť k agresorovi
- emoce plné negativity
- záporné postavení
- zloba vůči agresorovi
- kritika agresorových činů
- vztek
- pocity opovržení
- snaha odplatit se agresorovi
- nevraživost

Následující kapitola Zlost na agresora pojednává o tom, jaký názor mají muži na pachatele – agresory, kteří se dopouští týrání či zneužívání u dětí. Jedná se o emoce negativní, záporné a vyjadřující zlost mužů vůči pachatelům. Druhý respondent (L) uvádí: „*Vyvolává to ve mne velice nepříjemný pocit a **neskutečná zloba a nenávisť vůči agresorovi** – k tomu, o je schopen něco takového dělat.*“ U respondenta třetího (P) se objevuje emoce **vzteku** a **zloby**. Tvrzení čtvrtého respondenta (P) a pátého respondenta (T) se velice prolínají. Respondent 4 (P) tvrdí: „***Emoce jsou to ve všech pohledech***

negativní. V souvislosti se mnou vyvolává zlost, nevraživost, opovržení či odplatu.“

Pátý respondent (T) ještě uvádí **kritiku agresorových činů a nenávist k pachateli.**

Subkategorie: Lítost a soucit s týraným či zneužívaným dítětem

- bezmocnost
- lítost
- strach
- obavy
- pocity ochránit dítě
- obrana dítěte

Subkategorie Lítost a soucit s týraným či zneužívaným dítětem se věnuje, oproti předešlé kategorii, vnitřním pocitům, které muži cítí vůči dětem v případě, že došlo k jejich týrání či zneužití. Respondent 1 (J) se zmiňuje, že první emoce, která se mu vybaví je **bezmocnost** a hned v pozadí je **lítost vůči poškozeným dětem**. Podobné emoce se objevují i u druhého respondenta (L), který cítí obrovskou **lítost vůči dítěti**, které se stalo obětí tyрана. Čtvrtý respondent (P) se zmiňuje o pocitech, jako je **lítost, pocit chránit dítě - bránit ho**, ale zmiňuje také **obrovskou bezmoc**.

Kategorie: Subjektivně vnímaná tendence pečovat o dítě v nouzi

Kód 15

- být co nejvíce přínosným
- snaha pomoci
- dělat dítěti společnost
- dát najevo, že dítě není samo
- může se mi svěřit
- ochrana před útočníky
- snaha pomoci dítěti „otevřít se“
- snaha zjistit, kdo je pachatelem
- pomoc sociálních služeb
- osobní vyřízení s pachatelem
- snaha dítěti vytvořit „poklidné dětství“
- snaha dítěti sdělit jeho možnosti

- snažit se ukázat dítěti cestu, která by mu mohla být nápomocna
- zapojení své vlastní osoby do průběhu šetření
- být dítěti oporou

V kategorii Subjektivně vnímaná tendence pečovat o dítě v nouzi se muži vyjadřovali k tomu, jak by byli schopni pomoci dítěti, nebo alespoň, jak by se snažili být přínosnými pro postižené děti. První respondent (J) zmiňuje: „*Snažil bych se mu **určitě pomoci**. Trávil bych s ním více času, **dělal bych mu společnost, věnoval bych se mu, aby věděl, že tu není sám a má někoho, komu by se svěřil.***“ Další respondent 2 (L) by sám **vyhledal odborníky, abych mohl být co nejvíce přínosným**. Třetí respondent (P) uvádí, že: „... *sám bych **vyhledal pomoc v sociálních službách**. Ale snažil bych se **zjistit, kdo je tím pachatelem a dle toho dále jednat.***“ Čtvrtý respondent (P) se také přiklání k tvrzení, že by se snažil zjistit, kdo je pachatelem a **osobně si to s ním vyřídit** a dále se **snažit vytvářet podmínky pro jejich poklidné dětství**. Respondent 5 (T) tvrdí: „***Osobně bych mu poskytl základní osobní pomoc, ale samozřejmě bych toto mé zjištění předal pověřeným odborníkům či orgánům činným v trestním řízení.***“ Poslední respondent 6 (L) dodává: „***Snažil bych se mu poradit, co má dělat a jaké má možnosti. Sám bych se snažil hledat cestu, kterou bych mohl udělat něco i já.***“

Matějček (1995) uvádí, že je pomoc v tomto případě velice důležitá. Je třeba snažit se dítěti pomoci, udělat vše proto, aby bylo schopné smysluplného života a snažit se o co nejmenší dopady na psychickém i sociálním vývoji dítěte. Při pomoci dítěti je důležitá prevence, která napomáhá hlavně tím, že se snaží o to, co případů týraných a zneužívaných dětí ubývalo. Je důležité snažit se zabránit vzniku této patologie a dělat vše proto, aby neodházelo k tomuto riziku. Provazníková (1995) ještě zmiňuje, že je důležité opírat se o podmínky, které vytváříme dítěti a jež jsou důležité pro jeho zdravý vývoj – morální i psychický.

Kategorie: Subjektivní předpoklady pedagogů o svéužitečnosti pro týrané či zneužívané dítě

Kód 16

- komunikativnost
- kladný vztah k dětem
- schopnost rozpoznat příznaky

- schopnost rozpoznat projevy
- spolehnutí na intuici
- opřít se o své silné stránky
- důvěra dětí v moji osobu

V této kategorii, v kategorii Subjektivní předpoklady pedagogů o své užitečnosti pro týrané či zneužívané dítě, muži uváděli schopnosti, které mají a o nichž by se opírali v případě zjištění, že dítě v jejich okolí bylo obětí týrání či zneužití a mohli jim tak díky svým vlastnostem pomoci. Všichni respondenti by se opírali o **komunikativnost**, o to, že **umí navazovat komunikaci** s dětmi. První respondent (J) ještě dodává, že by využíval **kladného vztahu k dětem a všímavosti – především povšimnutí projevů a příznaků**. Respondent 2 (L) uvádí: „...*myslím, že bych se to dozvěděl, **jednal bych zřejmě intuitivně**.*“ Respondent třetí by sázel **na své silnější stránky**, které má – ať je to **komunikativnost, dobrý vztah s dětmi**. Respondenti 4 (P) a 5 (P) ke **komunikativnosti** přidávají ještě **důvěru a důvěřivost v jejich osobu**.

Kategorie: Odborník jakožto rádce budoucího pedagoga

Kód 17

- jít za odborníkem pro radu
- odborník profesionál
- profesori, kteří umí nasměrovat
- pomoc sociálních služeb
- Policie České republiky
- sociální pracovníci
- dětský psycholog
- výchovný poradce
- dětský lékař – pediatr
- organizace sociálně právní ochrany dítěte

Kapitola Odborník jakožto rádce budoucího pedagoga obsahuje výpovědi respondentů týkající se směru šetření, který by muži volili v případě zjištění, že u dítěte došlo k týrání či zneužití. Respondent 1 (J) by **hledal pomoc u odborníků**, ale nebál by se **svěřit i profesorům**, kteří by mu pomohli, **jak má dále postupovat – správně by ho nasměrovali**. Další respondenti by pomoc hledali v **sociálních službách**, u

výchovných poradců nebo u **doktorů**. Respondent 4 (P) uvádí: „*Určitě bych v první řadě oslovil dětského psychologa, popořádě dětského pediatra, ale ani sociální pracovníci by nebyli v pozadí.*“ Pátý respondent k **sociálním pracovníkům** dále přidává **orgány sociálně právní ochrany dítěte** nebo i **Policii České republiky**.

Subkategorie: Emocionální a sociální opora ve sdílení vážného tématu s nejbližšími na začátku setkání s tématem

- nejbližší lidé
- zapojení sebe samotného do řešení případu
- rodiče
- blízcí příbuzní

Následující subkategorie Emocionální a sociální opora ve sdílení vážného tématu s nejbližšími na začátku setkání s tématem podtrhuje skutečnost, že mužům není tento jev vzdálený a především lhostejný. Ve výpovědích se ukázalo, že muži by začali s oporou u sebe samých – **sebezapojení do případu, vyhledávání pomoci**, ale opírali by se i o ty **nejbližší pro dítě – rodinu, přátelé**. Jak stručně uvedl respondent 2 (L): „*Tak začal bych u těch nejbližších lidí.*“ Třetí respondent se také přiklání k tomu, že by se **nebránil oslovit rodinu a blízké příbuzné** dítěte, aby zjistil, co se s dítětem děje. Poslední respondent 6 (L) se ztotožňuje s názorem ostatních kolegů – respondentů, že by **neváhal oslovit rodinu a blízké příbuzné**.

Kategorie: Pedagogova subjektivně vnímaná představa týraného a zneužívaného dítěte

Kód 18

- sociálně slabší
- děti nesportovní
- děti samotářské
- děti, na které nejsou rodiče pyšní
- děti drogově závislých rodičů, alkoholiků
- děti rozvedených rodičů – několikrát rozvedených rodičů
- děti, jejichž matky střídají partnery
- děti, jejichž pachatelé byli v dětství také týrané a zneužívané

Kategorie Subjektivně vnímaná představa týraného a zneužívaného dítěte nám popisuje skupinu dětí, které jsou, dle výpovědí respondentů, nejčastějšími oběťmi. V mnohých případech se odpovědi shodují, jsou si podobné. Respondent první (J) uvádí, že se nemusí jednat vždy o viditelný projev společnosti. *„Můžou to být i ty děti, na které rodiče nejsou z žádného důvodu pyšní, děti, které nevyhledávají společnost jiných dětí nebo děti nesportovní.“* Co bylo častější odpovědí, je fakt, že oběťmi se, dle respondentů, stávají velice často děti, jejichž úroveň sociálně znevýhodněného prostředí, je nižší. *„Myslím si, že nejčastěji tvoří skupinu sociálně slabší skupina lidí ve společnosti“* – jak uvádí respondent 2 (L). Kromě sociálního postavení rodiny, se objevovaly i výpovědi, kde roli hraje alkohol či drogy. Respondent 3 shrnul vše do jedné odpovědi: *„Jsou to určitě ty, co jsou ze sociálně nižších vrstev, děti z rozvedených rodin, děti drogově závislých rodičů nebo děti alkoholiků.“* Nelze opomenout ani názor respondenta 5 (T), který zmiňuje i úroveň morálního postavení rodiny: *„Dle mého názoru jsou to děti z neúplných rodin, z rodin, kde matka střídá partnery.“* Poslední respondent ještě dodává: *„Ty děti, jejich rodiče byli v dětství taky týranými nebo zneužívanými.“*

Kategorie: Nízká informovanost pokračuje, zahraniční „vzory“ nefungují

Kód 19

- bez školy bych měl málo informací
- nedostatečná!
- zapomíná se na to – na rozdíl od jiných zemí
- téma stále tabu
- nikdo o tom nechce mluvit
- spíše žádná informovanost
- v médiích je nedostatečná
- jsou ještě velké mezery
- moc se o tom stále nemluví
- nevěnuje se tomu taková pozornost, jako si tato „problematika „zaslouží“

V kategorii Nízká informovanost pokračuje, zahraniční „vzory“ nefungují, se prolínají výpovědi mužů ke stavu informovanosti o týrání a zneužívání dětí. Reakcemi jsou jejich názory na to, jaká je informovanost o tomto jevu a jaký je stav informací v porovnání se

sousedními státy. Dle respondenta 1 (J) u nás informovanost není na vysoké úrovni: „*Informovanost je určitě nedostatečná. Mně totiž přijde, že je tohle téma stále tabu a nikdo o tom nechce mluvit.*“ Muži, jako například respondent druhý (L), propojovali ve svých odpovědích informovanost u nás oproti jiným státům, kde se informace šíří za pomoci reklam: „... *taková informovanost o tom není. Oproti ostatním státům, kde vytvářejí informativní reklamy, které se rychle šíří, je to stále málo.*“ Dále tento respondent uvádí, že **informace má díky školní docházce**, kde o tomto jevu v rámci přednášek hovoří. Respondent 3 (P) velice stručně, avšak na druhou stranu jasně, uvádí: „*Myslím si, že se této problematice nevěnuje taková pozornost, jakou si zaslouží.*“ Čtvrtý respondent se přiklání k tvrzení ostatních mužů, že informovanost je malá především ze strany médií. „*Je pravda, že se o tom moc nemluví, jenom občas a to vždycky, když už k něčemu takovému dojde. Což je už pozdě*“ – takto shrnul respondent 6 (L) kategorii.

Kategorie: Nutnost osvěty otevírá veřejnosti oči

Kód 20

- nebránit se debatě
- ukázat, že se toto děje kolem nás
- větší zviditelnění problémů
- vzor u ostatních států
- osvěta především na základních školách
- téma sdělovat veřejně i široké populaci

Kategorie Nutnost osvěty otevírá veřejnosti oči, poukazuje na fakt, že týrání a zneužívání dětí není tématem, nad kterým lze jen tak mávnout rukou. Muži uváděli případy, co by, dle jejich názoru, mohlo pomoci k větší osvětě, aby se o tomto jevu mluvilo a zviditelnilo. Již první respondent (J) uvedl: „*Nebránit se debatě o tom! Je to asi krutý, ale ukázat, že tohle se kolem nás děje.*“ Ostatní respondenti se domnívají, že by pomohlo větší zviditelnění problémů a to tak, jako se **děje v ostatních státech** nebo **hromadné veřejné sdělování i ostatní populaci**. Respondent 4 (P) dále zmiňuje: „*Neuškodila by větší osvěta na školách – především na školách základních.*“

Kategorie: Zvyšování sebejistoty a profesionální jistoty

Kód 21

- praktická vizualizace
- lepší zviditelnění kontaktů
- dostupné rady jak jednat
- více profesionálních názorů
- více literatury k tématu
- pořádání veřejných besed, přednášek
- reklama – formou propagačních letáčků a brožurek například u pediatriů
- mediální podpora zviditelnění tohoto jevu

Kategorie Zvyšování sebejistoty a profesionální jistoty ukazuje, co by mohlo pomoci ke zvýšení informovanosti budoucích pedagogů, vychovatelů k tomu, aby měli větší a širší představu o tom, co všechno tento jev obnáší. Respondenti se shodovali, že nejvíce by pomohla reklama, literatura a pořádání besed či přednášek odborníky na tento obor. Respondent 1(J) uvádí, že praxe je nejlepším učitelem: „*Určitě vždycky **pomůže praktická vizualizace**, i když je to dost kruté. Určitě by mi pomohlo, kdybych i **věděl, kam se mám obrátit a jak lze hledat pomoc**.*“ Další respondent 2 (L) se snažil prosadit úvahu o **větším množství odborné literatury a názorů na profesionální úrovni**. Nebyly ani výjimkou názory na rozdávání letáčků, jak tvrdí respondent 4 (P): „*Chtělo by to **větší osvětu**, informovanost formou **rozdávání letáčků** – například u dětských lékařů. Dával bych přednost **přednáškám na patologická témata**.*“ Pořádání besed a přednášek se objevovalo i u dalších respondentů, jako tomu bylo i například u respondenta 5 (T): „*Neuškodilo by ani více **veřejné osvěty, pořádání besed na školách nebo reklamy v médiích**.*“

Kategorie: Muži – budoucí pedagogové přikládají tématu vážnost a cítí se jím zasaženi

Kód 22

- není to tak, že je to chlapům jedno
- mám nepříjemný pocit
- neumím vstřebat bolest dítěte z prožitku

V následující kategorii, Muži – budoucí pedagogové přikládají tématu vážnost a cítí se jím zasaženi - respondenti vyjadřovali pocity, jaké v nich vyvolává neustále objevující

se tento jev. Jak uvádí respondent 2 (L): „*Vy, jako ženy, k tomu máte si myslím bližší vztah. Ale určitě to není tak, že by to bylo chlapům jedno.*“ Ovšem ne všem lidem by pomohla jakákoliv informace navíc, protože by i nadále převažovali pocity sklíčenosti z tohoto jevu. Jak uvádí respondent 5 (T): „*I kdybych měl informaci sebevíce, měl bych stále nepříjemný pocit. Asi bych neuměl vstřebat tu bolet, co dítě prožilo.*“

Kategorie: Motivace a rozšíření obzorů jako inspirace badatelským záměrem

Kód 23

- zjistit nové info
- více osvěty při práci s dětmi
- dbát větší zřetel na prevenci
- pozornost věnovat následné léčbě

Poslední kategorie, kterou nám výzkumné šetření přineslo, je kategorie Motivace a rozšíření obzorů jako inspirace badatelským záměrem. Muži měli možnost se k tématu vyjádřit, sdělit svoje pocity, emoce, jaké po rozhovoru mají, popřípadě, zda by se chtěli ještě svobodně k tématu vyjádřit. Respondent 1 (J) uvedl: „*Určitě děkuji za možnost tohoto rozhovoru – otevřelo mi to více oči, že se tohle tady u nás děje. Takže se budu snažit alespoň na soustředěních a v rámci fotbalu nějaké osvěty dětí do tohoto problému.*“ Další respondenti zmiňovali, že se **hned podívají na další informace, na případy** o tomto jevu a to především proto, aby si rozšířili své dosavadní informace. Respondent 4 (P) ještě dodává: „*Určitě dbát větší zřetel při prevenci a také na následné léčení postižených.*“

6.2 Diskuze výsledků

Ve vztahu k hlavní výzkumné otázce (HVO: Jaké jsou postoje budoucích pedagogů – mužů k tématu týrání a zneužívání dětí?) a dílčím výzkumným otázkám se nabízí vyhodnocení výzkumu dle dílčích složek postoje.

V prvé řadě budeme diskutovat **rovinu kognitivní** – tedy sycení informacemi (DVO1: Jaké informace a odkud mají participanti výzkumu o týraných a zneužívaných dětech?).

Respondenti (R3, R4, R5) si stěžovali na nedostatek informací a na to, že v médiích často zaznívají zprávy, které jsou nafouknuté z důvodu upoutání pozornosti nás – diváků televize, čtenářů tisku nebo posluchačů rádia. Zdrojem informací jsou pro respondenty (R1, R2, R4, R5, R6) výukové předměty na vysoké škole, logicky především humanitního a medicínského typu. V závěru výzkumu ještě dodávali, že si budou shánět informace i sami a snažit se upozorňovat na tento jev i dále. Zároveň mají respondenti nápady na vylepšení a zvýšení informovanosti – R1 se po realizaci rozhovoru rozhodl, že jako trenér fotbalového kroužku zařadí nějakou osvětu. R2 – R5 si hodlají rozšiřovat hledí aktivním vyhledáváním informací. R4 přikládá důležitost prevenci a následné péči o týrané a zneužívané děti. Veskrze by respondenti ale ocenili více materiálů k tématu R1-R5. Zmiňovali, že jim chybí besedy, přednášky, dostupné názory na profesionální úrovni. Zřetelně vyvstává požadavek nebránit se debatě o takto vážném tématu a naopak ukázat, že je to přítomný fenomén, jehož existenci je třeba si přiznat.

Rovina afektivní (DVO2: Jaký mají k fenoménu týrání a zneužívání vztah a jak jej hodnotí?) zahrnovala hodnocení a vztah ke zkoumanému fenoménu.

V oblasti hodnocení se respondenti vykazovali genderově vyrovnaně, přiléhavě i v jiných oblastech zjištěných radikálnějších náhledů. Respondenti (R3, R5) hlavně uváděli, že je téma týrání a zneužívání dětí společenský problém.

Jednoslovně hodnotili násilné chování na dětech jako svinstvo, hnus (R1, R3). Jak bude dále vidno, i samotní respondenti – konkrétně R6 postrádají smysl takového jednání: „*Je to něco, co nepochopím a čím více toho vím, tím více to ve mně vyvolává pocity nechuti a nepochopitelnosti situace.*“ Respondenti apelovali také na to, že je třeba upravit naši legislativu, zaměřit se na tvrdší tresty za páchaní násilí na dětech. Jsou toho názoru, že by měly být striktně dodržovány právní úkony. Participanti výzkumného šetření se vyjádřili ve smyslu narůstajícího „úказu“, který v žádném případě neustupuje do pozadí celospolečenských rizikových jevů. Co se objevilo jako

zasluhující pozornost je skutečnost, že muži vnímají dítě jako bezbrannou bytost, která nemá šanci sama bez pomoci s násilím skoncovat. Násilníka vnímají jako držitele manipulativní a silové moci. Takto se vyjádřili R 1, 2 a 4. Pokud měli respondenti hodnotit, jak vnímají týrané a zneužívané dítě, pak se objevovaly vcelku regulérní náhledy v propojení s projevy a důsledky patrnými v emocích a chování týraného a zneužívaného dítěte tak, jak jsou uvedeny v úvodních kapitolách práce (Čačka 1994; Levine, Klineová 2012; Mufsonová, Kranzová 1996; Vágnerová 2004). Ve stručném výčtu uvedeme uzavřenost, strach, vyhýbání se, pocity viny atd. – možno je označit za dříve používané negativní sebepojetí, případně symptomy úzkostně depresivního spektra (například v důsledku posttraumatického stresu). Toto je v souladu s názory a tvrzeními Levina a Klineové (2012), dále pak Praška (2003), Vágnerové (2004) a Vizínové a Preisse (1999). Implicitně mají respondenti (R2, R4, R5, R6) téma týrání a zneužívání spojeno s negativním vlivem do budoucna, z výsledků výzkumu vyplývá, že především v oblasti partnerských vztahů, ale i v osobním životě. Shodné například s (Levine, Klineová 2012). Dále se objevovaly odpovědi v souvislosti s předpokládanou tendencí dětí postrádat smysl jednání agresora. Slovy respondenta (R2): „*Zneužitě dítě nebude chápat, co se to děje a proč se to děje.*“ Na agresora mají zlost (R2, R3, R4) a R2 a R5 dokonce pociťují ve vztahu k agresorovi nenávist. K pocitům, které v respondentech téma týraných a zneužívaných dětí vyvolává, patří bezmoc a lítost (R1), k lítosti se přidává také R2 a R4. Přesto u R4 shledáváme tendenci dítě přes obrovskou lítost a bezmoc chránit a bránit je. R5 si přiznává, že by neuměl nejspíš vstřebat bolest, kterou dítě prožilo. R2 se vyslovil vzhledem k genderu: „*Vy, jako ženy, k tomu máte si myslím bližší vztah. Ale určitě to není tak, že by to chlapům bylo jedno.*“

Na úrovni konativní (DVO3: Jaké jsou subjektivní předpoklady jejich chování v tomto kontextu?) jsme zjišťovali subjektivní předpoklady respondentů k jednání v kontextu týraných a zneužívaných dětí. Opět se projevil tendence přímo jednat, neodkladně, radikálně zamezit násilí páchanému na dětech.

Je patrné, že si respondenti uvědomují velkou vážnost tématu - jak řekl jeden z respondentů: „*Nelze to brát jen tak. Tenhle jev tady byl, je a bude, a proto je třeba zasáhnout a jednat – ne to přehlížet!*“ Zároveň se objevuje tendence agresora neodkladně a řádně potrestat. Zde možno konstatovat, že se potvrdil mnohdy radikální

přístup mužů k určitým tématům ve snaze neodkladně a rychle vyřešit „problém“. Na druhou stranu je třeba ocenit jejich záměr ihned dítě zbavit ohrožení. R2 hovoří o tom, že: *„Všech, co se dopustí týrání, nebo zneužití bych trestal a neměl bych slitování.“* Za „vyšší“ úroveň radikálního uvažování můžeme považovat výpovědi respondentů (R1, R2, R5) o vhodnosti zamezení pokračování agresorova rodu. Jak uvedl jeden z respondentů: *„Takové lidi bych zavíral a páchal jim to samé. Snažil bych se dělat maximum proto, aby třeba narušení jedinci nemohli mít svoje děti a tak.“* Podobně R (1): *„Zvažoval a rozmyšlel bych o tom, zda se vůbec psychicky narušeným jedincům děti rodit mají či nemají.“* Byla jsem velice navzdory tak radikálním návrhům řešení této problematiky překvapená – mile – že mají respondenti chuť dělat vše proto, aby nedocházelo k týrání a zneužívání. Subjektivně vnímaná tendence respondentů chování k dítěti, které je obětí násilí, se projevila ve snaze být co nejvíce přínosný, pomáhat, chránit dítě (R1, R3, R5). Co se zdá být možná mírně překvapivé, je snaha být dítěti oporou, být s ním, být mu k dispozici, aby se mohlo svěřit (R1, R2, R3, R5). Za svoji devízu, ve vztahu ke schopnosti a předpokládaným kompetencím řešit téma týrání a zneužívání, považují respondenti 1 – 5 komunikativnost. Informace, které o tématu participantů mají, svědčí pro to, že se respondent 1 domnívá, že by byl schopen rozpoznat příznaky a projevy týrání a zneužívání. R2 spoléhá na svoji intuici.

Na tomto místě bychom rádi konstatovali, že nám byla odměnou zpětná vazba. Respondenti děkovali po rozhovoru, ale čeho si vážíme ještě více je, že psali na sociálních sítích nebo dokonce volali. Sdělovali, že toto téma zmínili i doma, ve škole, v práci a že se sami divili, kolik toho široká veřejnost ví. Další respondent se svěřil, že se ptal své profesorky na fakultě školy, kterou studuje, proč se tento jev, tato problematika, která se kolem nás děje, více nerozebírá na předmětech i těch oborů, jako je právě sportovní zaměření. Profesorka byla zaskočená jeho otázkou, že dlouho hledala odpověď a nakonec mu sdělila, že je to pro ni příjemné zjištění v jejím profesním životě a bude se snažit o to, aby byly jeho prosby splněny. Jsme rádi i za to, když muži psali, že jsme v nich probudili neuvěřitelnou touhu s tím něco dělat, že o tom přemýšlí a neumí si představit, že toto by se dělo někomu z okruhu jejich blízkých.

ZÁVĚR

Týrání i zneužívání se nejen u nás objevuje od nepaměti. Situace této problematiky neustupuje ani v 21. století, ba naopak se mnohým zdá, že se v dnešní době vyskytuje mnohem více, než dříve. Toto koresponduje i s výsledky provedeného výzkumného šetření. Jedná se o celosvětový problém společnosti, který nám není lhostejný. Lhostejné nám nemůže být už vůbec to, že k týrání a zneužívání dochází u dětí – u jedinců, kteří se neumí sami bránit a jsou závislími na péči druhých – často na těch, kteří jim ubližují.

Cílem práce bylo s oporou o odbornou literaturu popsat a analyzovat téma týrání a zneužívání dětí a zjistit postoje budoucích pedagogů k tomuto fenoménu.

V úvodních kapitolách věnujeme pozornost dítěti a to z pohledu vývojové psychologie (v jejích jednotlivých stádiích) a dětským právům, které jsou v rámci týrání a zneužívání porušovány. V další kapitole se zabýváme problematikou týrání a zneužívání dětí – definicím a charakteristikám, jejím vymezením a formám – především komerčním formám zneužívání (obchodování s dětmi, dětská prostituce či dětská pornografie). Pozornost je věnována i zvláštním formám zneužívání, kde uvádíme Münchhausenův syndrom, šikanu či rituální, systémové a sexuální týrání. Nezastupitelné místo zde mají i rizikové faktory neboli příčiny vzniku týrání či zneužívání dětí, jež nám mohou sloužit jako prvotní faktory změn u dětí, kam spadají rizikové děti, rizikovní dospělí a rizikové situace. Současně s příčinami uvádíme také důsledky, jaké může týrání a zneužívání mít, mezi něž patří například psychická deprivace a traumatizace, posttraumatická stresová porucha nebo transgenerační přenos. Zdůrazňujeme nepostradatelnou kapitolu, která se zabývá prevencí, jež je ve spojení s týráním a zneužíváním nezbytně nutná, ať už se jedná o prevenci primární, sekundární či terciální. Pro sepsání bakalářské práce jsme informace čerpali z odborné literatury a pramenů, které uvádíme v seznamu použité literatury. Tímto považujeme cíl práce za splněný ve smyslu popisu a analýzy obecných dílčích témat fenoménu týrání a zneužívání dětí.

Ve výzkumném šetření kvalitativního typu se věnujeme analýze postojů konkrétních budoucích pedagogů, u nichž předpokládáme, že se profesně budou ubírat směrem k přímé práci s dítětem, ať už v např. vychovatelství, učitelské profesi,

pedagogice volného času či v etopedických zařízeních pobytového typu, kde nacházejí uplatnění absolventi oboru Sociální pedagogika.

V diskuzi výsledků výzkumného šetření byla podrobněji rozebrána stěžejní zjištění. Nyní se pokusíme je zobecnit s pokorou k možné výtěžnosti z kvalitativních dat. Na základě analýzy dat konstatujeme, že budoucí pedagogové – muži mají vcelku komplexní informace o tématu týrání a to z mnohých disciplín v rámci studia. Subjektivně je ovšem považují za nedostatečné. Násilí na dětech hodnotí negativně, ba co víc, odsuzují jej a používají proto výstižných „peprných“ výrazů. Vnímají vážnost tématu a prokazují schopnost „cítit“ s týranými a zneužívanými dětmi. Nebojí se své prožitky otevřeně přiznat a být s nimi v kontaktu. Dominantními emocemi jsou setkání s prožitkem bezmoci a obrovské lítosti při představě dítěte jako oběti takového typu násilí. V souvislosti s tímto je patrna tendence respondentů být dítěti oporou, být k dispozici, aby se mohlo svěřit, aby nebylo samo. Protože doznávají vážnost a delikátnost tématu, obraceli by se respondenti na odborníky z řad pomáhajících profesí o radu. Velmi radikálně by přistupovali k agresorům – tyranům a zneužívatelům. Požadují radikální a velmi přísné tresty a zamezení pokračování takového chování třeba i tím, že nedopustí pokračování rodu agresora.

Nezbývá než připojit polemiku nad limity provedeného výzkumu. Je evidentní, že získané výsledky nelze zobecnit na celkovou populaci. Stejně tak je možné zkreslení výpovědí samotnými subjekty výzkumu – byli konfrontováni s vážným tématem a dost možná chtěli být výzkumníkovi nápomocni. Počítáme tedy s tím, že šlo o subjektivní odpovědi na přímé otázky a to samotné do jisté míry představuje limity. Nicméně přesto považujeme zjištěné výsledky za cenné.

And so what's the question? Naplnění této obligátní otázky na závěr bádání nabízí další možné výzkumné směřování například k dětem, konkrétně k populaci běžných dětí ze základních škol s cílem dotazovat se na jejich představy o možné pomoci a jejich očekávání přístupu pedagoga. Dále se jeví jako prospěšné zaměřit se na konkrétní školy a ptát se pedagogů již praktikujících, jaké mají zkušenosti a institucionální spoluprací v kontextu tématu týrání a zneužívání. V neposlední řadě by stálo alespoň za úvahu realizovat a poté analyzovat diskuze budoucích pedagogů v rámci focus group na toto téma. Odtud by mohla být výtěžnost dat obohacena o vzájemnou interakci kolegů.

Myslíme si, že by závěrečná práce mohla být přínosnou především pro studenty (nejen vysokoškolské), dále by mohla posloužit pedagogům, vychovatelům, učitelům na základních školách, ale i odborníkům z řad pomáhajících profesí.

Při sepisování této práce jsme si znovu uvědomili vážnost tématu i to, jak potřebná a důležitá je spolupráce mezi jednotlivými orgány, organizacemi, odborníky, jež se zabývají daným jevem. Jsme si jisté, a vlastní skromný výzkum tomu nasvědčuje, že k informovanosti a ochotě tak vážné téma „otevřít“ přispívá právě takováto diskuze s konkrétními budoucími pomáhajícími pracovníky. Alespoň participantů našeho výzkumu hovořili o tom, že rozhovor, který jsme vedli, je motivuje k zvyšování informovanosti a tendenci téma nepromlčet kvůli pocitům, které v nich vyvolává, ale naopak, cítí potřebu téma sdílet a zkvalitňovat prevenci a možnosti pomoci týraným a zneužívaným dětem. Vnímali jsme také projevy emocí respondentů, když o tomto tématu mluvili, což jsme v rámci společenského klišé o chlapcích, kteří emoce neprojevují na veřejnosti, nečekali.

Přes uvedené limity považujeme cíl bakalářské práce za splněný.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAŠTECKÁ, Bohumila a Petr GOLDMANN. *Základy klinické psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 436 s. ISBN 80-717-8550-4.

BECHYŇOVÁ, Věra. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, Institut pro strukturální politiku, 2007, 229 s. ISBN 978-808-6684-475.

CRESWELL, John W a John W CRESWELL. *Qualitative inquiry and research design: choosing among five approaches*. 3rd ed. Los Angeles: SAGE Publications, c2012, xxi, 448 p. ISBN 978-141-2995-306.

ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. 1. vyd. Tišnov: SURSUM, 1994, 112 s. ISBN 80-85799-03-0.

DUNOVSKÝ, Jirů, Zdeněk DYTRYCH a Zdeněk MATEJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: GradaPub., 1995, 245 s. ISBN 80-716-9192-5.

ELLIOTTOVÁ, Michele. *Jak ochránit své dítě*. Vyd. 2. Praha: Portál, 1995, 176 s. ISBN 80-7178-157-6.

HANZOVÁ, Marie, Miloslav KODÝM a Marta KREMLIČKOVÁ. *Práva a povinnosti našich dětí*. 1. vyd. Praha: Victoria Publishing, 1995, 107 s. ISBN 80-718-7007-2.

HAYES, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Vyd. 4. Překlad Irena Štěpaníková. Praha: Portál, 2007, 166 s. ISBN 978-807-3672-836.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2005, 407 s. ISBN 978-80-7367-485-4.

HERMAN, Judith Lewis. *Trauma and Recovery: The aftermath of violence - from domestic abuse to political terror*. First published. United States: Basic Books, A Subsidiary of Perseus Books L.L.C., 1997, 342 s. ISBN 80-855-4924-7.

CHMELÍK, Jan. *Mravnost, pornografie a mravnostní kriminalita*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 201 s. ISBN 80-717-8739-6.

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4., dopl., V nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2011, 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

LEVINE, Peter A a Maggie KLINE. *Trauma očima dítěte: probouzení obyčejného zázraku léčení : od raného dětství po dospívání*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Maitrea, 2012, 609 s. ISBN 978-808-7249-277.

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. *Děti, rodina a stres: [vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí]*. Praha: Galén, 1994, 214 s. ISBN 80-858-2406-X.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2006, 332 s. ISBN 80-247-1362-4.

MUFSON, Susan a Rachel KRANZ. *O týrání a zneužívání*. Lidové noviny, 1996, 131 s. Linka důvěry. ISBN 80-710-6194-8.

NAKONEČNÝ, Milan. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2., rozšířené vyd., v Akademii vyd. 1. Praha: Academia, 1997, 437 p. ISBN 80-200-0625-7.

NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004, 287 s. ISBN 80-200-0690-7.

PAULÍK, Karel. *Vývojová psychologie pro doplňující pedagogické studium*. Vyd. 2. Ostrava: Centrum dalšího vzdělávání PdF OU, 2004. Mimořádné formy studia, 55.

PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Vyd. 1. Praha: G plus G, 1996, 143 s. ISBN 80-901-8965-2.

PRAŠKO, Ján. *Stop traumatickým vzpomínkám: jak zvládnout posttraumatickou stresovou poruchu*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 178 s. ISBN 80-717-8811-2.

RŮŽÁČEK, Jaroslav. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998, 268 p. ISBN 80-859-3148-6.

ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2013, 190 s. ISBN 978-802-1063-822.

SLANÝ, Jaroslav. *Syndrom CAN: (syndrom týraného dítěte)*. Vyd. 1. V Ostravě: Ostravská univerzita, Zdravotně sociální fakulta, 2008, 155 s. ISBN 978-807-3684-747.

ŠPECIÁNOVÁ, Šárka. *Ochrana týraného a zneužívaného dítěte*. Praha: Linde, 2003, 156 s. ISBN 80-861-3144-0.

TÄUBNER, Vladimír. *Nejstřeženější tajemství - sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Trizonia, 1996, 116 s. ISBN 80-855-7372-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, 870 s. ISBN 80-717-8802-3.

VANÍČKOVÁ, Eva, Kamil PROVAZNÍK a Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 1999, 81 s., 4 s. obr. příl. ISBN 80-718-4878-6.

VANÍČKOVÁ, Eva, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Hana PROVAZNÍKOVÁ. *Násilí v rodině: syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1995, 64 s. ISBN 80-718-4008-4.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Sexuální násilí na dětech: výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 118 s. ISBN 80-717-8286-6.

VIZINOVÁ, Daniela a Marek PREISS. *Psychické trauma a jeho terapie (PTSD): psychologická pomoc obětem válek a katastrof*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 158 p. ISBN 80-717-8284-X.

VÝROST, Jozef. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Editor Ivan Slaměník. Praha: Grada, 2008, 404 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4714-288.

WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání - pachatelé a oběti*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2000, 212 s. Psyché (GradaPublishing). ISBN 80-716-9795-8.

WEISS, Petr. *Sexuální zneužívání dětí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 264 s. Psyché (GradaPublishing). ISBN 80-247-0929-5.

ČASOPISY:

Prevence. Praha 3: Občanské sdružení Život bez závislostí ve spolupráci s vydavatelstvím CoolishPress, 2008, roč. 5, č. 10. ISSN 1214-8717.

Prevence. Praha 3: Občanské sdružení Život bez závislostí ve spolupráci s vydavatelstvím CoolishPress, 2009, roč. 6, č. 4. ISSN 1214-8717.

Prevence. Praha 3: Občanské sdružení Život bez závislostí ve spolupráci s vydavatelstvím CoolishPress, 2009, roč. 6, č. 7. ISSN 1214-8717.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Otázky k rozhovoru

Příloha č. 2 – Demonstrační loutky „JÁJA a PÁJA“

Obrázek 1

Obrázek 2

Obrázek 3

Příloha č. 1 – Otázky k rozhovoru

Dobrý den milí studenti /kolegové,

jmenuji se Adéla Barešová a jsem studentkou 3. ročníku prezenčního bakalářského studia, oboru Sociální pedagogika se zaměřením na etopedii na pedagogické fakultě Univerzity v Hradci Králové.

Rozhovor je zcela anonymní. Výsledky budou sloužit pro účely mé bakalářské práce na téma: *Týrané a zneužívané dítě z pohledu vysokoškolských studentů*. Data budou analyzována za pomoci kódování.

Cílem rozhovoru je zjistit postoje budoucích pedagogů k fenoménu týrání a zneužívání dětí.

Děkuji za Váš čas při odpovídání na mé otázky.

- 1) Jaký je Váš věk?
- 2) Jakou střední školu jste absolvoval (včetně oboru)?
- 3) Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání? (středoškolské, bakalářské, magisterské, vyšší odborné,...)
- 4) Jakou fakultu/univerzitu studujete? A jaký obor?
- 5) Jaký je Váš rodinný stav? (svobodný, zadaný, ženatý)
- 6) Jaké máte informace o týrání a zneužívání - co si pod tím představujete?
- 7) Odkud získáváte informace o tomto fenoménu? Co všechno je zdrojem informací? Jak je získáváte?
- 8) Jaké prožitky a jaké projevy emocí předpokládáte u týraných dětí?
- 9) Jaké prožitky a jaké projevy emocí předpokládáte u zneužívaných dětí?
- 10) Jak téma týrání podle Vás ovlivňuje chování dítěte? Jak se podle Vás chová týrané dítě?
- 11) Jak téma zneužívání podle Vás ovlivňuje chování dítěte? Jak se podle Vás chová zneužívané dítě?
- 12) Jak hodnotíte týrání dětí?

- 13) Jak hodnotíte zneužívání dětí?
- 14) Jaké emoce takové jednání ve Vás vyvolává? V souvislosti s Vámi, v souvislosti s dítětem?
- 15) Jak byste jednali, co byste udělali, kdybyste zjistili, že máte ve třídě, ve skupině, kolem sebe týrané nebo zneužívané dítě?
- 16) Jak byste uplatnili své kompetence vyplývající z Vaší profese? Které z nich byste uplatnili?
- 17) Jak byste se Vy osobně snažil – jakými způsoby a cestami, dítěti pomoci? Koho byste třeba oslovil s prosbou o spolupráci? (Nemusí se překrývat s profesními kompetencemi, sdělte své osobní hledisko)
- 18) Jaké děti jsou, dle Vás, nejčastějšími oběťmi týrání a zneužívání?
- 19) Jaká je podle vás informovanost veřejnosti o týrání a zneužívání?
- 20) Co by se dle Vás mohlo dělat proto, aby byla informovanost široké veřejnosti případně větší?
- 21) Co by pomohlo Vám, abyste měl více informací, abyste se cítil více kompetentní, více jistě v případě setkání s týraným nebo zneužívaným dítětem?

Je ještě něco, co nezaznělo v otázkách v rozhovoru a chtěl byste ještě zmínit? (prostor pro vyjádření se k tématu týrání a zneužívání):

Příloha č. 2 – Demonstrační loutky „JÁJA a PÁJA“

Demonstrační loutky „JÁJA a PÁJA“, které jsou využívány v případech policejní praxi a to zejména v případech, kdy dítě není schopno podat slovní vysvětlení (díky své mentální indispozici, nízkému věku či se stydí).

Chmelík (2003, s. 125 – 127) dále dodává, že loutky jsou provedeny tak, aby dítě motivovaly ke hře. Loutky jsou vybaveny sekundárními pohlavními znaky (bez detailních napodobenin). Hračka ve hře může prezentovat samo dítě. Loutka se stává symbolickým, neverbálním komunikačním prostředkem, který může představovat jak dítě samo, tak kohokoliv jiného. Nedoporučuje se nutit dítě k detailnostem.

Obr. 1 (Zdroj: Chmelík a kol., 2003)

Obr. 2 (Zdroj: Chmelík a kol., 2003)

Obr. 3 (Zdroj: Chmelík a kol., 2003)

